

**TC.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

SAFFAT SURESİNİN KONULU TEFSİR ÇALIŞMASI

**TEZİ HAZIRLAYAN
SEVİM ULUDAĞ**

**TEZİ YÖNETEN
PROF. DR. AHMET COŞKUN**

**Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Tefsir Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi**

**EYLÜL 2010
KAYSERİ**

**TC.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

SAFFAT SURESİNİN KONULU TEFSİR ÇALIŞMASI

**TEZİ HAZIRLAYAN
SEVİM ULUDAĞ**

**TEZİ YÖNETEN
PROF. DR. AHMET COŞKUN**

**Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Tefsir Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi**

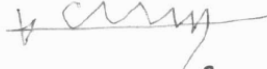
**EYLÜL 2010
KAYSERİ**

Prof. Dr. Ahmet ÇOŞKUN danışmanlığında **Sevim ULUDAĞ** tarafından hazırlanan “**Saffat Suresinin Konulu Tefsir Çalışması**” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

28.10.2010

JÜRİ:

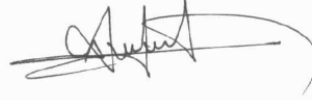
Başkan: Prof. Dr. Ahmet ÇOŞKUN

Üye : Prof. Dr. Zeki DUMAN

Üye : Doç. Dr. İbrahim GÖRENER

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulunun 28.10.2010 tarih ve/...../28. sayılı kararı ile onaylanmıştır.

28.10.2010
Prof. Dr. H. Yunus APAYDIN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah’a, salatü selam âlemlerin efendisi, Peygamberimiz Hz. Muhammed’e ve onun âline ve ashâbına olsun!

Saffat suresinin konulu tefsirini hazırlamamın amacı, bu surenin konularının çok çarpıcı ve kapsamlı olması dolayısıyladır. Kur’an-ı Kerim’in her suresi kısaltılmış bir Kur’an-ı Kerim gibidir. Dolayısıyla her sure genel muhtevası itibariyle Kur’an-ı Kerim’in bütün konularına olmasa bile büyük bir kısmına işaret eder. Bizim suremiz de böyledir. Kur’an’ın genel muhtevası şunlardır: tevhid inancı, iman esasları, ahlak esasları, aile hukuku, nübüvvet, peygamber kıssaları, ibadetler, insanın yaratılışı, toplumsal düzen, ahiret vb. Saffat suresinin genel muhtevası ise: Allah’ın birliği, bazı peygamberlerin kıssaları, melekler, şeytanlar, cinler, ahiret, yaratılış konularına değinilmektedir. Görüldüğü üzere Saffat suresi Kur’an’ın özeti veya kısaltılmışı gibidir. Çalışmam da Saffat suresinin konularını elimden geldiğince derleyerek anlatmak olmuştur.

İki bölümden oluşan çalışmamızın ilk bölümünde tefsir kelimesinin, konulu tefsirin, konulu tefsirin çeşitlerinin, öneminin, amaçlarının, gerekliliğinin üzerinde durduk. İkinci bölümde ise sureye giriş yaparak sureyi tanıtır, diğer surelerle ilişkisini ele aldık. Daha sonra sureyi bölümlere ayırarak konularına göre inceledik. Surede başlangıçta Tevhid ve Mead (ahiret, iman) konularına, sonra da Tezkir konularına yer verilmiştir. Ardından surede özellikle dikkat çekilen bir husus, yine Tevhid ile ilgili olarak meleklerin durumu, yani onların Allah’a nisbeti ve cinsiyetleri meselesidir.

Surenin gidişatında Tezkir konularının ardından tekrar Tevhide dönülmesi, surenin Tevhid bağlamında özellikle melekler konusuna yoğunlaştığını ve diğer surelerden farklı olarak bu konuya daha fazla vurgu yaptığını göstermektedir. Konulu sure tefsiri açısından meleklerin durumu dikkat çekicidir.

Çalışmalarım esnasında fikir ve görüşlerinden faydalandığım değerli hocalarım Mehmet Demirci ve Mustafa Karagöz Bey’e ve tezimin her safhasında yakın alaka ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Ahmet Coşkun Bey’e ve desteğini esirgemeyen eşim Baki Uludağ’a en içten teşekkürlerimi sunarım.

Sevim ULUDAĞ

Kayseri 2010

SAFFAT SURESİNİN KONULU TEFSİR ÇALIŞMASI

Sevim ULUDAĞ

ÖZET

Saffat suresinin konulu tefsirini hazırlamamın amacı, bu surenin konularının çok çarpıcı ve kapsamlı olması dolayısıyladır. Kur'an-ı Kerim'in her suresi kısaltılmış bir Kur'an-ı Kerim gibidir. Dolayısıyla her sure genel muhtevası itibariyle Kur'an-ı Kerim'in bütün konularına olmasa bile büyük bir kısmına işaret eder. Bizim suremiz de böyledir. Kur'an'ın genel muhtevası şunlardır: tevhid inancı, iman esasları, ahlak esasları, aile hukuku, nübüvvet, peygamber kıssaları, ibadetler, insanın yaratılışı, toplumsal düzen, ahiret vb.. Saffat suresinin genel muhtevası ise: Allah'ın birliği, bazı peygamberlerin kıssaları, melekler, şeytanlar, cinler, ahiret, yaratılış konularına değinilmektedir. Görüldüğü üzere Saffat suresi Kur'an'ın özeti veya kısaltılmışı gibidir. Çalışmam da Saffat suresinin konularını elimden geldiğince derleyerek anlatmak olmuştur.

İki bölümden oluşan çalışmamızın ilk bölümünde tefsir kelimesinin, konulu tefsirin, konulu tefsirin çeşitlerinin, öneminin, amaçlarının, gerekliliğinin üzerinde durduk. İkinci bölümde ise sureye giriş yaparak sureyi tanıtıp, diğer surelerle ilişkisini ele aldık. Daha sonra sureyi bölümlere ayırarak konularına göre inceledik. Surede başlangıçta ahiret, iman konularına, sonra da Peygamberlerin hayatlarına yer verilmiştir. Ardından surede özellikle dikkat çekilen bir husus, meleklerin durumu, yani onların Allah'a nisbeti ve cinsiyetleri meselesidir.

Anahtar Kelimeler: Allah, melek, peygamber, ahiret, cennet, cehennem, tefsir, sure.

COMMENTARY ON STUDY PERIOD SAFFAT**Sevim ULUDAĞ****ABSTRACT**

My purpose for preparing commentary on Sura Saffat is, the issues are very stunning and comprehensive in this Sura. Each Sura in the Qur'an is as a Shortened form of the whole Qur'an. Therefore, each Sura, as the general content of it, refers to a large portion of Qur'an, if not all its issues. Our Sura is like this. The general content of the Qur'an are: belief in monotheism, the principles of faith, the principles of morality, family law, the prophet, the prophet parables, worships, the creation of man, social order, the hereafter, etc. .. The general content of Sura Saffat is: unity of God, parables of some prophets, angels, devils, demons, afterlife and creation. As it has been seen, Saffat Sura is a summary or shortened of Quran. My work is to explain the issues of Saffat Sura as well as I can.

Our study which contains two sections and the first section is about the meaning of the word 'tefsir' and the different types of the word. In the second section we wanted to introduce the Sura and to make it clear and to show the relationship with the other Suras. And then we tried the Sura to divide different sections depending on the subjects and their meaning. And later we tried to explain the importance of the target. At the beginning of the Sura we studied the faith and here after. Next we studied the lives of the prophets. Especially we wanted to pay attention on the angels and their having no sexes and any similarities to God.

Key words: God, angel, prophet, hereafter, heaven, hell, commentary, sura.

İÇİNDEKİLER

ONAY.....	I
ÖNSÖZ.....	II
ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TARİHSEL ÇERÇEVE

1.1. TEFSİRİN TANIMI.....	3
1.2. MEVZUNUN TANIMI.....	4
1.3. KONULU TEFSİRİN TARİFİ	4
1.4. KONULU TEFSİRİN TARİHÇESİ	5
1.5. KONULU TEFSİRİN AMACI.....	6
1.6. KONULU TEFSİRİN ÖNEMİ, FAYDALARI, GEREKLİLİĞİ.....	7
1.7. KONULU TEFSİRİN KISIMLARI	9
1.7.1. Kur'an Çerçevesi Konulu Tefsir Çalışmaları.....	9
1.7.2. Sûre Çerçevesi Konulu Tefsir Çalışmaları.....	10
1.7.2.1. Tek Konu Tefsiri	10
1.7.2.2. Tüm Konuların Tefsiri.....	10
1.7.2.3. Sûre Çerçevesi Konulu Tefsir Çalışmalarında Araştırma Yöntemi	10
1.7.3. Ayet Çerçevesi Konulu Tefsir Çalışmaları	12

İKİNCİ BÖLÜM

SAFFAT SÛRESİNİN KONULU TEFSİRİ

2.1. SÛRENİN TANITIMI VE SİYAK-SİBAKI.....	13
2.2. SÛRENİN TEMEL HEDEFİ	14
2.3. SÛRENİN GENEL GÖRÜNÜŞÜ (MUKADDİME)	16
2.3.1. Allah'ın Rububiyeti.....	16
2.3.2. Meleklerin Dünya Semasını Korumaları	20

2.4. SÛREDE YER ALAN KONULAR.....	22
2.4.1. Tevhid-Mead Konuları	23
2.4.1.1. Yeniden Diriliş (Mead).....	23
2.4.1.2. Kıyametten Bir Sahne.....	25
2.4.1.3. Hesap Günü.....	28
2.4.1.4. Felâha Eren İhlâslı Kullar	33
2.4.1.5. Cennette Mü'minlerin Sohbeti.....	42
2.4.1.6. Zalimlerin Dönüş Yeri: Cehennem	42
2.4.1.7. Sapıklık Ve Hidayetin Öyküsü	46
2.4.2. Tezkir Konuları (Uyarıcılar Kervanı).....	49
2.4.2.1. Hz. Nuh.....	49
2.4.2.2. Hz. İbrahim	53
2.4.2.3. Hz. Musa Ve Hz. Harun	70
2.4.2.4. Hz. İlyas	74
2.4.2.5. Hz. Lut	74
2.4.2.6. Hz. Yunus	75
2.5. SURENİN ANA KONUSU: ALLAH'A KIZ İSNAT ETMENİN BATILLIĞI....	77
2.6. SURENİN SONUCU: ALLAH TEALÂ'NIN ORDUSUNUN ZAFERİ.....	79
SONUÇ.....	105
KAYNAKÇA.....	106
ÖZGEÇMİŞ	112

KISALTMALAR

Hız... : Hazreti

a.s... : Aleyhisselam

cc.... : celle celâlüh

sav... : sallallahu aleyhi ve selem

vs.... : ve saire

vd.... : ve diğerleri

ts.... : tarihsiz

age.. : adı geçen eser

yy... :yüzyıl

b..... :İbn

çev.. :çeviren

r.a... : radiyallahu anh.

s.: sahife

nşr...: neşreden

trc....: tercüme eden

bkz...: bakınız

GİRİŞ

Kur'an-ı Kerim, yeryüzüne inişinden itibaren kıyamete kadar bütün insanlığın dünya ve ahiret mutluluğunu gaye edinmiş mucize bir kitaptır. Bir hidayet rehber kılavuzudur. Kur'an gerek bireysel gerekse toplumsal planda insanın bütün davranışlarına yön vermeyi esas almış, itikadi, ahlaki ve hukuki alanlarda getirmiş olduğu esaslarla her dönemde insanlığa yol göstermiştir. Bu özelliğinden dolayı ele aldığı her konuyu bir hikmete dayandırmaktadır. İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak ve ortaya çıkan problemlere çözümler üretmek gayesiyle indirilen Kur'an, konularına göre tertip edilmiş, konu birliğine önem veren bir kitap değildir. Bu yüzden herhangi bir konu araştırılmak istenirse, o mesele ile ilgili tüm nasların bir araya getirilerek bunların tarihsel bağlama uygun bir şekilde dizilip yorumlanması gerekmektedir. İşte bu yönetime kısaca "konulu tefsir" denir. Konulu tefsir son zamanlarda çok aranan bir yöntemdir. Çünkü pratiktir. Gittikçe karmaşıklaşan günlük yaşamın sorunları, Kur'an'ı konularına göre ele alarak ayrıntılı incelemeyi gerekli kılmıştır. Çağımızın insanına, Kur'an'ın mesajını ulaştırmanın en güvenli ve en kestirme yolu konulu tefsir yöntemidir. Çünkü bu yöntem, Kur'an'ın konularını bütüncül ve derin bir perspektifle sunmayı amaçlamaktadır. Bu da sonuç itibarıyla müfessir ve araştırmacılar açısından Kur'an'ı doğru anlama ve yorumlamayı, muhataplar açısından da onun konularına pratik ve kolay bir şekilde nüfuz etmeyi sağlamaktadır.

Sûre çerçeveli konulu tefsiri gerektiren neden ise her sûrenin kendine özgü bir hedefinin olmasıdır. Bu nedenle sûreyi oluşturan ayet ve konuların arasındaki münasebet ve bir sûre hakkında derli toplu bilgiye ulaşmanın en kısa yolu sûre çerçeveli konulu tefsir çalışması yöntemidir.

ÇALIŞMANIN KONUSU

Saffat sûresinde Allah'ın birliği, ahiret hayatının gerçekliği, o hayatta neler olacağı, inkarcıların ahiretteki pişmanlıkları ve birbirlerini suçlamaları, ayrıca Allah'ın samimi kullarının cennetteki mutlu yaşayışları hakkında bilgi verildikten sonra Nûh, İbrahim ve

oğulları ve İshâk, Mûsâ ve Hârûn, İlyâs, Lut ve Yûnus peygamberlerin hayat hikayelerinin ibretli yanları ve Allah'ın onları yardımıyla desteklemesi anlatılmakta; putperestlerin bâtil inançları eleştirilmektedir. Sûre, genellikle Kur'an tilâveti ve duaların sonunda okunması âdet haline gelen ve "Sübhâne Rabbike..." diye başlayıp "ve'l-hamdü lillâhi Rabbi'l-âlemîn" diye biten âyetlerle son bulmaktadır.

ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Çağımızın insanına Kur'an'ın mesajını ulaştırmada konulu tefsir güvenilir bir yöntemdir. Günümüzde ihtisaslaşma yaygınlık kazanmıştır. Gün geçtikçe alt başlıklar önem kazanıp ilim dalı haline gelmektedir. Aynı şekilde Kur'an'da bulunan konular da müstakil olarak incelenmektedir.

Kur'an'ı Kerim okunsun, anlaşılsın sonra yaşansın ve bu hakikatler başkalarına anlatılsın diye gönderilen mukaddes kitabımızı anlama adına küçük bir gayret olarak Saffat suresini çalışmayı uygun gördüm. Bu âcizane çalışmam Kur'an'ın bir suresini birkaç kişinin anlamasını sağlarsa bu benim için mutluluk vesilesi olacaktır.

ÇALIŞMADA TAKİP EDİLEN YÖNTEM

Suremizi tezimizin adından da anlaşılacağı üzere konulu tefsir çalışması olarak inceledik. Sureyi ilk önce konulara ayırdım. Ayet ayet meallerini ve Arapçalarını aldım. Sonra konuyla ilgili derleme ve değerlendirmeleri aldım. Aralarda ayetler arası geçişler ve ayetler arası bağlantılar oluşturdum. Diğer surelerle ilişkilendirdim. Aşağıda da sure çerçeveli konulu tefsir çalışması yöntem çeşitlerinden bahsedeceğim. Surenin tek konusunun incelenebileceği gibi tüm konuları da incelenebilirdi ben de tüm konuları pasajlara ayırarak ayet ayet çalışarak inceledim.

Çalışmamdaki mealleri Prof. Dr. Zeki Duman'ın Beyânü'l Hak tefsirinden ve Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın Hak Dini Kur'an Dili tefsirinden yararlandım.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TARİHSEL ÇERÇEVE

1.1. TEFSİRİN TANIMI

Tefsir kelimesi sözlük anlamı olarak, ortaya çıkarmak ve açıklamak demek olan “f-s-r” kökünden gelir.

Ragıp-el Isfehâni’nin “müfredat’ında ise; “bir şeyden makul anlamın ortaya çıkarılması olarak tarif edilmektedir.”¹

İbn Abbas tefsir kelimesine; tafsîl etme, açıklama yapmak demiştir.²

Tefsir kelimesinin geldiği kök hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüş de genellikle “f-s-r” kökünden geldiği kabul edilmiştir. Bundan hareketle “Lafzın delalet ettiği manayı tespit edip açığa çıkarmak, lafızdaki kapalı manayı açıklayarak anlaşılır kılmak ve müşkil olan lafızdan murad edilen manayı açıklayıp, yorumlamak”³ demektir.

Tefsir kelimesinin ıstılah anlamı ise; “Kur’an ayetlerinin anlamını ortaya çıkarıp, Allah’ın bunlarla hedeflediği amacı açıklamaya çalışan ilim dalı”⁴ demektir. “İnsan gücünün ölçüsü nispetinde Allah’ın ayetlerindeki muradını araştırıp, açıklayan bir ilimdir.”⁵ Tefsir kavramı Furkan suresinin 33. ayetinde bir defa geçmektedir. “Onların sana getirdiği her misale karşı mutlaka bizde sana gerçeği ve en güzel açıklamaya getirdik”

Tefsir; müşkil olan lâfızdan murad edilen manayı keşfetmektir.⁶

Zerkânî, Tefsir’i genel olarak iki kısma ayırmaktadır:

¹ Mustafa Müslim, *Kur’an Çalışmalarında Yöntem*, (Çev: Salih Özer), Fecr Yayınevi, Ankara, 1993, s.25

² Cüneyt Eren, *Konulu Tefsir Metodu*, İstanbul, 2000, s.13

³ Şahin Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, Şura yayınları, İstanbul, 2001, s.36

⁴ Müslim, s.25

⁵ Güven, s.39

⁶ Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, VIII. Baskı, Ankara, 1991, s.214

“Birincisi; lâfızların çözümlenmesi/ tahlîli, cümlelerin i’rabı ve Kur’an-ı Kerim’in nazmının ihtiva ettiği edebî nükteler ve sanatsal işaretlerin beyanından öteye geçmeyen kuru, donuk bir tefsirdir.

İkincisi ise, birinci kısmın sınırlarını aşarak ruhları cezbedecek, kalpleri açacak ve nefisleri Allah’ın hidayetiyle doğru yolu bulmaya sevk edecek şekilde Kur’an’ın kılavuzluğunu, prensiplerini ve Allah’ın bu Kur’an’da insanlar için koyduğu kanunlarının hikmetini açığa çıkarmayı en yüce hedefi kabul eden tefsirdir. İşte tefsir diye isimlendirmeye en münasip olan tanım budur.⁷

Yani tefsir, murad-ilahi’yi anlama açıklama ve anlatma çabasıdır.

1.2. MEVZUNUN TANIMI

Konu sözlük anlamı olarak; üzerinde durulan konuşulan yazılan fikir veya mesele anlamına gelmektedir. Arapça karşılığı mevzu kelimesidir. Bir şeyi herhangi bir yere yerleştirmek demek olan va’z kökünden gelir. Konu (mevzu) terim anlamı olarak ise; “Kur’an ayetlerinin değindiği inanç, toplumsal yaşayış ve evrensel olayların yaşamsal boyutlarıyla ilgili yaşamsal bir durum veya husus”⁸ demektir. Farklı bir açıdan konunun tanımını yapacak olursak; “Kur’an’daki üslup ve yerleri farklı olan ve aynı mana yahut aynı gayeyi gözetmeleri sebebiyle birleştirici bir yönü bulunan konudur.”⁹

1.3. KONULU TEFSİRİN TARİFİ

Türkçe “Konulu tefsir” diye tercüme ettiğimiz ibârenin aslı Arapça “et-tefsîru’l-mevdûi” dir. Mevdû, tefsirde Kur’an’ın farklı yerlerinde bulunan ancak aynı anlama gelmeleri sebebiyle bir araya getirilen, birleştirilen konuları ifade etmektedir.

Konulu tefsir metodu, Kur’an’da herhangi bir konu ile ilgili bütün ayetleri toplayarak, bunları mümkün olduğunca nüzul sırasına koyup, ilmi bir incelemeye tabi tuttukten sonra, Yüce Allah’ın o konu ile ilgili muradını toplu bir şekilde ortaya koymaya çalışan bir tefsir metodudur.

Şu halde, Konulu Tefsir Metodunun genel tefsir metodundan ayrıldığı ilk nokta, Kur’an ayetlerinin ele alınış tarzı olmaktadır. Konulu Tefsir Metodunda ayetler, konularına göre

⁷ Zerkânî, Muhammed Abdülazim, *Menâhil*, 2/8

⁸ Müslim, s.26

⁹ Güven, s.46

ele alınırken, rivayet veya dirayet olsun genel tefsir metodunda ayetler, mevcut tertibe göre sırasıyla ayet ayet ele alınmaktadır.

İkinci nokta ise, Konulu Tefsir Metodunda ayetlerin nüzul sırasına göre incelenmesidir.

Üçüncü önemli fark ise, Konulu Tefsir Metodunda gaye Yüce Allah'ın bir konu hakkındaki muradını toplu olarak tespit etmek iken, genel tefsir metodundan maksat, onun ele alınan ayetten muradını bulmaya çalışmaktır.¹⁰

-Konulu tefsir; 'Her hangi bir konuyu, Kur'an'ın bütünlüğü içerisinde ele alıp ister aynı isterse değişik surelerde olsun, konuyu uzaktan ve yakından ilgilendiren Mekke ve Medine tüm ayetleri toplayarak mümkün olduğu mertebe nüzul sırasını göz önünde bulundurmak koşuluyla ve Kur'an'ın temel üslubu çerçevesinde çeşitli mukayeseler yapmak suretiyle istenileni ortaya çıkarmaktır.'¹¹

-Konulu tefsir; 'Hedefi aynı olup her hangi bir konu hakkında ortak olan Kur'an ayetlerini bir araya toplamak ve onları esbâb-ı nüzulüne vakıf olmak suretiyle iniş sırasına göre tertip ettikten sonra bu ayetleri ele alıp şerh, beyan, ta'lik ve istinbat etmek ve bu ayetleri bütün yönleri ile açıklayan konulu metod çalışması ile birleştirmek; araştırmacıya, bütün boyutları ve içerdiği muhtevaları anlamasını mümkün kılacak şekilde konuyu bütün çıplaklığıyla açıklayan, hedefini kolaylıkla idrak ve tamamen ihata ettiren sahih ilmi ölçülerle ölçmektir.'¹²

Yani konulu tefsir, bir konu veya kavramın, Kur'an'ın bütünü veya herhangi bir suresi çerçevesinde araştırmasını yaparak Rabbimizin o konuda ne söylediğini anlama ve günlük hayata uygulanmasını sağlamaktır.

1.4. KONULU TEFSİRİN TARİHÇESİ

"Konulu Tefsir Metodunun bugünkü manası ve adıyla ilk defa içinde bulunduğumuz asırda ortaya çıktığını görüyoruz. Böyle bir tefsir metodunun doğuşuna, bazı müsteşriklerin, bu asırda Kur'an'la ilgili olarak ileri sürdükleri birtakım şüpheler vesile olmuştur."¹³

¹⁰ Mevlüt Güngör, *Kur'an Araştırmaları I*, Kur'an Kitaplığı, İstanbul, 1995, s.13

¹¹ Ömer Dumlü, *KonuluTefsir ve Düşündürdükleri*, Samsun, 1992, s. 160

¹² Abdulhayy El-Fermavî, *el-Bidayetü fi't-Tefsiri'l-Mevzûi*, II. Baskı, Kahire, 1998, s. 52

¹³ Mahmud Hicazi, *el-Vahdetü'l-Mevduyyetü fi'l Kur'ani'l Kerim*, Dârü'l Kütübi'l-Hadise, Kahire, 1970, s. 402-403

“Konulu tefsir metodu, bu mana ve isimle ilk defa bu asırda ortaya çıkmakla birlikte, onun köklerinin İslam’ın ilk asrına kadar uzandığını da burada belirtmek gerekir. Zira bu metodun, bizzat Hz. Peygamber tarafından kullanılmış bulunan ve en üstün bir tefsir metodu olan “Kur’an’ın Kur’an’la Tefsiri” ile sıkı bir ilişkisi vardır. Konulu Tefsir Metodunda, bu metodun dayandığı: “ Kur’an’ın bir kısmı bir kısmını tefsir eder.” Kaidesi daha geniş ve esaslı bir şekilde kullanılır. Allah-u Teala Kur’an’da : “.sonra (şüpheden olmasın ki)onu açıklamak da bize aittir.”¹⁴ Buyurmaktadır. Bundan dolayı öncelikle açıklanması gereken bir ayetin açıklamasını Kur’an’da aramalıyız. Mesela; anlamı geneli kapsayan bir kısım ayetler, başka bir yerde tahsis edilmiştir. Bazı yerde kısa ve öz ifadelerle anlatılan ayetler, diğer tarafta detaylı olarak anlatılmıştır. Bu gibi yönlerden dolayı Kur’an-ı Kerim’i kendi bütünlüğü içerisinde anlamak tüm zamanlarda etkili olmuştur. Bütün tefsir hareketlerinde bu konu az da olsa göz önünde bulundurulmuştur. Bundan dolayı konulu tefsirin tarihini araştırırken risâlet asrından ele almak bizi doğru sonuçlara ulaştıracaktır.”¹⁵

Sahabe ve tâbiun döneminde ise, değişen şartların getirdiği problemleri çözmek için ilk önce Kur’an’ın kendisine, sonra Hz. Peygamber’in haberlerine başvuruluyordu. Aynı zamanda ictihad ve rey de tefsirlerde etkili oluyordu. Bu dönemdeki tefsir hareketlerinin, konulu tefsir olduğunu kabul etmemekle birlikte, bu dönemde hiç konulu tefsir yapılmamıştır da diyemeyiz.

Konulu tefsir metodunun temeli Hz. Peygamber dönemine kadar dayanmaktadır, ancak yöntem olarak ilk defa 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkmış, Kur’anî araştırmalarda yeni bir alan oluşturmuştur.

1.5. KONULU TEFSİRİN AMACI

Konulu tefsir, Kur’an’da yer alan bir konuya; Kur’an’ın kendi özgün üslup ve yapısı içinde farklı bağlamlarda temas edilirken çıkarılabilecek anlamları birlikte göz önünde bulundurup o konuya bütüncül bir bakış yapmayı hedefler. Bu aynı zamanda, Kur’an’da birbirini ile gelişen ifade ve açıklamaların bulunduğu iddialarını da somut bir biçimde ele alma imkânı sağlar.

Konulu tefsir çalışmaları, temelde Kur’an’ın değersel içeriğinin sistematik olarak düzenlenmesini hedeflemekte ve O’nu anlamaya yeni sorular sorarak başlamaktadır.

¹⁴ Kıyame, 75/9

¹⁵ Güven, s.61-62

1.6. KONULU TEFSİRİN ÖNEMİ, FAYDALARI, GEREKLİLİĞİ

Kur'an'ın, günümüz insanının alışık olmadığı bir iç yapısı vardır. Onda belli bir konunun ele alınıp bitirildiği ana bölümlere, bunların altında yan bölümlere rastlanmaz. İtikadî meselelerin, ahlaki prensiplerin, hukuki kuralların, ibadet esaslarının, bunlarla ilgili hüküm, davet, uyarı, teşvik ve tenkitlerin, tarihi kıssaların, tabiat ve kainat ile ilgili bilgilerin peş peşe geldiği, bunların zaman zaman çeşitli üsluplarla tekrar edildiği, bir yerde, belli bir konunun, muayyen bir yönü aydınlatılmışken, başka bir yerde, aynı konunun, değişik bir tarafına temas edildiği görülür. İşte Konulu Tefsir Metodu, Kur'an'la ilgili konuların daha detaylı ve geniş bir şekilde incelenmesine imkan verecektir.¹⁶

Şahin Güven, konulu tefsir metodu ve bu alanda yapılan çalışmaların önemini, faydalarını ve gereğini 10 madde ile şöyle açıklıyor:¹⁷

1. Müfessiri hataya düşmekten ve taassuptan korur. Konulu Tefsir Metodu müfessire çalışma yaptığı konuda tam bir fikir verir. Ayetlerin yerini ve durumunu tespit etme, müfessir ile müfesser arasındaki ilişkiyi belirleme, ayetleri tarihi bağlamlarıyla değerlendirme, bir konuyu etraflica araştırma imkânı verir.
2. Çağımızın insanına Kur'an'ın mesajını ulaştırmada güvenilir bir yöntemdir. Günümüzde ihtisaslaşma yaygınlık kazanmıştır. Gün geçtikçe alt başlıklar önem kazanıp ilim dalı haline gelmektedir. Aynı şekilde Kur'an'da bulunan konular da müstakil olarak incelenmektedir.¹⁸
3. Kur'an'ın yeni mucizevî yönlerini açığa çıkarmaktadır. Her dönemde yapılan çalışmalar Kur'an'ın icazına ait değişik yönlerini ortaya çıkarmaktadır. Günümüzde de Kur'an'ın teşri'e ait icazını araştırıp, açığa çıkaran çalışmalara gerek duyulmaktadır. Konulu Tefsir Metodu ise bunu sağlayan en önemli yöntemlerden birisidir.¹⁹
4. Müfessire bütüncül ve kapsamlı bir bakış açısı kazandırır. Araştırılan konuyla ilgili tüm ayetleri bir arada görme, mütalaa etme imkânına sahip olunur. Böylece

¹⁶ Güngör, *a.g.e.*, s.19

¹⁷ Güven, *a.g.e.*, s.108

¹⁸ Said Şimşek, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 1993, s.119

¹⁹ Güven, s.113

Kur'an'ın o konuyla ilgili sunmak istediği mesajı daha net olarak ortaya koyma imkânı elde edilir.²⁰

5. Yeni Kur'anî araştırmalara imkan hazırlar. Müfessir bu yöntemi uygularken Kur'an'a bütüncül yaklaşımla bakacak, böylece satır aralarındaki anlam ve gayelere de dikkat edecektir. Böylece yeni araştırma alanlarının da oluşmasını sağlayacaktır.
6. Kavramsal çalışmalara yön verir. “Kavram, bir objenin zihindeki tasavvurudur.” İnsanlar arası bilgi aktarılması kavramlar arasında bağ kurularak yapılır.²¹ Kur'an kavramlarında yapılacak çalışmalar Kur'ani düşünce sistemini ve dünya görüşünün ana yapısını belirlemede önemli rol oynamaktadır. Kur'ani bilgilerin hayata aktarılması kavramların anlaşılmasına bağlıdır.
7. Araştırmacının maksada ulaşmasını fazla sıkıntı çekilmeden sağlar. Bir konu hakkında bilgi edinmek için meali baştan sona okumak yerine, o bilgiye fazla emek harcamadan, o konuyla ilgili bütün ayetleri derlenmiş bir şekilde bulunmasını temin eder.
8. Çağdaş İslami eğitim öğretim modeli oluşturur. Bu metotla insan Kur'an'ı anlamaya ve yaşadıkları hayatla bağ kurmaya yönlendirir. Bunun gerçekleşmesi ise hayatın Kur'anî değerlere göre düzenlenmesi demektir. Kur'an kurtuluş meselesiyle ilgilenmektedir. İnsanın kurtuluşu düzenli bir eğitim ve öğretimle sağlanmaktadır.
9. Kur'an kendisine yöneltilen şüphe ve itirazlara kapsamlı cevap verebilme ikânı sağlar. Kur'an kendisine yöneltilen şüphe ve itirazlara sürekli olarak cevap vermiştir. Biz Kur'an'ı ne kadar iyi anlarsak O'na karşı bütün şüphe ve itirazlara rahatlıkla cevap verebiliriz. Bunun için de Kur'an'ı bütünlüğü içinde ele alıp derinlemesine incelemeliyiz.
10. Konulu Tefsir vasıtasıyla, Dünyanın; siyasi, iktisadi, hukuki, itikadi ve sosyal bunalımlar içinde çalkalandığı bir zamanda, bütün insanlık için, Yüce Yaratıcıları tarafından gönderilmiş olan Kur'an'ın her sahada hayatlarına yön verecek en üstün prensipleri, yeniden ve derli toplu bir şekilde tekrar gündeme gelecek ve yapılan bu

²⁰ Dumlu, s.174

²¹ Necati Öner, *Klasik Mantık*, Ankara, 1986, s. 16.

çalışmalarla, insanların Kur'an'ın ölmez prensiplerini kolayca anlamaları, benimsemeleri ve hayata tatbik etmeleri sağlanmış olacaktır.²²

Ümmî bir Peygambere (sav) gönderilen ve tek cilt tutan bir Kitapta, insanlığın muhtaç olduğu değerli esasların ve bilgilerin nasıl özlü bir şekilde ifade edildiği, yüzlerce belki binlerce konunun nasıl sığdırıldığı ve verilen bu bilgiler ve değerli prensiplerin nasıl her zaman için geçerli ve üstün prensipler ve bilgiler olduğu bir defa daha anlaşılacak ve böylece Kur'an'ın mucizeliği bir kere daha gözler önüne serilmiş olacaktır.

Bu anlatılanlardan Konulu Tefsir Metodunun lüzumu, önemi ortaya çıkmaktadır.

1.7. KONULU TEFSİRİN KISIMLARI

Konulu Tefsir Metoduna ait eserlerde konulu tefsirin farklı kısımlara ayrıldığı görülmektedir. Genel olarak baktığımızda üç kısma ayırmak en uygundur.

1.7.1. Kur'an Çerçevesi Konulu Tefsir Çalışmaları

Bu kısımda araştırmacı Kur'an-ı Kerim'in bütünlüğü içerisinde ya bir kelime seçerek bunun geçtiği ayetleri toplar ve tefsirlerini yaptıktan sonra kelimenin anlamlarını çıkarmaya çalışır, ya da araştırma yapacağı konuyu belirleyerek o konu ile ilgili ayetleri toplar, ayetleri nüzul sırasına göre düzenler ve tefsirlerini yaparak o konuyu Kur'anî bilgi çerçevesinde açıklar. Bizim konumuz sure çerçevesi konulu tefsir çalışması olduğundan dolayı bu konuyu ve ayet çerçevesi konulu tefsir çalışmasını kısa geçeceğiz. sure çerçevesi konulu tefsir çalışmalarını detaylı anlatacağız.

1.7.2. Sûre Çerçevesi Konulu Tefsir Çalışmaları

Herhangi bir surenin temel hedefinin tespit edilip, tefsir ve yorumların söz konusu hedef ekseninde ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasına sure çerçevesi konulu tefsir çalışması denilmektedir. Sure çerçevesi konulu tefsir çalışmaları ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan birisi, surede yer alan tek bir konunun ele alınıp incelenmesi, diğeri de surenin tüm konularının ele alınıp incelenmesidir.

Araştırmacı ilk olarak bir sûre belirler. Daha sonra suredeki tek bir konu veya bütün konular tespit edilerek sure çerçevesinde araştırması yapılır. Burada da konusu olan surenin bütüncül tarzda ele alınmasıdır. Yani sûre çerçevesi konulu tefsir çalışması ikiye ayrılır. Bunları aşağıda açıklayacağız.

²² Güngör, s.19

1.7.2.1. Tek Konu Tefsiri

Kur'an'ın bazı sûreleri tek, bazıları da birden çok konuyu ihtiva eder. Tebbet ve İhlas gibi tek konulu sûreleri tefsir ederken doğal olarak o sûrelerin içerdiği konunun ele alınması gerekir. Bu tarz tek konulu sûre tefsirlerinde problem yoktur. Ancak birden çok konulu sûre tefsir edilmek isteniyorsa o zaman o konulardan birini ele alıp çalışmak doğru olmayabilir. Şayet ele alınan konu Kur'an'ın tek bir sûresinde geçiyor ise tek olarak geçen konuyu o sûre bağlamında ele alınıp incelenebilir. Mesela “Mücâdele Sûresi Bağlamında Zihar Olayı” gibi. Ancak pek çok sûrede geçen bir konuyu falan sûre ışığında incelemek isabetli değildir. Araştırmacı o konuyu Kur'an'ın bütününde geçtiği her yeri ele alarak çalışması gerekir. Böyle bir çalışmada konulu Kur'an tefsiridir.

1.7.2.2. Tüm Konuların Tefsiri

Bir surenin tüm konuları ele alınıp sûrenin genel ve özel hedefleri tespit edildikten sonra konular arasındaki ilişki ortaya konulmak suretiyle yapılan çalışmalardır. Kur'ânî araştırmalardaki bu yöntem ayetleri teker teker araştırıp suredeki tertibine göre tefsir etmekten, insanlar açısından daha faydalıdır. Çünkü ayetleri sure içindeki tertibine göre sırasıyla tefsir etmek genel bir bakış açısı kazandırmaz. Sureye genel bir bakış açısını ancak surenin bütünlüğü içerisinde yapılan konulu tefsir çalışmaları verebilir.²³

Bir sûrenin konulu tefsiri yeni bir şey değildir. Çünkü eskiler, sûrenin hedef ve maksatlarını açıklama girişiminde bulunmuşlardır. Tefsirin bu tür çeşidini Râzî yapmıştır. İçinde bulunduğumuz yüzyılın başlarında Reşîd Rıza, ortalarında ise, M. Mustafa Merâğî ve Seyyid Kutub yazmış oldukları tefsirlerde herhangi bir sûrenin hedefini, temel unsurlarını ve diğer sûrelerden ayrılan özelliklerini tesbit etmeye çalışmışlardır. Nitekim “Fî Zılâli'l Kur'an” bu konuda mükemmel bir örnek sayılır.²⁴

1.7.2.3. Sûre Çerçevesi Konulu Tefsir Çalışmalarında Araştırma Yöntemi

Sure çerçevesi konulu tefsir yönteminde ilk önce ele alınan sure ile ilgili genel bilgiler verilir. Sonra sûrenin temel hedefi yani yüce yaratıcının o sûre ile neyi amaçladığı ortaya çıkartılarak bütüncül bir yaklaşımla tefsir edilir. Bunları Muhsin Demirci'nin tasnifi ile maddeleyecek olursak, şöyle sıralayabiliriz.

²³ Seyyid Mürsî, *Menahicü't-Tefsir Beyne'l Kâdim ve'l -Hadis*, Kahire, Ts. s.32-33

²⁴ Güven, s.149

a-Sûre Hakkında Genel Bilgiler Vermek

Kur'an'da yüz ondört sûre vardır. Bu sûrelerin iniş yerleri, zamanları ve sebepleri farklı olduğu gibi muhtevaları da farklıdır. Öncelikle yapılması gereken sûre hakkında genel bilgiler vermek olmalıdır. Sûre tefsirinin sağlıklı yapılabilmesi için biliniyorsa sûrenin nüzûl sebebinin belirtilmesi gerekir. Çünkü bu bilgi sûrenin hedefini belirlemede büyük yarar sağlayacaktır. Sûrenin Mekkî mi Medenî mi olduğu da belirtilmelidir. Çünkü konuları genelde birbirinden farklıdır.

b-Sûrenin Temel Hedefini Belirlemek

Sûrenin muhtevalarını iyi anlayıp tefsir edebilmek için öncelikle o sûrenin temel hedefinin belirlenmesi gerekir. Bunun da üç yolu vardır:

- 1.Sûre isimlerinin delâletlerini tespit etmek suretiyle ana hedefi ortaya çıkarmak. Mesela Kur'an'ın ilk sûresine isim olarak verilen “fatıha” kelimesi. Sözlük anlamı olarak açan, açılış anlamına gelmektedir. Yani temel hedefi mü'mine, yaratıcısı karşısında nasıl hareket edeceğini öğretmek, ona etkili bir kulluk bilinci, vermektir.
- 2.Sûrenin ele aldığı konuların ve anlatılan olayların tahlili sonucunda temel hedefe ulaşmak.
- 3.Sûrenin indiği zaman ve mekanı değerlendirmek suretiyle söz konusu hedefi tespit etmek. Bazen de sûrenin Mekki ve Medeni olduğunu tespit etmek suretiyle de belirlenir.

25

c-Sûreyi Bir Bütün Olarak Ele Almak

Değişik konuların yer aldığı sûreler de tek konunun yer aldığı sûreler de aslında tek bir amacı ortaya koymaktadır. Nitekim bu konuda Draz şöyle söylemektedir: her Kur'an sûresinde bir giriş, bir gelişme ve bir de sonuçtan müteşekkil belirli ve sınırlı bir plan mevcuttur. Sûrenin başında yer alan az sayıdaki ayette, o sûrede incelenmek istenen konuların ana hatları zikredilmekte; arkasından da gelişme bölümüne yer verilmektedir. Ancak gelişme bölümü öyle düzenli bir tarzda sunulmaktadır ki, orada hiçbir parça üst üste gelmediği gibi, her parça da bütün içindeki yerini en uygun biçimde almaktadır.

²⁵ Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2006, s.173

Böylece girişte de söz konusu edilen meseleler sonuç bölümünde eksiksiz olarak cevabını bulmuş olmaktadır.²⁶

1.7.3. Ayet Çerçevesi Konulu Tefsir Çalışmaları

Kur'an'daki pek çok ayetin bir veya daha fazla konusu vardır ve o konuların geniş bir şekilde izah edilebilmesi için ayet tefsirine ihtiyaç vardır. Ancak bir ayeti yorumlarken Kur'an'ın diğer ayetlerini de dikkate almak gerekir. Tek bir ayeti ele alıp, ortaya koyacağımız yaklaşım tarzını konulu tefsir olarak kabul edemeyiz. Çünkü bu Kur'an'ı değil, sadece Kur'an'daki bir nistan anlaşılan anlamı ortaya koymuş olur. Zira Kur'an'ı en iyi tefsir eden yine Kur'an'ın kendisidir. Zaten Kur'an'ın bir yerinde kısa ve öz olarak anlatılan bir husus başka bir yerinde daha tafsilatlı bir şekilde ele alınmış, bir yerde mutlak olarak zikredilen ayet başka bir yerde takyid edilmiştir. Bunu içindir ki Hz. Peygamber (sav) ayetleri tefsir ederken onları birbiriyle açıklama yoluna gitmiştir. Daha sonraları da bu iş sistematik bir hal alarak, özellikle Osmanlılar Döneminde birçok ayetin müstakil olarak tefsiri yapılmıştır.²⁷

Bizim burada yapacağımız sure çerçevesi konulu tefsir çalışmasıdır. Saffat suresinin konularını sure bütünlüğünde açıklamaya çalışacağız.

²⁶ Muhammed Abdullah Draz, *Kur'an'ın anlaşılmasına doğru*, (terc.Salih Akdemir), Mim Yayınları, İstanbul, 1983, s.21

²⁷ Demirci, *Konulu Tefsire Giriş*, s.109

İKİNCİ BÖLÜM

SAFFAT SURESİNİN KONULU TEFSİRİ

2.1. SÛRENİN TANITIMI

Saffat sûresi adını saf tutmuş meleklerle işaret eden ilk ayetten almaktadır. Kur'an'ın tertip sırasına göre 37. sûre olup, nüzul sırasına göre 57.sûredir.

Mekke döneminde inmiştir. 182 ayetten meydana gelmiştir. (Basralılara göre 181, diğerlerine göre 182 dir.)

Kelimeleri: 860'dır.

Harfleri: 38262dir

Fasılası: ق م ب ذ ن ا harfleridir.

Sürede Arapların bir kısım inançları, sözleri ve durumları, Peygamber (s) ile kafirler arasında geçen tartışma bölümleri anlatılmakta, inkâr edenlerle samimi olanların kıyamet günündeki durumları, bazı peygamberlerin ve kavimlerinin hikâye dizileri ve gidişatları açıklanmaktadır..

Bu sûrenin nazım ve üslubunda ilmi bir özellik ve kâfiyelerinde çeşitli seci sanatı bulunmaktadır.

Bölümleri, sûrenin bir defada indiğini ortaya koyacak kadar tam bir uyum içinde birbirleriyle irtibatlıdır.

Bu sûre, ayetlerin sayıları noktasında Kur'an'ın beşinci süresidir.

SÛRENİN SİYAK -SİBAKİ

İçerik bakımından Şu'ara sûresinin, işlediği konular bakımından Yasin sûresinin devamı durumundadır. Peygamberleri ele alması bakımından Şu'ara, eski toplumların sapıtmaları nedeniyle peygamberlere ihtiyaç olması, tevhid inancını işlemesi, Yüce Allah'ın insanların her türlü tasavvurunun üzerinde olması, şirkle mücadele vermesi

bakımından öncelikle Yasin, ardından da pek çok sûrenin devamı mahiyetindedir. Bu sûrede önceki sûrenin bazı durumlarının bulunması hatta adeta onun tamamlayıcısı veya takipçisi olması bunun En'am süresinden sonra indiğinin doğruluğuna bir delildir.

Göklerin süslenip şeytandan korunması konusu ile Hicr sûresi ile bağı vardır. Zakkum ağacını gündeme getirmesi ile de Vakı'a sûresi ile ilgisi vardır. Adak kurbanını gündeme getirmekle, kurbanla ilgili hükümler içeren Bakara, Hacc ve Kevser sûresi ile bütünlük arz etmektedir. Allah'ın doğurduğu kızları oğullara tercih ettiği gibi şirkin farklı bir boyutunu ele almakla Maide, Tevbe, Nahl, Meryem ve İhlas sûreleri ile ilgisi vardır.

Bize, her peygamber anıldığında ardından selam verilmesi ve peygamberleri anınca ne söylememiz gerektiği bu sûrede öğretilmektedir.²⁸

Bu surenin, kendisinden önceki sureyle münasebeti üç noktada kendini göstermektedir:

1- Bu surenin baş tarafıyla bir önceki sure olan Yâ-Sîn suresinin sonunun, Yüce Allah'ın gerek gökte ve gerekse yerde bulunan her şeye şamil olan kudretinin -ki ahiret hayatı ve diriliş de bunlardandır- beyanı noktasındaki benzeşmesi. Çünkü Yâ-Sîn suresinde de zikredildiği gibi Yüce Allah var edici ve eşya üzerindeki iradesini süratle gerçekleştiricidir. Keza bu surenin başında da zikredildiği gibi O, tektir ve ortağı yoktur. Buradaki bağlantı noktası ise şudur: İradenin süratle tahakkuku, ancak yaratıcı ve mucidin tek olması halinde gereği gibi gerçekleşebilir.

2- Bu surenin Yâsîn'den sonra gelmesi, geçmiş nesillerin ahvalinin tafsilatlı olarak anlatılması noktasında A'râf suresinin En'âm'dan ve Şu'arâ suresinin Furkan'dan sonra gelmesi gibidir. Bu nesillere ve nasıl helak edildiklerine, bundan önce geçen Yâ-Sîn süresindeki "Kendilerinden önce nice nesilleri helak ettiğimizi, onların bir daha kendilerine dönmediklerini görmezler mi?" (Yâ-Sîn, 36/31) ayetiyle işaret edilmişti.

3- Bu sure, bir önceki surede mücmel olarak değinilen, müminlerin ve kâfirlerin dünya ve ahiretteki durumunu ayrıntılı olarak açıklamaktadır.

2.2. SURENİN TEMEL HEDEFİ

İnsanın rehberi olan Kur'an'ın temel hedefleri yada konularını ana başlık verecek olursak Tevhid, Tezkir, Ahkam diyebiliriz. Saffat suresinde bu üç başlığa da

²⁸ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayış Işığında Kur'an Tefsiri*, Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2007, c.16, s.104

değiniilmektedir. Fakat daha belirgin olarak Tevhid ve Tezkir konularına yer verildiği görülmüyor. Mesela peygamberlerin hayatları Tezkir konularına girmekte iken şirk, cinlerin durumu, meleklerin cinsiyeti, tekrar dirilme konuları Tevhid konularına girmektedir.

Bu sûre diğer Mekkî sûreler gibi fasılası kısa, tesiri hızlı, misal ve manzaraları çok, şekil ve renkleri çeşitli, tesiri derindir. Bu sûrenin hedefi, Mekke’de inen öteki sûreler gibi akîdenin temelini kalplere atmak ve insan kalbini her türlü ve her çeşit şirk ve şaibelerden arıtmaktır. Fakat bu sûre bilhassa ilk Arap toplumunda hâkim olan muayyen bir şirk çeşidini inceliyor. Cahiliyet devrinde bu şirke düşülmüş, Yüce Allah ile cinler arasında bir hısımlık olduğu vehmi ileri sürülmüştür.

Bu batıl ve uydurmacalar bu sûrede şiddetli hamlelere hedef olmuş, tutarsız ve asılsız oldukları açıklanmıştır. Sûrenin ele aldığı, çözüm getirdiği belli başlı konu budur. Dolayısıyla sûre bir kısım meleklerle işaretle konuya giriyor. Bunu müteakip azgın şeytanlardan bahsedilir, onların Yüce âleme yaklaşmaması için delip geçen alevlerle engellendikleri anlatılıyor. Sûrenin sonunda uydurma çürük masallarına doğrudan taarruz ediliyor. Tevhid akidesini görünen varlıklarla ispat ediyor. Bu sûrenin temas ettiği konulardan biri de öldükten sonra dirilip hesap ve ceza meydanında toplanmaktır. Sonra kıyamet tablolarından türlü manzaralar, hareketler, infial ve akislerle dolu uzun ve eşsiz bir tablo sunulmaktadır.

Hakka karşı gelen sapıkları ve yalanlamaları dolayısıyla bazı Peygamberlerin kıssaları göz önüne konulmaktadır. Hz. Nuh, Hz. İbrahim ve oğulları, Hz. Musa ve Harun, İlyas, Lut ve Yunus. Bütün bu Peygamberlerin kıssalarında Allah’ın rahmeti, Peygamberlerine yardımı, yalanlayanlarını azaba uğratarak perişan etmesi açıkça görülmektedir. Bu kıssalar içinde bilhassa İbrahim(as)’ın oğlu Hz. İsmail ile olan kıssaları, bir sadakat ve ibret numunesi olarak temayüz etmektedir. Hz. İsmail’i boğazlama olayı ve neticede gönderilen fidyeye ile bunun telafisinde, Allah’a itaat ve O’na mutlak teslimiyet, en parlak, en derin ve en yüce manasıyla kendini göstermekte ve ancak saf ve halis iman sahibinin erişeceği nurlu ve yüksek zirveye çıkmaktadır.²⁹

²⁹ Seyyid Kutub, *Fîzilâl’il Kur’an*, Dar’ül Arabiyye, Beyrut, ts., s.301

2.3. SURENİN GENEL GÖRÜNÜŞÜ

2.3.1. Allah'ın Rububiyeti

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
وَالصَّافَّاتِ صَفًّا

1- “sıra sıra dizilenlere” yemin olsun ki...

Saffatın ne demek olduğu âlimlerce tartışılmıştır. Saffat, yani “dizilenler” ne anlama gelmektedir? Saf yapanlar, sıraya dizilenler anlamına ismi failin cem'i müennesidir. Âlimler buna farklı manalar vermişlerdir. Biz bu yorumları ortaya koyup nihai kararımızı vermeye çalışacağız.

a)İbn Mes'ud, İbn Abbas, İkrime, Sa'id b. Cübeyr, Mücahid, Katade; saf saf sıra sıra dizilenler “meleklerdir” diyor. Bu otoritelerin verdiği manaya ve yoruma şu iki ayeti delil getirebiliriz.

_ “Melekler şöyle derler: bizim her birimiz için, bilinen bir makam vardır. Şüphesiz biz, orada sıra sıra dururuz ve kuşkusuz Allah'ı tesbih ederiz.(Saffat37/164-166)”

_ “Ruh ve melekler sıra sıra olup durduğu gün”(Nebe 78/38)

b) Kuşeyri'nin öne sürdüğü yoruma göre, Saffat sûresinin ilk ayetinden kastedilen “namaz veya savaşta saf saf duran mü'minler”dir.

c) “Üstlerinde sıra sıra dizilip kanatlarını açıp kapayan kuşları görmediler mi?”(Mülk 67/19) otoritelerin bu yorumunu Kurtûbi nakletmektedir.

d)”Sıra sıra dizilmiş yastıklar” (Gaşiye 88/15) Yüce Allah cenneti anlatırken bu ayette yastıkların özelliği olarak “masfûfeh” kelimesine yer vermektedir. Sonra Tur 20 de bu kelimeyi bu kalıpta cennetteki koltukların sıra sıra dizilişi için kullanmaktadır.

Anlaşıyor ki bu kelime, ayette “melekler” i ifade etmektedir, ama verilen 4 manayı da kapsamına almaktadır. Ayetin bulunduğu yerden öyle anlıyoruz ki kelimenin özünde eylem manası vardır ve bu melekleri ifade etmektedir.³⁰

Bu saff, Allah'ın arşı etrafını donatmış olan meleklerden, ta dünya göğünü süsleyen gök cisimlerinde yer alarak vazife yapmak için Allah'ın emrine hazır bulunan meleklerle

³⁰ Bayraklı, s.106

kadar hepsini içine almakta ve esaslı beş vakit namazlarda bağlanan saflarla temsil edilen millet ve cemaate işareti de içermektedir.³¹

Yüce Allah bu sûreye, mahlukatından bazılarının şanının yüceliğini anlatmak, kullarının dikkatini çekmek için, onların üzerine yemin ederek başladı. İbn Mesud şöyle der: Onlar, göklerde ibadet ve zikir anında saf saf duran meleklerdir. Hadiste şöyle buyurulmuştur: Meleklerin, Rableri katında saf tuttukları gibi, saf olsanız ya! Biz, ‘Nasıl, ey Allah’ın rasûlü’ dedik. Rasulullah (sav): ‘Öndeki safları tamamlarlar, safta sık dururlar.’ Buyurdu.³² Yüce Allah, meleklerin kadrinin yüceliğine ve çok ibadet ettiklerine dikkat çekmek için onların üzerine yemin etti. Melekler yaratılışlarının yüceliğine rağmen Allah’a ibadetten ayrılmazlar. Mü’minlerin namazda saf durdukları gibi, huşu içinde, aziz ve güçlü olan Allah’a boyun eğerek, ibadet için saf dururlar. Allah içlerinde Arş’ı taşıyanların ve diğer temiz meleklerin de bulunduğu o saf tutan meleklerle yemin etti.³³

فَالزَّاجِرَاتِ زَجْرًا

2- “azarlayıp haykıranlara” yemin olsun ki...

“zâcira” kelimesinin çoğulu olan “ez-zâcîrât” “menedenler” anlamına gelmektedir

Bu manadan hareketle ayete farklı yaklaşımlarda bulunabiliriz.

a- Bağırıp sürmek, eğitenler, öğretenler anlamını gelebilir. Onların kötülükten alıkoymaları, iyilikleri emretmeleri, onların bağrımlarını, eğitmelerini ve disiplin altına almalarını ifade etmektedir. Ez-zâcîrât kelimesini şu ayetlerle manalandırmamız mümkündür: “Sizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü men eden bir topluluk bulunsun. İşte onlar, kurtuluşa erenlerdir.”(Ali İmran 3/104) “Siz insanların iyiliği için yetiştirilmiş en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyar ve Allah’a inanırsınız.”(Ali İmran 3/110)

b-Birinci ayete “sıra sıra dizilen melekler ” manasını verirsek, o zaman maksat, “insanları şeytanlara ve mü’minleri düşmanlara karşı koruyan meleklerdir.” Diyebiliriz. “Hani Rabbin meleklerle: Muhakkak ki ben sizinle beraberim, haydi iman edenlere destek olun. Ben kâfirlerin yüreğine korku salacağım, vurun boyunlarına! Vurun onların bütün parmaklarına!” diye vahyediordu.(Enfal 8/12)

³¹ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Zaman Yayınları, İstanbul, 1992, s.430

³² Müslim, Salât 119

³³ Muhammed Ali Es-Sabuni, *Safvetü't-Tefasir: Tefsirlerin Özü*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1992, c.5, S.239

c-Bazı otoriteler, ez-zâcirât kelimesinin “bulutları toplayıp süren rüzgarlar ” olduğunu da söylemişlerdir. “Rüzgarları ve yer ile gök arasında hazır bekleyen bulutları yönlendirmesinde”(Bakara 2/164)

Anlaşıyor ki bunların tümünü bu kavramın içine koymamız mümkündür. Ama öne çıkan manası, toplumları ya da genel anlamda bütün insanları doğruya, güzele, iyiye ve hakka çağırıp toparlayan âlimler ve eğitimcilerdir.³⁴

Süddî ve bir başkası “Haykırıp sürenlere” ayetinin anlamının şöyle olduğunu söylerler: “onlar bulutları sürerler.”

Rebi’, İbn Enes de ayeti şöyle anlıyor: “Kur’an’da Allah’ın menettiklerini menedenlere.” Malik de bunu Zeyd İbn Eslem’den rivayet etmiştir.

3) فَالَّتِيَّاتِ ذِكْرًا

“Zikir okumakta olanlara” yemin olsun ki...

Ayetini Süddî şöyle anlamıştır: Melekler Allah katından kitabı ve Kur’an’ı insanlara getirirler. Bu Allah Teala’nın :” Kötülüğü önlemek ve uyarmak için vahiy getiren meleklerle and olsun ki, ey insanlar, size söz verilen kıyamet şüphesiz kopacaktır.(Mürselat 6-7) ayeti gibidir.³⁵

Et-taliyat, biri diğerinin arkasından gelenler demektir. Maverdi, ilgili kelimeye “toplumlarına Allah’ın ayetlerini okuyan peygamberler” manasını vermiştir. Bu okuma kapsamına Cebrail, Hz. Peygamber ve daha sonra Kur’an’ı okuyup insanlara öğreten ve ilahi mesajı onlara duyuranların hepsi girmektedir diyebiliriz. Yüce Allah, bu eylemi yapanların hepsine yemin etmektedir.

Sıra sıra dizilenlere, toplayıp sürenlere ve Kur’an okuyanlar üzerine yemin ederek Yüce Allah önemli bir konuyu gündeme getireceğine işaret etmektedir. Bu konu: TEVHİD inancıdır.

إِنَّ إِلَهُكُمْ لَوَاحِدٌ-4

“And olsun ki sizin ilahınız tektir.”

³⁴ Bayraklı, s.107

³⁵ İbn Kesir, Ebu’l Fida İsmail İmamüddin İbn Ömer ed- Dimaşki, *Hadislerle Kur’an’ı Kerim Tefsiri*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1986,c.12, s.6782

Allah'ın tek olduğunu öğreterek ve ona vurgu yaparak şirkle mücadele etmektedir. Biz buna tevhid inancı eğitimi de diyebiliriz.³⁶

Bu son ayet, yeminin cevabıdır. Bu yeminin faydası, adına yemin edilen şeyi yüceltmek, şerefini ortaya koymak ve Arap dilinde alışlageldiği şekilde yemine hedef olan şeyi vurgulamaktır. Kur'an da Arapça olarak indirilmiştir.

Varlık âlemi içinde bir varlık yoktur ki, o varlığın özelliklerini taşıyan başka bir varlık tasavvur edilmesin. Allah Teâlâ ise müstesna. Gerçekten Allah her yönüyle tektir, ezeli ve ebedidir. Nitekim bir şiirde şöyle dendiği gibi:

Her şeyde Allah'a ait bir delil vardır

Ki bu delil, O'nun tek olduğunu gösterir.³⁷

وَمَا يَبْنِيهِمَا وَرَبُّ الْمَشَارِقِ-5

“Göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbidir, doğuların da Rabbidir.”

“Meşarık”, kelimesi güneşin doğduğu yer anlamına gelen “meşrik” kelimesinin cem'idir. Meşarık kelimesi: Güneşin her gün başka bir yerden doğması itibariyle bir yıl içinde doğduğu meşrikler ile tefsir edilmiş ise de “fettaliyâtı zikrâ” nazmı şerifi karinesi ile bütün manevi nurların meşriklerine de şamil olduğu anlaşılır. Zîra zâhir ile bâtın hâric ile zihin, âfâk ile nefis birleşmedikçe Allah'ın varlığı ve birliği bilinemez. Gökteki yıldızların dünyanın ziynetinden gösterilmesi de bu anlamı ifade eder.³⁸

Göklerin, yerin, ikisi arasındakilerin ve doğuş yerlerinin Rabbi, onları yaratan, besleyip büyüten, düzenini sağlayan, devam ettiren ve hepsinin sahibi olan demektir.³⁹

Yerle gök arasında hava, bulut, aydınlık ve nur var. Zaman zaman bir kısmını insanların bildiği, mühim bir kısmının da gizliliğini muhafaza ettiği nice görünmeyen ince varlıklar var.⁴⁰

Ayrıca dünyanın 23 derece meyilli olması sebebiyle, güneşin her gün doğu cihetinde farklı bir yerden doğduğu için de “Rabbü'l-meşarık” şeklinde bir anlatıma yer verildiği düşünülebilir.

³⁶ Bayraklı, s.108

³⁷ İsmail Hakkı Bursevî, *Muhtasar Ruhul Beyan Tefsiri*, Matbaa-i Osmaniye, 1330, s. 103

³⁸ Tahsin Emiroğlu, *Esbabı Nüzul*, Konya, y.y, 1966, s.431

³⁹ Bayraklı, s.108

³⁹ Seyyid Kutub, s.303

2.3.2. Meleklerin Dünya Semasını Korumaları

إِنَّا زَيْنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِزِينَةِ الْكَوَاكِبِ-6

“Biz dünya semasını, en yakın göğü yıldızların zîneti ile donattık”

“kevkebin” yıldızlarla.”essemâeddünya” ifadesinde de dünya “edna”nın müennesidir ki, “en yakın” demektir. Bu ifadenin zâhiri, bütün yıldızların en yakın gökte olmasıdır. Şu halde burada en yakın gök, yer kürenin etrafında yalnız ayın yörünge sahasından değil, yalnız güneş sistemi âlemi de değil, genel olarak yıldızların bulunduğu cisim olan saha, yani üç boyut sahasıdır. Gerçi süsleme cisimleriyle değil de ışıklarıyla olduğuna göre, bunların dünyadan görünebildikleri şekillenme ve akislenme sahasına sırf görünüş (optique) itibarıyla bu isim verilmiş olması muhtemel ise de zâhir olan birincisidir. Her iki taktirde de bu şekilde en yakın göğün süslenmesi hatırlatılmakta, bu zâhiri nurların ve süsün herkes tarafından bile his ve takdir edilebileceği ve fakat daha yukarısının böyle olmadığı anlatılmış oluyor.⁴¹

Bir başka ayeti kerimede de şöyle buyrulur:

“And olsun ki, yakın göğü kandillerle donattık, onlarla şeytanların taşlanmasını sağladık. Ve şeytanlara çılgın bir alev hazırladık.”⁴²

وَحَفِظْنَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ مَّارِدٍ-7

“O yakın göğü her türlü inatçı, asi şeytandan koruduk.”

Bu ayette: “şeytan-ı mârid” , Hicr 17.ayette ”şeytan-ı racîm” ifadeleri yer almaktadır. Mârid “inatçı, asi” manasına gelmektedir. Hicr 17 deki “racîm” “taşlanmış, kovulmuş” manasına gelir. Karşı gelen, azgınlık eden ve itaatten çıkanlar kovulurlar. Bu mana ilişkisi Hicr 17 ile Saffat 7 yi bir araya getirmektedir. Bütün bu şeytanî güçlerden korumak ne anlama gelmektedir. Sorunun cevabını bir sonraki ayet vermektedir.⁴³

Katade dedi ki: Yıldızlar üç şey için yaratılmışlardır. a) Şeytanları taşlamak b) Yol göstermek c) Dünya semasını süslemek.⁴⁴

لَا يَسْمَعُونَ إِلَى الْمَلَأِ الْأَعْلَى وَيُقَذَّبُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ-8

⁴¹ Yazır, s.431

⁴² Mülk, 67/5

⁴³ Bayraklı, s.110

⁴⁴ Taberi, *Taberi Tefsiri*, Ümit Yayıncılık, İstanbul, s.1932 veya *Ruhul Beyan*, s.107

“Onlar en yüksekteki topluluğu dinleyemezler. Kovulmak için her taraftan atış edilir, mermiye tutulur. ”

Şeytanlar, o cisimlere ait süsleri, zâhiri nurları geriden görürler. Fakat daha yüksek heyetleri, en yüce cemiyetleri, yani melekleri dinleyip işitemezler. Peygamberler gibi vahiy alamazlar, miraca çıkamazlar, o sınırlarda duramazlar. En yakın göğün de sınırlarında böyle def edici, geri püskürtücü kuvvetler vardır ki, bunlar anlatılan, haykırıp sürenlerdendir.⁴⁵

Yüce konsey diye tercüme ettiğimiz mele-i â'lâ melekler topluluğudur. Bu daha çok, ilahi buyrukları ve olup bitenleri yazan ve Cenab-ı Hakk'ın emirlerini alıp birbirlerine ulaştırıp tebliğ eden meleklerin bulunduğu yüce âlemler hakkında kullanılır.

Şeytanî güçler meleklerden oluşan Yüce Konseyden haberleşme sistemine girip haber hırsızlığı yaparken, Yüce Allah, onları her taraftan atışa tâbi tutmaktadır. Bunu anlamı onları yok etmektedir.⁴⁶

Burada asıl mesele, aşağıdan göğe karşı saldırmak isteyenlerin durumlarını göstererek, ilahi olan ilhamlardan bir kulak hırsızlığına ait şeytanlıklarla peygambere karşı rekabete kalkışan, dinler uydurmaya çalışan dinsizlerin maddi manevi yenilgi ve pişmanlıklarını anlatmaktadır.⁴⁷

دُحُورًا وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ-9

“Kovulurlar. Onlar için yakalarını bırakmayan arkası gelmeyen bir azap vardır.”

Bir önceki ayette yer alan يُذْفَرُ “yukzef” sürülüp atılırlar, ateşe tutulurlar.” Anlamına, bu ayette yer alan- دُحُورًا- “duhûr” da “kovularak” manalarına gelmektedir.

Diğer taraftan ahirette yakalarını bırakmayacak bir azaba da uğrayacaklardır. Bu âlemde kovulurlar, öteki âlemde de azaba uğrayacaklardır. Kurtubi'nin naklettiğine göre, عَذَابٌ وَاصِبٌ “azâbun vâsıb” ifadesini Mücahid ve Katade “kesintisiz azap” İbn Abbas “oldukça çetin azap” Kelbî ve Süddî “can yakıcı, ızdırap verici” diye manalandırmışlardır. Özetle bu ifade “acısı kalbe kadar ulaşan azap” demektir.

إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَائِبٌ-10

“Ancak kulak hırsızlığı yapanlar olur.”

⁴⁵ Yazır, s.431

⁴⁶ Bayraklı, s.111

⁴⁷ Yazır, s.431

Ayette geçen **خَطَفَ** hızla kapmak, almak demektir .”Onu da hemen delip geçen yakıcı bir alev takip eder.”

Yüce konseyi, yasak ve yasal olmayan yollardan dinleme fırsatını yakalayanları Hicr 18 ‘e göre “apaçık bir alev sütunu ” bu ayete göre ”parlak, delici bir alev” izler. Çünkü onlar vahyi dinlemekten uzak tutulmuşlardır.(Şu’ara 26/212)⁴⁸

Tirmizi’nin İbn Abbas’tan naklettiği bir habere göre şeytanlar yasal olmayan hırsızlama yoluyla dinleyip diğer şeytanlara öğretirler. Bu mesajı kendi dostlarına tahrif ve ilave ederek öğretirler. İşte Yüce Allah, onları bu alev sütunu ile takip ederek yakar.

AYETLER ARASI BAĞLANTI

Buraya kadar olan kısım, surenin genel bir mukaddimesini yansıtmaktadır. Bu mukaddime de tabiri caizse surenin üstten çekilmiş bir fotoğrafı gösterilmektedir. Fotoğraftaki ayrıntılar ise bundan sonraki kısımlarda gösterilmektedir.

Yukarıdaki ayetlerle, gökleri ve yeri yaratıp düzende tutan ve kainat planında yer alan her şeyi bir amaca yönelten Cenab-u Rabbil Âlemin’in mutlak tasarruf sahibi olduğu açıklandı. Göklerin, sistemlerin ve yıldızların kendilerine has sınırları, yörüngeleri, hareketleri bulunduğu dikkatler çekilerek meydana gelen olayların hikmeti üzerinde duruldu.

Aşağıdaki ayetlerle, Cenab-ı Hakkın yüksek ve sınırsız kudretiyle hiçbir şeyi yaratmasının zor olmadığı konu ediliyor ve bu arada insanın o kudret karşısındaki durumuna değinilerek yapışkan bir çamurdan yaratıldığı açıklanıyor. İlahi kudretin çamuru insan yapacak tasarrufta olduğu belirtiliyor. Sonra da bu kudretin izlerini, eserlerini görmeyen inkârcı nankörlerin âhiret âlemindeki durumlarını tasvir ederek aydınlatıcı ve yönlendirici bilgiler veriliyor.

2.4. SUREDE YER ALAN KONULAR

Buradan itibaren sure Tevhid ve Mead konularını işlemeye başlıyor. Yani yukarıdaki fotoğrafın ayrıntıları gösterilmeye başlıyor. Bu kısım surenin ana eksenlerinden birisidir.

⁴⁸ Bayraklı, s.111

2.4.1. Tevhid-Mead Konuları

2.4.1.1. Yeniden diriliş (Mead)

Yüce Allah, meleklerden söz ettikten sonra, göklerden, yeryüzünden ve bunların aralarında olanlardan bahsedip azgın şeytanlardan ve arkalarından yetişen mermilerden söz ettikten sonra, Resullullah'dan onlara "kendilerini yaratmak mı daha zordu, yoksa bizim yarattıklarımız mı?" diye sormasını istiyor. Şayet bu yaratıkları yaratmak daha zor ve daha güç ise, o halde öldükten sonra dirilme konusu karşısında, neden dehşete kapılıp bu konuyu alaya alıyorlar. Olabilirliğini uzak görüyorlar. Çünkü öldükten sonra dirilmek bu büyük yaratıkları yaratmakla mukayese bile edilemez.

فَاسْتَفْتِهِمْ أَهُمْ أَشَدُّ خَلْقًا أَمْ مَنْ خَلَقْنَا إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِنْ طِينٍ لَازِبٍ، 11

“Şimdi onlara sor: kendilerini tekrar yaratmak mı daha güç bir iştir. Yoksa şu ana kadar yarattıklarımızı yaratmak mı? Biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık.”

Yüce Allah, Hz. Peygamberden bu soruyu kafirlere sormasını istemektedir. Onların beynini yaratılış olgusuna çekmekte, insanın yaratılışı üzerinde akıl yürütmelerini, bu yolla Allah'ın kudretini ve her şeyi yapabileceği gücünü anlamalarını ve bu anlayışla iman etmelerini sağlamasını öngörmektedir. Ardından onları yapışkan bir çamurdan yarattığını gündeme getirerek yaratılışlarının kolaylığına dikkat çekmektedir. İnsanın topraktan yaratılışı konusu Âli İmran 59 da geniş bir şekilde açıklanmıştır. Orada toprak safhası, çamur safhası ve yapışkan çamur safhası sıralaması yapılmıştır. Râzi, lâzib kelimesine, “yapışkan, özlü, esnek ve kopmayan” manalarını vermiştir. İnsanın iman etmesi, sadakat göstermesi, ahde vefa göstermesi, bunun karşıtı olarak inat etmesi, yanlışta ısrarlı olması, yanlış olan fikrinden vazgeçmemesi yapışkan çamur safhasından kazandığı özelliklerdir.⁴⁹

İnsanın topraktan yaratılması Kur'an'ın beş yerinde farklı anlatımla açıklanırken sekiz yerinde ise, çamur manasına gelen “tiyn” kavramı kullanılmıştır. Bu ayette “tiyn-i lâzib” denilirken Mü'minun suresinde “sülâletin min tiyn” denilmektedir. Birincisi yapışkan, ikincisi süzülmüş çamur demektir. 6 yerde ise “tiyn” sözü kullanılmıştır.(En'am 2, Araf 12, Secde 7, Sad 71-76, İsra 61. ayetlerde) Hicr suresinde insanın pişmedik kuru, çürümüş ve kokuşmuş balçıktan; Rahman suresinde ise, testi misali ses veren kuru, pişmedik çamurdan yaratıldığı açıklanır. (Hicr 26, Rahman 14)

⁴⁹ Bayraklı, s.115

Bu farklı anlatımlardan anlıyoruz ki Hz. Adem'in çamuru hazırlanırken birtakım safhalardan geçirilmiş, tedrici bir tekâmüle tutulmuş ve böylece her safha ve kademedede insan türünün özelliği konulmuştur.⁵⁰

Gafir, 57.ayette Rabbimiz “Göklerin ve yerin yaratılması insanların yaratılmasından daha büyük bir şeydir. Fakat insanlar bilmezler. ” ayetiyle cevap veriyor.

Bu ayeti celîlede, Yasin suresinin sonunda geçen اَلَّذِي خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِقٰدِرٍ عَلٰى اَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلٰى وَهُوَ الْخَلّٰقُ الْعَلِيْمُ ayeti celîlesinin tafsil ve takriri vardır. Yaratılış yönünden onlar mı çetin? Hiç yoktan bu kadar muazzam varlıklar yaratıldıktan sonra, bir parça yapışık çamurdan insan neden yaratılmasın?⁵¹

بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ-12

“Fakat sen onlara şaşıırıyorsun.”

Kur'an nazil olduğu zaman, Allah'ın Rasûlü bunu duyan bütün insanların her birinin iman edeceğini zannetmişti. Mekke müşrikleri Kur'an'ı dinledikleri ve onun yüksek anlamına vâkıf oldukları halde iman etmeyip Kur'an ile alay ettiklerini görünce onların bu hallerine taaccup etti. Bunun üzerine Allah bu ayeti inzal etti.⁵²

وَإِذَا رَأَوْا آيَةً يَسْتَسْخِرُونَ، -وَإِذَا دُكِّرُوا لَا يَذْكُرُونَ (13-14)

”Kendilerine öğüt verilse, öğüt almazlar. Bir ayet görseler, alay ederler. ”

Ayet kelimesi burada, “delil, olgu ve ders” manalarına gelmektedir. Buradaki ayetin Taha 128 deki ayet ile bağlantısı vardır. Dolayısıyla bu ayete “geçmiş toplumların batışından ders almıyorlar, onların kalıntılarını görüyorlar ve o olgulardan ibret almıyorlar” manasını verebiliriz. Bu “ayet” Kur'an ayeti de olabilir.⁵³

“yesteshirûn” kelimesindeki “ta” ve “sin” harfleri mübalağa ve te'kid içindir. Yani çok alay ediyorlar, alay etmede haddi aşıyorlar. Ya da buradaki “sin” harfi talep ifade eder. Her biri diğerini alaya davet ediyor, demektir.⁵⁴

وَقَالُوا إِن هٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ-15

“Ve: Bu apaçık bir sihirden başka bir şey değildir, diyorlar. ”

⁵⁰ Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, Anadolu Yayınları, İzmir, 1986, s.5087

⁵¹ Emiroğlu, s. 435

⁵² Emiroğlu, s.438

⁵³ Bayraklı, s.116

⁵⁴ Bursevî, s. 109

İnkâr psikolojisinin tezâhürleri, yansımaları; alay etmek, öğüt almamak, başkalarının alay etmesini istemek ve ilahi delillere apaçık sihir demek olmuştur.

ءَ إِذَا مِثْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا ءَ إِنَّا لَمَبْعُوثُونَ-16

“Yani biz öldüğümüz, toprak ve kemik olduğumuz zaman mı, biz mi diriltileceğiz?”

Bu ayet bize Saffat suresinin Yasin suresinin devamı olduğunu hatırlatmaktadır. İnsanlar öldükten sonra dirilme konusuna iman etmekte çok zorlanmışlardır. Onun için bu konu defalarca Kur’an’da gündeme getirilmektedir.

Öldükten sonra dirilmeye iman eden insan, ahirette amellerinin sorgulanacağını bilir ve davranışlarını disiplin altına alır.

أَوَابَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ-17

“Önceki atalarımız da mı?”

Önceki atalarını kendilerinden ayrı düşünüp sorularını inkâr etme anlamında sormaktadırlar.⁵⁵ Bu ayet Yasin suresi 78.ayette irtibatlıdır. Âs b. Vail, eline çürümüş bir kemik parçası almış ve küstahça bir tavırla parmakları arasında onu ufalayıp toz halinde Resulullah’ın yüzüne doğru üfleyerek demişti ki:”Senin Rabbin bu kemiği mi tekrar diriltilip yeniden yaratacak. Bu olacak şey değildir.”⁵⁶

2.4.1.2. Kıyametten Bir Sahne

Onlar şahit oldukları bunca şeylerden soğukkanlılık, güven, gönül huzuru içinde ibret almayınca, yüce Allah da onları şiddet ve sertlikle, ahiretteki diriliş tabloları ile onları uyarmaktadır. Kendilerine o sahne içinde, nasıl çırpınıp duracaklarını ve kıvrınacaklarını tasvir etmektedir.

قُلْ نَعَمْ وَأَنْتُمْ دَاخِرُونَ-18

“ De ki: Evet, siz hem de aşağılanmış olarak diriltileceksiniz.”

Yüce Allah onların bu alaycı ve inkâr psikolojisi dolu sorularına karşı Hz. Peygamberin “evet” demesini istemektedir. Ayette geçen دَاخِرُونَ “dâhirûn ” kelimesi “zelil kılınmış, küçültülmüş ve aşağılanmış” anlamlarına gelmektedir. O zaman kendinizi küçük düşürülmüş hissedeceksiniz.

⁵⁵ Bayraklı, s.117

⁵⁶ Zeki Duman, *Beyân’ul Hak*, Fecr Yayınları, Ankara, 2006, s. 118

فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ فَإِذَا هُمْ يَنْظُرُونَ-19

“Diriliş, sadece korkunç bir sestten ibarettir. Hemen onlar, diriltilmiş olarak bakıyorlardır.”

Ayette geçen “zecra” زَجْرَةٌ “çığlık, feryat” yani Sur’a ikinci kez üfürüştür. Bu ifade, Yasin 51 de geçen şu ifadeyi göstermektedir. “...Nihayet Sur’a üfürülecek. Bir de bakarsın onlar kabirlerinden kalkıp koşarak Rablerine giderler.” Bu Sûr’un çıkardığı ses Yasin 53 te geçen “sayhaten” Saffat 19 da “zecra” olarak yer almaktadır.

Saffat 19 un ikinci yarısı Zümer 68 de geçmektedir.” Bir de ne göresin, onlar ayağa kalkmış bakıyorlar.”

Yüce Allah, öldükten sonra dirilmenin nasıl olacağını en ince noktasına varıncaya kadar anlatmaktadır. Bu bakışın şekli de Enbiya 97 de açıklanmaktadır. ”Bakarsın ki kâfirlerin gözleri dehşetle yerlerinden fırlayacak.”

هَذَا يَوْمُ الْقَصْلِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ، 20- وَقَالُوا يَا وَيْلَنَا هَذَا يَوْمُ الدِّينِ (20-21)

“ Vah bize! Bu ceza günüdür, diyecekler. Bu yalanlamakta olduğunuz hüküm günüdür.”

“yevmud-din” “din günü” ceza ve mükafatın verildiği gün demektir. Yüce Allah, Fatiha suresinde, ceza ve mükafat denen din gününün tek sahibinin Allah olduğunu onlara bu dünyada bildirmişti. Bu hüküm günüdür. Cennetliklerle cehennemliklerin ayırt edilme günüdür. “İnsanların bir bölümü cennete, bir bölümü de çılgın alevli cehennemdedir.” (Şura 47/7)⁵⁷ Burada nazmı Kur’an’ın siyakı “haber”den “hitab”a intikal ediyor. Hitap, ceza gününü yalanlayanlara yöneltiliyor. Bu bir tekdir ve azarlayıştır.⁵⁸

Kafirler kabirlerinden kalkınca bu söylediklerinin dışında başka şeyler de söyleyeceklerdir:

a) ”Bu, Rahman’ın vaad ettiği. Peygamberler gerçekten doğru söylemişlerdir! Derler.” (Yasin 36/52)

b) ”Yazıklar olsun bize! Bu durumdan habersizmişiz, hatta biz zalim kimselermişiz.” (Enbiya 21/97)

23-صِرَاطُ الْجَحِيمِ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَاهْدُوهُمْ إِلَى، 22- احْتَسِرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْبُدُونَ , (22-23)

⁵⁷ Bayraklı, s.119

⁵⁸ Seyyid Kutub, s.309

“Toplayın mahşere o zalimleri, eşlerini ve Allahtan başka taptıklarını. Cehennemin yoluna sevk edin onları. ”

Buradan kasıt, müşriklerdir. Çünkü şirk zulümdür. Lokman 13.ayete göre de müşriklerdir. “Kâfirler, zalimlerin kendileridir” (Bakara 2/254) ayeti de tanıma katılmalıdır.⁵⁹

وَإِذْ وَاجِهَهُمْ Eşleriyle, yani dengi dengine: puta tapanı puta tapanla, yıldıza tapanı yıldıza tapanla, yahut zulmedenlerin erkeğini dişisini yahut şeytanlardan olan arkadaşlarını.⁶⁰

Toplama emrini Yüce Allah meleklerine vermektedir.

Aynı amelleri yapanlar beraber haşr olacaklardır. Demek ki bu dünyadaki beraberlikler, ahirette de devam edecektir. Vakı’a 7 de ahirette insanların üç sınıf olacağına işaret eder.

“Allah’tan başka taptıkları tanrıları” derken eşleri ve arkadaşları ile putları tagutları, şeytan ve ordusunu toplayın demektir.⁶¹

“Onları cehennem yoluna koyun ” sözünde açık bir öfke taşımaktadır. Doğru yoldan sapmış olmalarına karşılık, gayet isabetli bir cevaptır bu. Yani dünyada doğru yola gelmeyince, ahirette cehennemin yolunu boylasınlar. Cehennemin yolunu tutmuşlar ve sorguya çekilmek için alıkonmuşlardır.⁶²

Onların sorgulanması, görecekleri azabın doğru olduğu konusunda tatmin olmaları, haksızlığa uğramadıklarını bilmeleridir. Nasıl sorgulanacakları bundan sonraki ayetle de belirtilecektir.

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Bu ayetlerde, Allah’ın kudretinin yüceliğine dalalet eden belgeler konu edilerek insanın menşei hakkında açık bilgi verildi. Sonra da Hakka karşı gelen inkârcı nankörlere hazırlanan uhrevî cezaya değinerek yönlendirici ve düşündürücü birkaç safha üzerinde duruldu.

Aşağıdaki ayetlerle, aldatılanlarla aldatanların bir araya getirileceği ve karşılıklı suçlamaların başlayacağı konu ediliyor. Allah’ın varlığına ve birliğine davet edilen

⁵⁹ Bayraklı, s.120

⁶⁰ Elmalılı, s.436

⁶¹ Emiroğlu, s. 441

⁶² Seyyid Kutub, s.310

kafirlerin, büyüklük taslamalar ve Hz. Muhammed (sav) ;cinnet getirmişlikle suçlamaları takbih edilerek dönüş yapmadan öldükleri takdirde mutlaka elim azabı tadacakları ve bu azabın daha çok onların amellerinin cinsinden olacağı haber veriliyor. Ardından ihlâslı mü'minlerin uhrevî mükafatları konu edilerek ferahlatıcı ve tatmin edici bilgiler sunuluyor.

2.4.1.3. Hesap Günü

Kâfirlerin kıyametteki hallerini, cehenneme nasıl sevk edileceklerini, cehennemdeki azaplarını, oradaki yiyecek ve içeceklerini, birbirleriyle nasıl husumet edeceklerini, mü'minlerin ahirette nâil olacakları nimetleri, onların refah ve saadetlerini, birbirleriyle konuşmalarını bu ayetlerde göreceğiz.

Çeşitli şekillerde ilâhi mesaja ve peygambere tepki koyup inkar edenlerin sorgulanması ve yoldan çıkardıkları ile tartışmalarını, cezalarını bu ayetlerde göreceğiz.

وَقِفُّهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ-24

“Onları tutuklayın” Yani Ey Melekler! Sırat köprüsünün üstünde müşrikleri alıkoyun. “Çünkü onlar sorguya çekileceklerdir.”⁶³

Ayeti celîlenin bu fıkrasının Bedr günü :” Biz yardım olunmuş topluluğuz” diyen Ebu Cehil hakkında nâzil olduğu rivayet edilmiştir.⁶⁴

مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ -25

“Size ne oldu ki, birbirinize yardım etmiyorsunuz?”

Bu dünyada, dine karşı çıkarken beraber hareket ettikleri dava arkadaşları, eşleri, yoldaşları neden bu dünyada neden birbirlerine yardım edemedikleri sorulacaktır. Çünkü o alemin temel kuralı, Bakara 254 te açıklanmaktadır.”Alışveriş, dostluk, kayırma bulunmayan gün” onları durdurun, sorgulanacaktır, denirken sorunun biri bu olmaktadır.

بَلْ هُمْ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ-26

“Doğrusu onlar bugün boyun eğmek durumundadırlar.”

⁶³ Bursevî, s. 112

⁶⁴ Emiroğlu, s. 441

Artık o gün isyan, karşı koymak, hakikate sırtını dönmek, ilahi mesajla alay etmek günü değil, o gün teslim olmak günüdür. Buradaki teslimiyet Hucurat 14 te geçenle aynı anlama gelmektedir.

Bir kimse bir şeye boyun eğdiği, teslim olduğu zaman ayette geçen “istislam” kelimesi kullanılmaktadır. Ayetin anlamı şöyledir :” Onlar, âcizliklerinin ortaya çıkması ve çıkış kapısının üzerlerine kapanması dolayısıyla çaresizlik içinde boyun eğmiş, teslim bayrağını çelmişlerdir.”⁶⁵

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ -27

“Onlar birbirlerine dönüp soruyorlar ”

Daha sonraki ayetlere bakarsak يَتَسَاءَلُونَ fiiline “soracaklar” manasını vermekten ziyade “birbirlerini sorumlu tutacaklar” anlamını vermek daha doğru olacaktır. Muhammed Esed’in verdiği mana da dikkate alınabilir. ”Birbirlerinden günahlarının yükünü hafifletmelerini isteyecekler.” Sebe ‘31 de de aynı şey ifade edilmektedir.⁶⁶

قَالُوا إِنَّا كُنْتُمْ نَأْتُونَنَا عَنِ الْيَمِينِ -28

“Uyanlar, uyduklarına : ‘Siz bize sağdan geliyordunuz.’ diyecekler ”

تَأْتُونَنَا Bize sağdan gelirdiniz. Sağdan gelmek, sağlam taraftan iyi ve hayırsever bir şekilde gelmek.⁶⁷

Nitekim hak yolda olduğunuza dair bize yemin etmeniz dolayısıyla biz de sizi tasdik ettik. Oysa siz bizi saptırdınız. “Fethu’r- Rahman” isimli tefsirde de böyle geçmektedir.⁶⁸ Bir bakıma Fatır 5 te belirtildiği gibi onları Allah ile kandırırlar. Kandırılan zavallılar, mahşerde durumu anlayınca efendilerini, büyüklerini, önderlerini sorumlu tutacaklardır. Bu konu, Araf 38-39, Ahzab 67-68, Sebe 31-33. ayetlerde de geçmektedir.

Râzi, عَنِ الْيَمِينِ ayette geçen yemin, “ani’l -yemin” ifadesine farklı bir anlam yükleyerek açıklamasını yapmaktadır. Yemin kelimesi “kuvveti ve ezme” yi ifade etmektedir. Çünkü sağ taraf, ezici bir özelliğe sahiptir. Bu manadan hareket ederek, siz

⁶⁵ Bursevî, s. 114

⁶⁶ Bayraklı, s.124

⁶⁷ Yazır, s.436

⁶⁸ Bursevî, , s. 115

bize kuvvet ve kahr ile yaklaştınız. (Râzi, age, XVIII, 596) Râzi'nin el-yemîn kelimesine güç, kudret manasını vermesi Hâkka 45'e göre doğrudur.⁶⁹

29-30) وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بَلْ كُنْتُمْ قَوْمًا طَآغِينَ 29-قَالُوا بَلْ لَمْ تَكُونُوا مُؤْمِنِينَ 30

“ (İleri gelenler de) derler ki: Hayır, siz inanmamıştınız. Bizim de size karşı bir gücümüz yoktu. Fakat siz azmış bir kavimdiniz.”

Güçlü imana sahip olanlar, başkasının kötü manada etkisi altına girmezler. İman insanın istismar edilmesini önler. Kötü etkilere karşı kalkan görevi görür. İmansızlık, insanların kötü anlamda etkilenmesine zemin hazırlamakta ve insanı etki oklarına hedef haline getirmektedir.

Bizim size karşı tercihinizi elinizden alacak “bir otoritemiz” güç ve kuvvetimiz yoktu. Fakat siz azgın bir kavimdiniz. Sapıklığı tercih ederek onda ısrar ettiniz.⁷⁰

Ayette geçen “sultan” kelimesi “güç, hâkimiyet” manasına gelmektedir.

31-فَحَقَّ عَلَيْنَا قَوْلُ رَبِّنَا إِنَّا لَذَاتُ نُفُورٍ 31

“Onun için üzerimize Rabbimizin azap sözü hak oldu. Şüphesiz azabımızı tadacağız.”

Kâfirler ahirette Yüce Allah'ın vaad ettiği azabın kendileri için kesinleştiğini, gerçekleşeceğini ve kendilerinin bunu hak ettiğini itiraf edeceklerdir. Bu azabı sadece kendilerinin değil, aynı zamanda kendilerine tâbi olanların, yoldan çıkarıldıklarını iddia edenlerin de tadacağını söyleyeceklerdir.

Allah'ın Sad (38/85) suresindeki sözü gerçekleşecektir: “Mutlaka sen ve sana uyanların hepsiyle cehennemi dolduracağım.”

32-33-34) إِنَّا كَذَلِكَ نَفْعَلُ 33-فَإِنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ 32-فَاعْوِثْنَاكُمْ إِنَّا كُنَّا عَاوِينَ 34 بِالْمُجْرِمِينَ

“Evet biz, sizi azdırdık. Çünkü biz azgındık. O halde o gün azapta hepsi ortaktır. İşte biz suçlulara böyle yaparız.”

Böyle olduğu gün onların hepsi, küçükleri, büyükleri azapta müşterektir. Hepsi şirklerine ve amellerine göre cezalarını görecektir. “Bir Allah” akidesini kabul etmeyip O'na şirk koşanların cezaları işte budur. Çünkü hakikaten onlara “La ilahe

⁶⁹ Bayraklı, s.124

⁷⁰ Bursevî, s. 115

illallah” denildiği zaman büyüklenirler, tevhidi kabul etmezler, de :”deli bir şair için biz ilahlarımızı terk mi edeceğiz? Derlerdi.⁷¹ ”

33.ayet, etkilenerek yoldan çıkarılan insanların ahiretteki mazeretleri ile ilgili tüm ayetlere bir cevap niteliğini veya bir açıklama özelliğini taşımaktadır. Bu açıklamaya yardımcı Araf 38 vermektedir. Mahşerde bir sonraki bir sonraki nesil bir önceki nesilden şikayet edecek ve önceki neslin kendilerini yoldan çıkardığını Allah’a söyleyecektir. (Araf 7/38) cehenneme atılma durumunda olanlar mahşerde efendilerine, büyüklerine itaat ettiklerini ve o nedenle kendilerini yoldan çıkardıklarını Yüce Allah’a söyleyecekler. Ve yoldan çıkaranlar için iki kat azap ve lanet isteyeceklerdir. (Ahzab 33/67-68)

Zalimler, yani Kur’an’a inanmayanlar Allah’ın huzurunda durduklarında birbirini suçlayarak, zayıf olanlar büyüklerine ‘siz olmasaydınız biz elbette iman edecektik.’ Diyecekler. Ardından çıkan tartışmalardaki durum (Ahzab 33/31-33) cehennemlikler suçu birbirine atmak için tartıştıklarında Allah “Huzurumda çekişmeyin. Ben size daha önce uyarı göndermiştim!” (Kaf 50/28) diyecektir.⁷²

وَيَقُولُونَ إِنَّا لَنَرُكَوْا إِلَهَيْنَا لِشَاعِرٍ مَجْنُونٍ 35- إِنْهُمْ كَانُوا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَسْتَكْبِرُونَ 36

-36

“Çünkü onlar, kendilerine: ‘Allah’tan başka ilah yoktur’ denildiği zaman kafa tutuyorlardı. Ve :’Biz mecnun (deli) şair için ilahlarımızı bırakır mıyız? Diyorlardı.”

La ilahe illallah sözü Kur’an’da iki yerde geçmektedir. Diğer de Muhammed suresi, 19. ayetinde geçmektedir. Bu lafzın anlamı şudur :”Allah’tan başka hiçbir tanrı yoktur ve gerçek anlamda mabud sadece Allah’tır.”

En büyük kibiri kişinin imanının esası, zikirlerin en hayırlısı ve ihlâs ifadesi olan “Lâ ilahe illallah ” sözüne karşı büyüklük taslamasıdır. Çünkü kul, bütün üst makamlara o sayede yükselir.⁷³

Mücrimler, tevhid inancını reddetmişlerdir. Bunun sebebi de taassuplarıdır. Fetih 26. ayete göre: “O zaman inkâr edenler, kalplerine taassubu, cahiliye taassubunu yerleştirmişlerdi.” Kısacası tevhid inancına kibir ve taassup engel olmaktadır.

⁷¹ Emiroğlu, s. 441

⁷² Bayraklı, s.128

⁷³ Bursevî, s. 117

Mücrimlerin ikinci suçu da Hz. Peygamber’e “deli” demeleridir. Kibir ve taassup hem gönlün hem beynin dengelerini bozmaktadır.⁷⁴

Oysa müşrikler, Hz. Peygamber’in en akıllı, en zeki, en ileri görüşlü, en güzel sözlü ve her açıdan kendilerinden üstün olduğunu biliyorlardı.⁷⁵

Rabbimiz Peygamberini şöyle teskin ediyor:”Ey Muhammed, senin için söylenenler, senden önceki peygamberler için de söylenmişti. Doğrusu Rabbin hem bağışlayan ve hem de can yakıcı azap verendir. (Fussilet 43)⁷⁶

بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَّقَ الْمُرْسَلِينَ-37

“Hayır O, Hak ile geldi ve bütün peygamberleri tasdik etti.”

Bu ayetlerde Yüce Allah (cc), Hz. Peygamber’in ne yaptığını, kafirlere nasıl muamelede bulunacağını ve amellerinin azaba dönüştüğünü söyleyerek onları cevaplandırmaktadır.

Peygamberimizin Kur’an’ı getirdiği vurgulanıyor. Kur’an’ı tarafsız bir gözle inceleyen kişi onun hakikat olduğunu hemen anlar.

Hz. Peygamber’in peygamber olduğunun delillerinden biri de, kendinden önceki peygamberleri doğrulamış olmasıdır.⁷⁷

‘Peygamberleri tasdik etmek’ ifadesi üç anlam içerir. Burada üçünü de kastetmiştir. Birincisi, Rasulullah (sav) kendisinden önceki peygamberleri reddetmediği için, o peygamberlerin ümmetlerinin O’nu reddetmelerinin makul bir açıklaması yoktur. Üstelik Hz. Muhammed (sav) kendisinden önce gelen tüm peygamberleri tasdik etmiştir. İkincisi, Hz. Muhammed (sav) yeni bir şey söylemiyor, tüm peygamberlerin mesajını aktarıyor. Üçüncüsü ise, önceki peygamberlerin işaret ettikleri tüm özellikler Rasulullah’da bulunmaktaydı.⁷⁸

وَمَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ, 38-إِنَّكُمْ لَذَائِقُوا الْعَذَابِ الْإِلِيمِ (39-38)

”Şüphesiz siz acı azabı tadacaksınız. Bununla beraber başka değil, hep yaptığınız amellerinizle cezalandırılacaksınız.”

⁷⁴ Bayraklı, s.129

⁷⁵ Bursevî, s. 117

⁷⁶ İbn Kesir, s.6791

⁷⁷ Bayraklı, s.130

⁷⁸ Mevdudi, s.19

İnsanların bu dünyada işledikleri günahlar, öteki âlemde kendilerine dönmektedir. Böylece Allah'ın kullarına zulmetmediği kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

Daha önceki ayetlerde üçüncü şahıslardan söz edilirken burada birinci şahsa geçişin amacı, öfkenin doruk noktada olduğunu ortaya koymaktır.⁷⁹

2.4.1.4. Felaha Eren İhlâslı Kullar

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلِصِينَ -40

“ Sadece Allah'ın ihlâslı kulları müstesnâdır. ”

Ancak haklarında saâdlik yazılmış kullar, azabı tatmayacaklardır. Çünkü onlar Allah'a itaatte bulunan kimselerdir.⁸⁰

Sıkıntı ve üzüntüden sonra genişlik, refah ve neşenin nasıl bir anlam ve değer taşıdığını düşünürsek, elim azaptan sonra mü'minlere va'dedilen yüce ve kalıcı nimetlerden bahsetmek de öylesine bir anlam ve değer taşımakta ve iman cevherinin paha biçilmez bir nimet olduğu vurgulanmaktadır.

İçini küfür, tuğyan, haksızlık, gösteriş, alay kirinden temizleyip aklıyla, vicdaniyla, bilgi ve araştırmasıyla Allah'a yönelerek kulluk görevini samimi anlayış, derûnî zevk içinde yerine getirenlere “mulisîn” denir. İnsana bu yüce mertebeye erişmenin yolunu Peygamber ve Kitap açar. Cenab-ı Hak da kulunun samimiyetine göre onu doğruya ulaştırır.

En'am suresi 6/106.ayette: “Rabbinden sana vahyolunana uy, O'ndan başka tanrı yoktur. Müşriklerden yüz çevir.” Allah'ın vahyettiği Kur'an'a uymak, tevhid inancına inanmak ve müşriklerden yüz çevirmek hâlis kul olmanın gereklerindendir.

44- عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ, 43- فِي جَنَّاتٍ النَّعِيمِ, 42- فَوَاقِهِ وَهُمْ مُكْرَمُونَ, 41- أُولَئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَعْلُومٌ وَعِنْدَهُمْ, 47- لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ, 46- بَيضَاءَ لَدَّةٍ لِلشَّارِبِينَ, 45- يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ 49- كَأَنَّهُمْ بَيضٌ مَكْنُونٌ, 48- قَاصِرَاتُ الطَّرْفِ عَيْنٌ

41- “İşte onlar için belli bir rızık vardır. ”

42-43- “ Meyveler, naîm(nimet) cennetlerinde onlara hep ikram edilir. ”

44- “ (Onlar) Karşılıklı tahtlar üzerindedirler. ”

⁷⁹ Bursevî, s. 118

⁸⁰ Taberi, *Taberi Tefsiri*, Ümit Yayınları, ts, s.1940

45-46- “ İçenlere lezzet veren, pınardan doldurulmuş bembeyaz bir kadehle onların etrafında dolaşılır.”

47- “Onda ne bir zararlı sonuç vardır, ne de sarhoşluk verir.”

48- “ Yanlarında iri gözlü, bakışlarını kocalarından başkalarına çevirmeyen hanımlar vardır.”

49- “ Sanki onlar örtülüp saklanmış yumurta(hiç gün yüzü görmemiş büyük bir inci tanesidir.) gibidirler.”

“Belli bir rızık” tan kasıt “...en değerli rızık” (Enfal 8/4) ve “...sınırsız ve kesintisiz meyveler onlar içindir.” (Vakıa 56/33) bu ayetlerde kastedilmiştir.⁸¹

Devamı, lezzeti gibi özellikleri belli ve yerleşmiş rızık, yani “meyveler” bu tabirde iki nükte vardır. Birisi, cennet ehlinin yemeleri ve içmelerinin sırf zevk ve lezzet için olduğu hatırlatmadır. Çünkü meyve sade lezzet için yenir. Diğeri de dünyadaki çalışmanın meyvesi olduğuna işarettir.

Naîm cennetlerinde, nimetten başka bir şey olmayan cennetlerde.

Maîn, aslında kaynağından çıkan, yahut göz önünde akan su demektir. Cennet içkisi bununla vasıflandırılmıştır ki “onda hiçbir gâile (keder, sıkıntı, zarar) yok. Dünya şarapları gibi sarhoş ediciliği, zararı, günahı yok.”⁸²

“Belli bir rızık vardır.” Bunun açık anlamı, o rızıkın varlığı, kıymeti, güzelliği, lezzeti, kokusu bellidir.

“Türlü meyveler” cennet ehlinin rızıkı tamamıyla meyveler olduğu için. Burada karın doyurmak için değil, sırf haz duymak üzere yenen şeyler kastedilmektedir. Bir de çoğu Arap ülkelerinde, özellikle Mekke ve Medine’de türlü meyveler yoktur. Heves ve teşvik içindir.

“Ve onlara” O’nun katında “hep ikramda bulunulur” zor durumda hiç kalmazlar. Bu ise mükafatların en büyüğü, en uygunu ve ideallerin en yücesidir.

Karşılıklı tahtlar üzerindedirler. Ayette geçen “sürur” üzerinde sevinçle oturuşan taht anlamındaki “serir” kelimesinin çoğuludur. Karşılıklı anlamına gelen “tekâbül” ise, birbirinin yüzlerine bakmak demektir. Bu de sevinç ve ünsiyetin doruk noktasıdır.

⁸¹ Duman, s. 120

⁸² Yazır, s.436

Allah Teâlâ samimi kullarının yiyecek ve meskenlerini zikrettikten sonra içeceklerinin özelliklerini belirtmiştir.

Ayet metnindeki «Ka's» kelimesi şarap demektir. Nitekim İbn Abbas da böyle söylemiştir. İbn Ebi Şeybe ile İbn Cerir Dahhak'tan böyle rivayet etmişlerdir.

Dahnak «Kur'an'da zikredilen her «ka's» kelimesinden, içki kastedilmektedir» demiştir. Aynı yorum İbn Abbas'tan da rivayet edilmiştir. Bu, hakikat yerine kullanılmış meşhur bir mecazdır. Yani mazruf yerine zarf zikredilmiştir. «Ka's» lâfzını içinde şarap olan kap şeklinde tefsir etmek de mümkündür. Lügat alimleri «Şarap kabına, içinde şarap olmadıkça ka's denilmez» demişlerdir. Eğer içinde şarap yoksa ismi kadehtir. Ragıb, «Ka's, içindeki madde ile beraber kab demektir» diyor. Zarfa da mazrufa da ka's denilebilir. Bazıları «Ağzı geniş, tutamağı olmayan her kaba ka's denilebilir» demişlerdir.⁸³

“Maîn şarabından” yani gözle görünen şaraptan veya cennette yerden dışa doğru akan nehirden “dolu bir kadehle onların etrafında dolaşılır.” Gerçekten cennette su akan nehirler gibi şarap akan birtakım nehirler vardır.⁸⁴

“Şarap” kelimesi, içilebilecek her sıvıya verilen genel bir isimdir. Çoğulu “eşribe” dir. “cennet şarabı” Kur'an'da üç yerde “şarap” kelimesiyle anılmış, üç yerde ise cehennemde mideleri rahatsız eden kaynar suya “şarabün min hamîm” denilmiş ve bir yerde yağın yağmura, bir yerinde de kaplıca suyuna bu ad verilmiştir. (Bu ayetler: Sad 51, İnsan 21, Yasin 73, Yunus 4, Nahl 10, Nebe 24, Nahl 69, Sad 12. ayetlerdir.)

Cennet şarabının özellikleri 46-47. ayette belirtiliyor:

1. Rengi bembeyazdır.
2. Çok nefis ve lezzetlidir.
3. Baş ağrısı yapmaz, şuuru zedelemes, hastalığa yol açmaz. (bütünüyle huzur ve şifa sağlar.)
4. Sarhoş etmez, tatlı bir rehavet ve uzun süre neşe verir. Cenâb-ı Hak bu son iki vasfı “gavl ve yünzefûn” sözüyle özetlemektedir.

⁸³ Ali Arslan, *Büyük Kur'an Tefsiri*, Arslan Yayınları, 13/484

⁸⁴ Bursevî, s. 121

48. ayetteki “Kaasirat-üttarf” terkibi, gözlerini kocalarına hasretmiş, onlardan başkalarına bakmayan kadınlar, demektir. “ıyn” kelimesi “aynâ” kelimesinin cem’i olup gözleri büyük kadınlar demektir, arabın indinde çok makbuldür.⁸⁵ Bu ifade Kur’an’da üç yerde geçmektedir. (Saffat 48, Sad 52, Rahman 56)

Bizim “gün görmemiş, yumurta” şeklinde manalandırdığımız “beydun meknun” Zemahşerî’ye göre “deve kuşunun yumurtasını korumak için kuma gömmesi” nden çıkarılmış eski bir Arap deyimidir. Muhammed Esed’e göre, dünyada iffet ve erdemli bir hayat yaşayan kadınlar hangi yaşta ölürsse ölsünler güzel kadınlar olarak mahşerde dirileceklerdir. Böylece “meknûn” kelimesinin “örtülü, kapanmış” anlamına geldiğini Râzi söylemektedir.⁸⁶

Deve kuşunun kumlar arasında çok tatlı beyaz renkte ve oldukça pürüzsüz yumurtası gibi bir tazelik, pürüzsüzlük ve güzelliğidir.

Kocalarından önce onlara insan ve cinler temas etmiş değildir. (Taberî ayeti böyle tefsir etmiştir.) İbn Abbas ise şöyle demiştir: Onlar sanki sedefleri içindeki saklı inciler gibidirler. Bunu teyid etmek için delil olarak da şu ayeti ileri sürmüştür: Saklı inciler gibi.“ (Vakı’a 23) Kuvvetli görüş budur. En doğruyu Allah bilir.⁸⁷

Beşer arzusuna cevap veren yedi nimet

42. ayetten 49.ayete kadar cennetliklere verilen nimetleri Rabbimiz haber verdi. Bunları sıralayalım:

- 1.Allah tarafından yaratılıp her mü’min için belirlenmiş sonu gelmeyen rızık
- 2.Çeşitli meyveler ve ağırlandırmalar
- 3.Nimetlerin köpürdüğü cennetler
- 4.Tarifi mümkün olmayan kanepeler üzerinde karşılıklı oturmalar
- 5.Bembeyaz, içenlere lezzet veren içecekler, sarhoş etmeyen, tiksindirmeyen içkiler
- 6.Özenle saklanmış beyaz yumurta misali hûriler
- 7.Ve her türlü hizmetler.

⁸⁵ Emiroğlu, s. 444

⁸⁶ Bayraklı, s.135

⁸⁷ Taberî, s.1941

Bunlar Cenâb'ı Hakk'ın muhlis kullarına vad'ettiği sonsuz nimetlerdir. Allah2ın va'di haktır, zamanı gelince mutlaka gerçekleşir.

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Yukarıdaki ayetlerde, halkı yanlış yola sürükleyen liderler ve onlara ahirette hazırlanan cezalar ve mükâfatlar üzerinde duruldu.

Aşağıdaki ayetlerde, cennetliklerin dünyada iken inkârcılarla aralarında geçen konuşmaları hatırlayarak küfür fırtınasından kurtulduklarına sevinecekleri haber veriliyor. İnkârcıların öldükten sonra dirilmeye inanmadıklarına dikkatler çekilerek, büyük fırsatları kaçırdıklarına işaret ediliyor. Ve cehennemde hazırlanan azaplardan birtakım safhalar anlatılıyor. Arkasından iman temeli üzerinde yükselen Salih amellerini ihlas mayasıyla mayalayan mü'minlerin bu azaptan kurtulacakları haber verilerek ilâhi adaletin şaşmayacağına işarete bulunuluyor.

2.4.1.5. Cennette Mü'minlerin Sohbeti

Ayetin ifadesi tasvirli anlatımına şöyle devam eder: Birden Allah'ın bu korunmuş kullarının -her türlü nimete kolayca erdikten sonra- sakın sohbetlerine tanık oluruz. Aralarında geçmiş ve şu anı değerlendirmektedirler... Bu sahne, ilk sahnede günahkârların arasında geçen çekişme ve kınamaya karşılıktır. Bu bahtiyar kullardan birisi geçmişini hatırlar ve kardeşlerine başından geçenlerden bir kesit anlatır:

50-51-52-53) فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ ءَ إِذَا مِثْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا ءَ إِنَّا لَمَدِينُونَ, 52-يَقُولُ أَتَيْتَكَ لَمِنَ الْمُصَدِّقِينَ - قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ إِنِّي كَانَ لِي قَرِينٌ, 50-عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ

“Derken birbirlerine dönüp sorarlar: içlerinden bir sözcü der ki: ‘sen gerçekten inananlardan mısın? Öldüğümüz ve bir toprakla bir yığın kemik olduğumuz zaman biz hakikaten cezalanacak mıyız?’”

O kişi, bu ve benzer sözleriyle öldükten ve beden tamamen çürüyüp toz zerrecikleri halinde toprağa karıştıktan sonra tekrar dirilmenin mümkün olmayacağını iddia ediyordu. Çünkü ona göre, çürüyüp toz haline dönmüş bedenin parçalarını tekrar bir araya getirip insanı yeniden yaratmak mümkün değildi. As b. Vail ve benzer şekilde düşünenler: “Allah bunları mı tekrar bir araya getirecek?”(Yasin 36/78-81, Kıyame 75/3-6) dediğinde, dünyada bundan daha zor olanları gözleriyle gördükleri halde böyle bir gerçeği bir türlü akıllarına sığdıramıyorlardı. Halbuki insanların arzdan bir bitki olarak yaratılmaları, anne ve babaların eşeysel organlarında ovum ve spermere

dönüştürülmeleri, döllenmeden sonra ana rahminde farklı evrelerden geçirilerek yaratılıp bebek olarak dünyaya getirilmeleri ve özel bir itina ve beslenme sürecinden sonra gören, işiten, düşünen yetişkin insan olmaları. Eğer düşünülürse, insan açısından tekrara yaratmaktan ilk defa yaratmak hiç de zor olmamalıdır. “O halde, bütün bunları yapan Allah, ölüleri de tekrar diriltmeye neden güç yetiremesin ki!(Kıyame 75/37-40)”⁸⁸

“Karîn” kelimesi şeytan ve insandan olan arkadaş ile tefsir edildiği gibi, iki kardeş biri kâfir, biri mü'minle ve iki ortak ile de tefsir edilmiştir. Kâfirin adı Kartuş, mü'minin adının da Yahuzâ olduğu da beyan edilmiş olup, kıssaları Kehf suresinde geçmiştir.⁸⁹

فَاطَّلَعَ قَرَأَهُ فِي سَوَاءِ الْجَحِيمِ, (54)

“Siz onu tanırmısınız?” der.

Soruyu kim sormaktadır? Ayete bakınca cennetlik arkadaşın sorduğu doğrudur. Hâzin ise, bu soruyu Allah'ın sorduğu fikrindedir. Ayette geçen muttali olmak: öğrenmek, bilmek, vakıf olmak anlamına gelmektedir. Buradan anlıyoruz ki, arkadaşlar ahirette birbirinin durumundan haberdar olmak isteyecektir.⁹⁰

قَالَ تَاللَّهِ إِنْ كُنْتُ لَأُتْرِدِينَ, -فَاطَّلَعَ قَرَأَهُ فِي سَوَاءِ الْجَحِيمِ (55-56)

"Etrafına bakıp, birden onu cehennemnin ortasında görecek. Vallahi, sen az kaldı beni de helak edecektin!"

Yani, "Seni beni, öldükten sonra dirilmeyi ve Kıyameti inkâra çağırman sebebiyle, az kalsın beni de helak edecektin. Şayet, hakka iletmek ve bâtıldan da korumak suretiyle Rabbimin bana olan lütfü olmasaydı, "Ben de, senin gibi, elbette ateşte hazır bulundurululardan olacaktım" dediğini söylemişlerdir. Bu cennetliğin, şu anda, cehennemliklerden olan dünyadaki dostuna karşı söylediği söz bitince, sözü tekrar, cennetliklerden olan beraber oturduğu kimselere yönelterek, "Biz bir daha ölmeyecek değil miymişiz?" demiştir. Bu hususta şu iki görüş ileri sürülmüştür:

a) Cennetlikler, cennete girdikleri sırada kendilerinin ölmeyeceklerini bilemiyorlardı. Binaenaleyh, ölüm, beyaza çalan bir koç biçiminde getirilip kesildiğinde, artık bundan sonra hiç Ölmeyeceklerini anlamışlardır. İşte bundan dolayı, belki de onların, "Biz bir daha ölmeyecek değil miymişiz?" şeklindeki sözleri, "Ölümün boğazlanmasından" önce

⁸⁸ Duman, s.121

⁸⁹ Emiroğlu, s.445

⁹⁰ Bayraklı, s.138

söylenmiş bir sözdür.

b) Her ne kadar insan, bu işin, yaşamının devam edeceğini kesinkes bilseler bile, iyilikleri ve mutlukları doruğa ermiş kimselerin, her husustaki taaccüpleri artınca, o bazen, "Bu devam eder mi? Bu şekilde kalır mı?" demiş olabilir. Daha sonra onlar, bu karşılıklı konuşmayı bitirince, "Muhakkak ki bu, büyük kurtuluşun ta kendisidir" demişlerdir. Ayetteki, "Artık çalışanlar da bunun gibi bir ödül için çalışmalıdır" sözünün cennetliklerin sözünün devamı olduğu ileri sürüldüğü gibi, bu sözün, Allah'a ait olduğu ve yeni başlamış bir cümle olduğu da söylenmiştir. Bu, "İşte bu gibi mutlulukları elde etmek için, çalışanların çalışması gerekir" demektir.⁹¹

Cennetlik olan arkadaşın, onu cehennemnin ortasında görmesi, cennet ile cehennemnin çok yakın olduğunu gösterir. Zaten A'raf 44–50.ayetlere baktığımızda cennet ile cehennem arasında bir perdenin olduğu, cennetliklerle cehennemliklerin birbiriyle konuşacağı anlaşılmış oluyor.

“cahîm” kelimesi yanan ateş demektir.

İki Arkadaşın Kim Olduğu?

Bazı kimseler de, ayette geçen bu sözcü ile "karin" ifadesinden kastedilenin, Allah Teâlâ'nın Kehf Sûresi'ndeki "Onlara iki adamı misal getir" (Kehf, 32) ayetlerinde bahsettiği kimseler olduğunu söylemişlerdir. Razi iki arkadaşın kim olduğu konusunda şunları söylemiştir:

“Rivayet olunduğuna göre iki adam, ortak idiler. Derken, sekiz bin dinar biriktirdiler. Bunun üzerine onlardan birisi diğerine, "Parayı taksim edelim" dedi ve bunu yaptı. Derken, bin dinara bir ev satın aldı, bu evi arkadaşına gösterdi ve "Nasıl, beğendin mi?" dedi. O da, "Ne kadar da güzel" dedi ve dışarı çıkınca, "Allah'ım, arkadaşım bu evi, bin dinara satın almış. Ben Senden, cennet evlerinden bir ev istiyorum" dedi ve bin dinar tasadduk etti. Derken arkadaş, bin dinara güzel bir kadınla evlendi. Beriki de, Allah'ın, kendisini güzel gözlü hurilerle evlendirmesi için, bin dinar daha tasadduk etti. Daha sonra arkadaş, iki bin dinara bağ-bahçe satın aldı. Berikisi ise, iki bin dinarı tasadduk etti. Daha sonra da Allah, berikisine cennette istediği her şeyi verdi. İşte o esnada o, 'Sahi, benim (dünyada) bir arkadaşım vardı (...). Derken o, bakıp, bunu o çılgın ateşin ta

⁹¹ Fahrudin Er-Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihi'l-Gayb*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993, 18/604-605

ortasında gördü.’ dedi.”⁹²

وَلَوْ لَا نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنْتُ مِنَ الْمُحْضَرِينَ (57)

“Eğer Rabbimin nimeti olmasaydı”

O'nun beni koruması ve İslâm kulpuna yapışmak, kötü arkadaştan uzaklaşmak şeklinde ihsan ettiği başarı olmasaydı demektir. Buradaki: "Olmasaydı" lafzından sonraki ifadeler Sibeveyh'e göre mübteda olarak merfudur, haber de hazfedilmiştir.

"Ben de hazır edilenlerden olurdum." buyruğu hakkında el-Ferra şöyle demiştir: Yani elbette ben de cehennemde seninle birlikte bir arada bulundurulurdum. şekli, ancak kötü hususlar hakkında mutlak olarak kullanılır. Bu açıklamayı da el-Maverdî yapmıştır.

"Gördün mü? İşte biz ölümü tatmayacağız." buyruğundaki: "Ölümü tat(ma)yacağız" lafzı: şeklinde de okunmuştur.

"..mü... ma" deki hemze "atıf fe"sinin başına gelmiş istifham (soru) edatıdır. Matuf (üzerine atfedilen şey ise) hazfedilmiş olup bu:

"İşte biz ebediyiz ve nimetler içinde bulunuyoruz. Ne ölürüz, ne de azab görüyoruz. Öyle değil mi?" demektir.

"İlk ölümümüzden sonra" ifadesi birincisinden olmayan bir istisnadır. Bu istisna da mastar olur, çünkü o sıfat almıştır.

Bu ifadeler, cennet ehli meleklerle ölümün boğazlanacağı sırada söyleyecekleri sözlerdir. O vakit şöyle denilecek: “Ey cennet ehli! Ebedisiniz, ölüm olmayacaktır ve ey cehennem ehli, ebedisiniz ölüm de olmayacaktır.”⁹³

Başka bir açıklamaya göre bunları mümin kişinin yüce Allah'ın nimetlerini dile getirmek anlamında olmak üzere ölmeyeceklerini ve azap da görmediklerini söyleyeceği sözlerdir. Bu da; işte bizim halimiz ve niteliğimiz budur demektir.

Bir diğer açıklamaya göre bu, mü'minin kâfire dünyada iken ölümden sonra dirilişi inkâr ettiği ve ölümün dünyadan başka bir yerde söz konusu olmadığını söylemesi dolayısıyla, azarlamak üzere söyleyeceği bir sözdür.

Daha sonra mü'min içinde bulunduğu hale işaret etmek üzere şöyle diyecektir:

⁹² Râzi, s.605

⁹³ Buhari, V, 2397; Müslim, IV, 2189; *Müsned*, II, 120

"Şüphesiz ki bu büyük kurtuluşun ta kendisidir." Bu buyruktaki: "Ta kendisi" mübtedadır, ondan sonrası ise ona dair bir haberdır. Cümle de bütünüyle Şüphesiz ki" edatının haberidir. Bununla birlikte: "Ta kendisi" lafzının fasl zamiri olması da mümkündür.

"İşte çalışanlar böylesi için çalışsınlar." Bu sözlerin de; yüce Allah'ın cennette kendisi için neler hazırladığını ve kendisine neler verdiğini görmesi üzerine, mü'min kimsenin söyleyeceği sözlerden olma ihtimali vardır. O bunları göreceği vakit: "İşte çalışanlar böylesi" bağış ve lütuflar için "çalışsınlar" demiş olacaktır. Onun bu sözleri ise (dünyada iken) kâfirin kendisine söylemiş olduğu: "Ben malca senden daha zenginim, sayıca da senden güçlüyüm" (el-Kehf, 18/34) buyruğuna karşılık bir cevaptır.

«الْمُؤْتَنَّا الْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ, -أَفَمَا نَحْنُ بِمُتَّيِّنِينَ — 58 - 59»

"Birinci ölümden sonra bir daha ölmeyeceğiz değil mi? Azap da görmeyeceğiz."

Cennet ehli aralarında konuşurken içlerinden biri «birine ölümden sonra bir daha ölüp cehennem ehli gibi azap da görmeyeceğiz değil mi?» der. Cennet ehli cennete, cehennem ehli de cehenneme girdikten sonra orada ebedi kalacaklardır. Bulundukları yerden bir daha çıkmayacaklardır. Çünkü zerre kadar imanı olanın cehennemde ebedi kalması, imanı olmayanın da cennete girmesi mümkün değildir, imanı olanlar cennette, olmayanlar da cehennemde ebedî kalacaklardır.

لَمِثْلَ هَذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ, - إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ , (60-61)

"Muhakkak ki bu, büyük kurtuluşun ta kendisidir. Çalışanlar bunun için çalışsın."

Cennet ehli birbirine şöyle derler: "Muhakkak ki bu, büyük bir kurtuluşun ta kendisidir. Allah bize lütfedip cehennem azabından bizi kurtardı, bu nimetlere nail etti. Dünyada çalışan bunun için çalışsın, boşuna çalışıp kendisine zulmetmesin." İşte cennet ehlinin birbirine sevinç müjdesi böyledir.

"İşte çalışanlar böylesi için çalışsınlar." Bu sözlerin de; yüce Allah'ın cennette kendisi için neler hazırladığını ve kendisine neler verdiğini görmesi üzerine, mü'min kimsenin söyleyeceği sözlerden olma ihtimali vardır. O bunları göreceği vakit: "İşte çalışanlar böylesi" bağış ve lütuflar için "çalışsınlar" demiş olacaktır. Onun bu sözleri ise (dünyada iken) kâfirin kendisine söylemiş olduğu: "Ben malca senden daha zenginim, sayıca da senden güçlüyüm" (el-Kehf, 18/34) buyruğuna karşılık bir cevaptır.

Önceki Ayetlerle İlişkisi

Önceki ayetlerde kâfirlerin durumlarıyla cezaları açıklandı. Cenab-ı Allah'ın, elem verici azabı tatmaları İçin onlar aleyhinde hüküm verdiği ve dünyada yaptıkları kötü ameller yüzünden cezalandırıldıkları bildirildi.

Ama Allah'ın ihlâslı kullarına gelince bu ayet-i kerimelerde de belirtildiği gibi onlar için ebedi cennetler vardır. Orada kesintisiz bir surette nimetlenip ikamet edeceklerdir. Hem kâfirlerle müşriklerin, hem mü'minlerle salih kimselerin durumları ve haddi aşanların cezaları anlatıldı ki, insanlara daha çok tesir etsin. İki grup arasındaki fark daha iyi şekilde açıklanmış olsun ki, insanlar bundan öğüt ve ibret alsınlar.

2.4.1.6. Zalimlerin Dönüş Yeri: Cehennem

إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ 63- إِنَّا جَعَلْنَاهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ 62- أَذَلِكَ خَيْرٌ نُزُلًا أَمْ شَجَرَةُ الزَّكُّومِ , (62-67)
ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا 66- فَإِنَّهُمْ لَا كُلُونَ مِنْهَا فَمَا لَوْ أَنَّ مِنْهَا الْبُطُونَ 65- طَلَعَهَا كَأَنَّ رُؤُسَ الشَّيَاطِينِ 64- الْجَحِيمِ 67- مِنْ حَمِيمٍ

«Böyle bir nimete konmak mı hayırlı, yoksa zakkum ağacı mı?» gerçekten biz onu zalimler için bir fitne yaptık. O bir ağaçtır ki cehennemin dibinden çıkar. Tomurcukları şeytanların başları gibidir. Mutlaka onlar, ondan yiyecekler ve karınlarını bundan dolduracaklardır. Sonra üzerine onlar için kaynar bir içecek vardır.

Ey insanlar, kıyamet günü cennete girip Allah'ın vaad ettiği bütün cennet nimetlerinden istifade etmek mi daha hayırlı, yoksa cehenneme girip onun zakkum ağacından yemek ve ebedi azaba uğramak mı daha iyidir? Elbette cennete girip onun bütün nimetlerinden istifade etmek daha iyidir, daha hayırlıdır. İman edip sâlih amel işleyenler, Allah'ın kendilerine vaadettiği cennete girip bütün nimetlerinden istifade edeceklerdir. İman etmeyenler ise, inkârlarının ve küfürlerinin cezası olarak cehennemde ebedî kalacaklardır.

“Zakkum ağacı, Zıkkımlanmak, zorlukla yutmak anlamına gelir, İmtihan edilme veya azaba uğrama. Cehennemin dibi. Tomurcuğu. Karışım. Kaynar su. Koşturuluyorlar.”⁹⁴

Ey Muhammed! Kavmini kınayıp susturarak ve onları küçük düşürerek kendilerine de ki: Bu mu daha hayırlıdır yoksa Zakkum ağacı mı? Buradaki hayırlılık, kâfirlerin

⁹⁴ Muhammed Mahmud Hicazi, *Furkan Tefsiri*, (çev. Mehmed Keskin), İlim Yayınları, İstanbul, ts, 5/232.

başkalarına tercih ettikleri şeye nispetledir. Yukarıdaki ayetlerde zikri geçen ve malum olan cennet nimetleri ile olanların insanlara verdikleri sonsuz lezzet ve sevinç mi daha hayırlı bir ikramdır, yoksa zalimlerle günahkârların yiyeceği Zakkum ağacı mı daha hayırlıdır? Halbuki Zakkum ağacı insana sonsuz elem ve hüznü verir. Açık bir ifade ile şunu belirtmek gerekir ki; yukarıdaki ayet-i kerimelerde vasıfları anlatılan malum cennet rızkı, cennetliklerin şahıslarına yapılan bir ikramdır, lanetli Zakkum ağacı ise cehennemliklere verilen bir azıktır. Gelen misafire ikram bakımından bu , ikisinden hangisi daha hayırlıdır?

Pis kokulu ve tadı acı olan Zakkum ağacını kâfirler için bir imtihan vesilesi kıldık. Çünkü onlar, Cehennemin dibinde nasıl ağaç biter? Yakıcı ateş ile rutubetli ve ıslak bitki arasında çok büyük bir zıtlık vardır diyorlardı.

Rabbim Zakkum ağacını ahirette onlar için bir azap yaptı. Bundan daha şiddetli bir azap var mıdır? Çünkü o cehennemin dibinde biten ve meyveleri şeytan başları gibi gayet çirkin ve kötü manzaralı olan bir ağaçtır. O kâfirler Zakkum ağacından yiyerek karınlarını onunla dolduracaklardır. Her ne kadar tadı pis, yenilişi kötü de olsa onlar bunu yemek mecburiyetindedirler. Yedikten sonra da kaynar su ile karıştırılmış bir içecek kendilerine verilecektir. Müfessir Zemahşeri ayet-i kerimede kâfirlerin Zakkum ağacını yedikten sonra, kaynar su ile karıştırılmış bir içkiyi içeceklerini anlatan 67. ayetin ‘sümme’ kelimesiyle başlatılmasındaki hikmeti şöyle açıklıyor:”Zakkum ağacından yapılan yemeğin çirkin ve acı oluşu anlatılıyor. Sonra da bundan daha çirkin ve daha kerih olan bir içeceği alacakları anlatılıyor. İşte bu içkiyi alacaklarını ifade eden ayet-i kerime ile başlatılıyor ki, bu kelime, içkinin yemekten sonra alınacağına, delalet etmektedir. Yani kaynar su ile karıştırılmış içeceği Zakkum ağacını yedikten sonra içeceklerdir ki, bu onlar için daha acı ve elem vericidir. Bundan sonra da onların dönüş ve karar yerleri kendileri için, dünyada yaptıkları kötü amellerinden dolayı hazırlanmış olan cehennem olacaktır.”

Yukarıda anlatılan azap ve işkenceyi hak ediş sebebi olarak Kur'an-ı Kerim, onların hiçbir haklı sebep olmadan dinde babalarını ve atalarını taklit etmelerini göstermektedir. Çünkü onlar hiçbir delil ve hüccete dayanmayan batılda atalarını taklit ettiler ve onların izinde yürüdüler.” Halbuki onların ataları çok açık bir sapıklık içindeydiler. Bunlarda, onların peşlerinde, sanki ateşten kırbaçlarla sevk ediliyormuş gibi arkasından süratle koşuyorlardı. Halbuki onlardan önceki ümmetlerin bir çoğu da sapıklığa girmişlerdi.

Biz onlara uyarıcı Peygamberler gönderdik. Akıbetlerinin kötü olduğunu haber verip onlara ikazda bulunduk. Bak işte o uyarılanların akıbetleri nice oldu? Küfredip Peygamberleri yalanladıkları için tamamen mahvedildiler. Ama Allah'ın kendi tevfiği ile halis kıldığı, hayır ve iman ile dosdoğru yola ilettiği kulları helaktan kurtuldular. Bunlar için, yaptıkları iyi amellerden dolayı ebedi cennetler vardır.”⁹⁵

Zakkum Ağacı

”Nasıl böyle bir nimete konmak mı daha hayırlıdır, yoksa Zakkum ağacı mı?” Bu âyetle birlikte «zakkum» sözü Kur’ân’ın üç yerinde anılmaktadır.⁹⁶

Hicazî, Zakkum ağacının özelliklerini şöyle açıklıyor: Zakkum ağacı, daha çok bâdiyede yetişir. Yasemine benzer çiçekleri vardır, yapraklarının çok acı olduğu söylenir. Cehennem'de yetişen ve dalları her tarafa uzanıp yayılan fena kokulu ve son derece acı ve tiksindirici bir ağaca bu ismin verilmesi, bizim anlamamızı kolaylaştırmak içindir. Nitekim Cennet'te dalları her tarafa ulaşmış yayılan ve ferahlatıcı gölgesi olan Tûbâ Ağacı'ndan söz edilmektedir.⁹⁷

Bu ağacın Hindistan'da yetişen “Tor” diye bilinen ağaçla aynı olması muhtemeldir.⁹⁸

Cehennem'de ağaç yetişir mi? Kayaları çatlatıp fışkıran, denizin derinliklerinde renk renk, biçim biçim yeşeren bitkileri gördüğümüz için kabul ediyoruz ve kayada, tuzlu suda bitki yetişmez demiyoruz. Cehennem, ondaki ortam ve şartları bilmediğimiz için böyle bir ağacın orada yetiştiğini inkâr etmemiz mi gerekir? Hayır, çünkü biz, ne Cehennem'deki yakıtın mahiyetini ve tesirini; ne de oraya atılanların neden kavrulup kül haline gelmediğinin sebep ve kanunlarını lâıykıyla bilemiyoruz. Cenâb-ı Hak, Cehennem'deki ortam ve şartlara uygun ağaç yaratmaya elbette ki kadirdir. Ancak bu konudaki kanunları, ortam ve şartları bilmiyoruz, sadece mü'min olarak inanıyoruz.

Nitekim konumuzu oluşturan ayette, «şüphesiz biz o ağacı zalimler için bir fitne (sınav ve ölçü) kıldık» buyurulmaktadır.

“İlâhî kudretin yüceliğini, sınırsızlığını bilip imân edenler, Allah'ın buyurduğu, açıkladığı her şeye tereddütsüz inanırlar. Nefis ve İblis'in uydusu olan zalimler, kendilerine haksızlık edenler ise, hakkı bütünüyle red ve inkâr etmek için bu gibi

⁹³ Hicazî, 5/235-236

⁹⁶ Duhan Sûresi 64 /43, Vakıa Sûresi 56/52. âyet

⁹⁷ Ra'd, 13/29.

⁹⁸ Mevdudî, s.23

âyetleri saçma sayarlar. Zira onların ölçü ve değerlendirmesi sadece gözle görülebilen, elle tutulabilen maddî nesnelerdir. Öyle ki, Kurân'ın Zakkum Ağacı'ndan söz ettiğini duyan İslâm'ın baş düşmanı Ebû Cehl, «Zakkum, hurma ve üzerindeki kaymağıdır» diyerek Kur'ân'ın gerçeği yansıtmadığını iddia etmiştir.

Cehennem Ağacı'nın vasıfları ve özelliklerini sıralayacak olursak:

- a) Daha çok çölde ve Hicaz bölgesindeki Tihame'de yetişir.
- b) Rahatsız edecek kadar acıdır ve fena bir koku neşreder.
- c) Tomurcukları veya meyvesi çirkinlikte ve şeklindeki tuhaflıkta şeytanın başına benzetilir. Nitekim Yemen bölgesinde yetişen ve meyvesine «ruus-i şeyâtîn» denilen «Esten» adında bir bitkiye benzediği söylenir.
- d) Salgıladığı sıvı insan derisine dokununca tahriş edip cilt hastalığı meydana getirir.
- e) Cehennem'de buna benzer ağaçtan, orada azap görenler ister istemez yerler ve bir anda karınları şişer de müthiş rahatsızlık vermeye başlar. O bakımdan yenilmemesi yenilmesinden hayırlıdır.
- f) Bu ağaç Cehennem'in tâ dibinden çıkıp etrafa dal budak salar; yani menşei ateştir ve Cehennem'dir.

Cehennemde zalim zorbalar Zakkum'dan yedikten sonra üzerine iyice kaynar su ile karışık bir içecek verilir ki, bu da son derece rahatsız edici bir sıvıdır.”⁹⁹

Peygamber Efendimizin bir hadis-i şerifinde zakkum ağacını vasıflandırdığı hususunda Abdullah b. Abbas diyor ki: "Bir gün Resulullah: 'Ey iman edenler Allah'tan hakkıyla korkun ve ancak müslümanlar olarak ölün.' (Âli İmran 102) âyetini okudu ve şöyle buyurdu: "Şayet zakkum ağacından, dünyaya bir damla düşecek olsa, dünyada yaşayanların yaşama imkanlarını ifsad eder. Ya yemeği zakkum olanın hali ne olacaktır?"¹⁰⁰

Peygamber efendimiz, cehennemliklerin içecekleri kan ve irinli kaynar suları anlatarak buyuruyor ki: "O içecek, cehennemliğin ağzına yaklaştırıldığında o içekten nefret edecek, o içecek cehennemliğe getirildiğinde onun yüzünü kavuracak, başının derisi yüzölüp düşecektir. O suyu içtiğinde bağırsaklarını parçalayacak, öyle ki

⁹⁹ Yıldırım, 10/5099-5101.

¹⁰⁰ Tirmizî, *K.Tefsir el-Kur'an*, Sure: 37, bab: 1, Hadis no: 3228.

bağırsakları makatından dökülecektir.”

Bu hususta Allah teala şöyle buyurmaktadır: "Cehennemliklere, orada bağırsaklarını parça parça edecek kaynar sular verilecektir."(Muhammed 15) "Susuzluktan kavrulup yardım istediklerinde onlara erimiş maden gibi bir su verilir ki yüzleri haşlar. O ne kötü bir içecektir. O cehennem ne kötü bir yerdir."

Dûhân Sûresi'nde Yüce Allah, Zakkum ağacıyla ilgili şöyle buyurur: "Şüphesiz Zakkum ağacı, günahkârların yemeğidir. O, karınlarda maden eriyiği gibi, suyun kaynaması gibi kaynar." (Duhân: 43-46)

68. ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعُهُمْ إِلَى الْجَحِيمِ

“ Şüphesiz yok ki, nihayet onların dönüp gidecekleri yer cehennemdir.”

Mamafih onlar, böyle pek zararlı, sıcak şeyleri yemekle, içmekle kalmayacaklardır, (şüphesiz yok ki, nihayet onların dönüp gidecekleri yer, cehennemdir) orada ebediyen kalacaklar, yanıp yakılacaklardır.

2.4.1.7. Sapıklık Ve Hidayetin Öyküsü

Bu derste ilahi ifadeler, ahiret alanında, nimet ve azap vadilerinde birinci bölümde yapılan ilk gezintiden sonra, bu dünyadan ilk zamanlarda göçüp gitmiş olanların arkasından, beşer tarihine başka bir gezinti düzenliyor. Bundan amaç, bu gezinti esnasında ilk insanoğlunun azıp günaha dalmasından bu yana, "sapıklık ve hidayet öyküsünü" bizlere sunmaktır. Bu hikâyelere baktığımızda bir de ne görelim, bunlar bugün de işlenip tekrar tekrar yapılan şeyler değil mi? Resulullah'ın karşısına Mekke'de küfür ve sapıklıkla dikilen hemşehrileri işte eski zamanlarda sözü edilen ve ilahi mesajı yalan sayıp, sapıtan insanların kalıntıları değil mi? İşte ilahi ifadeler bunlara, kendilerinden önce yaşamış olanlar için neler olup bittiğini açıklamakta ve tarihin derinliklerine dürülmüş olan bu sayfalarla onların kalplerine dokunmakta, öte yandan mü'minlere de geçmişte Allah'ın mü'min olanlardan asla yardımını esirgemediği mesajı vererek, kalplerine güven vermektedir.

Yüce Allah bundan sonra Nuh, İbrahim, İsmail, İshak, Musa, Harun, İlyas, Lût ve Yunus -selâm üzerlerine olsun- peygamberlerin öykülerinden birer kesit sergiliyor. Hz. İbrahim ve İsmail (as)'ın öyküsü üzerinde biraz daha uzun durmakta, bu öyküde iman, fedakârlığın ve itaatin büyüklüğünü bizlere sunmakta, İbrahim ve İsmail (as)'ın gönüllerinde yer aldığı gibi, İslam'ın gerçek yüzünü başka bir surede ve bundan başka

bir yerde- sunmadığı bir şekilde ele alıp sunmaktadır. Bu öyküler eşsiz ve şerefli dersin, dayanağıdır.

69. اِنَّهُمْ اَلَفُوا اَبَاءَهُمْ ضَالِّينَ

“ Muhakkak ki, onlar atalarını sapık kimseler buldular.”

Bu ayete Ömer Nasuhi Bilmen şu açıklamaları yapmıştır.

Onlar, öyle pek müthiş ve daimi bir azabı hak etmişlerdir. Zira (Muhakkak ki, onlar, atalarını sapık kimseler buldular) onların babaları, dedeleri Allah'ın dininden mahrum, kâfirce bir halde yaşamış kimseler idi, kendileri de körü körüne onlara tâbi oldular, onları kendilerine bir rehber edindiler. Onlar öyle cahilce bir taklitte bulunmalı mı idiler? Halbuki, onlar, dünyaya ait, adi bir menfaate dair, hususlarda çok kere büyüklerine muhalefet ederek kendi küçük, geçici faidelerini temin etmek isterler. Büyüklerinin kanaatlerine kıymet vermeyip kendilerini daha yüksek düşünceli sanırlar, o halde din hususunda hemen bir delile, bir bilgiye dayanmaksızın körü körüne atalarına tâbi olmaları uygun olabilir mi? Bundan dolayı mazeretli sayılabilirler mi?

70- فَهُمْ عَلَىٰ اَثَارِهِمْ يُهْرَعُونَ

“ Şüphesiz onlar, atalarını sapıklık içinde buldular ve onların izini, koşturulurcasına takip ettiler.”

Kendilerine, "Lâ ilahe İllallah." demeleri teklif edildiğinde, onu söylemeyi gururlarına yediremeyen müşrikler, kendilerinden önce gelen atalarını sapıklık içinde buldular. Onlar da atalarının izini takip etmek için, koşturulurcasına onların peşinden giderler. İşte bu sebeple cehennemdeki çeşitli azapları hak ederler.

71-72-73- فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُتَذَرِّينَ, 72- وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا فِيهِمْ مُّنْذِرِينَ, 71- وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ اَكْثَرُ الْاَوَّلِينَ

“ Onlardan önce geçenlerin çoğu, and olsun ki sapıtmıştı. And olsun ki, içlerine uyarıcılar göndermiştik. Ey Muhammed! Uyarıldığı halde yola gelmeyenlerin sonunun nasıl olduğuna bir bak!”

Geçmiş ümmetlerden pek çoğu Allah'ı inkâr etmiş, peygamberleri yalanlamış ve dalâlete düşmüştür. Ancak Allah yine da onlara, kendilerini azapla uyaran peygamberler göndermiştir. Ne ki onlar küfürlerinde devam etmişlerdir. Dolayısıyla onların varacağı yer helak, mahv ve cehennem kapılarıdır.

74) اِلَّا عِبَادَ اللّٰهِ الْمُخْلِصِينَ

“Ancak Allah’ın ihlâsa erdirilmiş kulları müstesnâdır.”

Allah'ın, küfürden koruduğu, niyet ve ameli Allah'a has kılan mümin kullarını Allah daima kurtuluşa erdirir ve onları cennet bahçelerinin nimetlerine kavuşturur; dünyada da kendilerine yardım eder.

AYETLER ARASINDA BAĞLANTI

Buraya kadar olan ayetlerde Tevhid- Mead konuları işlendi.

Yukarıdaki âyetlerle, dünyada mü'minle yakınlığı olan inkarcı sapık arasında geçen konuşmanın, Cennet'te o mü'min tarafından hatırlanması konu edildi ve yönlendirici bilgiler verildi. Her şeye rağmen hakkı red ve inkâr edenlere hazırlanan kötü sonuç hatırlatıldı ve Cehennem'deki yiyecekleri üzerinde durularak, ölmeden önce dönüş yapmak suretiyle öyle bir âkıbetten kurtulmaları istenildi. Körü körüne ataların izinde yürümenin rahmet ve saadet getirmeyeceği, her hât-ü kârda peygamberin tebliğine kulak vermenin mutlak anlamda faydalı olacağı üzerinde durularak inkarcı zâlimler bir defa daha uyarıldı.

Aşağıdaki ayetlerle, Nuh Peygamber'in (A.S.) inkârcılara seslenişi konu edilerek hakka sırt çeviren kavimlerin sonunun ne olduğuna dikkat çekiliyor ve kişinin düşünce ufkunu genişletir anlamda misal veriliyor.¹⁰¹

2.4.2. Tezkir Konuları

Buradan sonraki ayetlerde ise Tezkir konularına değinilecek. Yani ahlaki esaslardan ve peygamberlerden bahsedilecek.

Uyarıcılar Kervanı

Sâffât Sûresi'nin ortalarında, Peygamber'i teselli etmek ve gönlünü yatıştırmak için vahyi Peygamber (s.a.v)'e taşıyan altı risâlet zikredilmektedir. Peygamberlerin ilki olan Nuh, ulu'l-azm peygamberlerin de ilkidir. O, Allah için uzun süre belâlara katlanmıştır. Fıtratın temellerini koyan ve önceden bizi Müslümanlar olarak isimlendiren İbrâhîm. Dini; inanç, şariat, din ve devlet olarak sunan ve içinde Muhammed (sav) risâletine benzer yanlar bulunan kitap sahibi Mûsâ. Bu üç peygamber asıl olup bunları izleyen bir diğer üç peygamber daha vardır: İbrâhîm dininden olan ve onun kardeşinin oğlu olan Lût. Kitapları Musa'ya indirilen Tevrat olan İsrâiloğulları'nın peygamberlerinden İlyas

¹⁰¹ Vehbe Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, Risale Yayınları, İstanbul, 2005, 12/100-101.

ve Yûnus. Bu peygamberlerden ilki Hz. Nuh (as) 'a bakalım:

2.4.2.1. Hz. Nuh'un Kıssasından Pasajlar

Yüce Allah iki grubu, yani iyilerle kötülerini birbirinden ayırmak maksadıyla, iyiler için cennette hazırladıklarını, kötüler için de cehennemde hazırladıklarını anlattı. Sonra Nuh ve İbrahim (a.s)'ın kıssalarını ve ibret alacaklar için bu kıssalarda bulunan öğüt ve ibretleri açıklayacaktır.

Hikâyeler zincirinden, Hz. Nuh'un öyküsü, akıbeti açıklayan ve Allah'ın samimi kullarına verdiği önemi belirten, seri bir işaret içinde başlıyor.

75- وَلَقَدْ نَادَيْنَا نُوْحًا فَلْنِعْمَ الْمُجِيبُوْنَ

76- وَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ.

77- وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِيْنَ

78- وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ.

79- سَلَامٌ عَلَى نُوْحٍ فِي الْعَالَمِينَ

80- إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ

81- إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ.

82- ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ

75- And olsun ki, Nuh Bize seslenmişti de duasına ne güzel icabet etmiştik.

76- Onu ve ailesini büyük sıkıntıdan kurtarmıştık.

77- Ancak onun soyunu sürekli kıldık.

78-79- Sonra gelenler içinde "Alemlerde, Nuh'a selam olsun" diye ona bir ün bıraktık.

80- İşte Biz iyi davrananları böyle mükafatlandırırız.

81- Doğrusu o, bizim inanmış kullarımızdandı.

82- Sonra, diğerlerini suda boğduk.

Açıklama:

«And olsun, Nuh bize yakardı» ayetiyle Cenab-ı Hak daha önce durumlarına değinilen birtakım peygamberlerin hallerini tefsir etmeye başlıyor. Hz. Nuh, ikinci Adem sayılır. Hz. Nuh'un duası içinde kavminden olan kâfirlerin yok olması duası da vardır.

Hız. Nuh, kavminin iman etmesinden ümidini kestikten ve uzun zaman onları Allah'a davet ettikten sonra bu dilekte bulunmuştur. Hız. Nuh'un uzun zaman zarfındaki çağrısı onlarda ters yönden etki yapmıştır.¹⁰²

And olsun ki Nuh bizden imdat dileyip bize yalvardı ve kavmimi helak etmemiz için onlara dilendi. Dedi ki: "Rabbim, yeryüzünde kâfirlerden tek kişi bırakma" Evet Nuh (A.S.), kavmini çok defalar imana davet ettiği ve bu daveti de onların kaçışlarını arttırmaktan başka bir işe yaramadığı için Rabbine bu şekilde dua etti. O'ndan kavmini helak etmesini diledi. Rabbi de ona en güzel bir şekilde karşılık verdi. Allah dualara karşılık verenlerin en güzelidir. Biz onu ve iman etmiş olan aile efradını büyük sıkıntıdan kurtardık. Yani suda boğulmaktan kurtardık. "Ey Nuh, denildi, sana ve seninle beraber olanlardan (türeyecek) ümmetlere bizden esenlik ve bereketlerle (gemi-den)in, Ama (seninle beraber olanlardan gelecek) Öyle ümmetler de var ki; onları bir süre yaşatacağız, sonra onlara bizden acı bir azap dokunacaktır!" Evet biz Nuh'un zürriyetini azaptan kurtulup dünyada kalanlardan eyledik. Kendisinden sonra gelen ümmetlerde onun için güzel bir övgü bıraktık. "Alemler içinde Nuh'a selam var". Evet aynen onun için, kendisinden sonra gelen ümmetlere de bu cümleyi bıraktık. Yani insanlar ona dua etmekte, birbiri ardınca gelen kuşaklar onun için hayır ve esenlik duasında bulunmaktadır. "İşte biz güzel davrananları böyle mükafatlandırırız" Nuh (A.S.), iyilik yapan kimseler zümresinden olarak bilindiği için, güzel Övgüyü ve bütün ümmetlerin hayır duasını hak etmiştir. Onun iyilikte bulunması, Allah düşmanlarına karşı cihad vermesi, onları Allah'ın dinine davet etmesi, bu uğurda inkarcıların eziyetlerine uzun uzadıya sabretmesidir. "Çünkü o, bizim inanan kullarımızdandı". Nuh (A.S.)'a inanan kimseler zümresinden biri olarak vasıflandırılması, bu ayet-i kerimede de ifade edildiği gibi onun Allah'a ihlasla iman edip O'na eksiksizce ibadette bulunmasından dolayıdır.

Biz onu ve ailesini Tufan suları içinde boğulmaktan kurtardık. Sonra Nuh (A.S.)'a muhalefet eden diğerlerini suda boğduk. Ey basiret sahipleri! Bütün bu anlatılanlardan ibret alın. "Elbette onların hayat hikayelerinde akıl sahipleri için ibret vardır "

¹⁰² Ali Arslan, 13/492-494.

¹⁰³ Nuh 71/ 26.

¹⁰⁴ Hicazi, s.236-237

Rivayete göre gemide Hz. Nuh'la beraber olanların hepsi, Nuh'un çocukları, Sam, Ham, Yafes ve onların hanımları müstesna, hepsi helak olmuştur. Kıyamet'e kadar gelen beşeriyetin hepsi bu üç evlâttan gelmektedir.¹⁰³

Açıklaması:

"Andolsun Nuh bize niyaz etmişti de ne güzel kabul buyurmuştuk." Yani yemin olsun ki Nuh (a.s.), kavmini uzun süre imana davet ettikten sonra şöyle diyerek bize dua etmiş, bizden yardım istemiş, kavmine de helak olmaları için beddua etmişti: "Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden yurt tutan tek kişi bırakma." (Nuh, 71/26) Zira onlar kendisini yalanlamış, türlü eziyetlere maruz bırakmış ve öldürmeye azmetmişlerdi. İçlerinde uzun bir süre -950 yıl- kaldığı halde ona az sayıdaki insan dışında kimse iman etmemişti. Hz. Nuh (a.s.)'un çağrısı onların sadece daha çok reddedip davete icabete yanaşmamalarına yol açıyordu.

Bunun üzerine Yüce Allah Hz. Nuh (a.s.)'un duasına en güzel şekilde icabet buyurdu ve kavmini tufan ile helak etti.

İbni Mürdevey Hz. Aişe (r.a.)'den şöyle rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (s.a.) benim hücremde namaz kıldığında "And olsun Nuh bize niyaz etmişti de ne güzel kabul buyurmuştuk." ayetine geldiği zaman "Rabbimiz doğru buyurdun. Sen, kendisine dilekte bulunulanların en yakınısın. Ne güzel dua edilensin, ne güzel ihsan edensin, ne güzel istenensin, ne güzel Mevlâsın ya Rabbi, ve ne güzel yardım edensin!" buyurdu."

Yüce Allah'ın, duayı ne güzel kabul buyurduğu icmalen, kısaca açıklandıktan sonra, duaya icabetten hasıl olan yardımın, nimet ve ihsanın şu üç noktada olduğu beyan edilmektedir:

1- "Onu ve ehlini büyük bir sıkıntıdan kurtarmıştık." Yani Nuh'u ve onun dinine inananları -ki bunlar onunla birlikte iman etmiş olan 80 kişidir- büyük bir sıkıntıdan, yani suda boğulmaktan kurtardık.

2- "Yalnızca onun soyunu kalıcı kıldık." Yani başkalarını değil sadece onun zürriyetini yaşar halde bıraktık ve kâfirleri onun duasıyla helak ettik. Kâfirlerden geriye hiç kimse bırakmadık.

Hz. Nuh (a.s.) ile birlikte gemide bulunan müminler de -rivayet edildiği gibi-

¹⁰³ Arslan, 13/497.

ölmüşlerdir. Geriye Hz. Nuh (a.s.)'un çocuklarından ve soyundan başka kimse kalmamıştır.

Bu ayet hasır ifade etmekte ve soyu hariç Hz. Nuh (a.s.) dışındakilerin hepsinin yok olduğunu göstermektedir. İbni Abbas (r.a.) şöyle demiştir: "Hz. Nuh (a.s.)'un soyu, üç evlâdıdır ki onlar Sâm, Hâm ve Yâfes'dir. Sâm Arap, Fars ve Rumların, Hâm zencilerin, Yâfes de Türklerin atasıdır."

3- "Sonradan gelenler arasında ona iyi bir ün bıraktık." Yani kendisinden sonra kıyamete kadar gelecek olan peygamber ve ümmetler arasında kendisi için güzel bir övgü bıraktık.

"Âlemler içinde Nuh'a selâm olsun" Yani ve dedik ki: Ey Nuh! Melekler ve insanlar ile cinler arasında bizden sana selâm vardır.

Yahut bu ayetin anlamı şöyledir: Yüce Allah'ın, daha sonra gelenler arasında Hz. Nuh (a.s.) için bıraktığı güzel övgü, kendisine bütün ümmetler içinde selâm edilmesidir.

Yukarıdaki ilk tefsir şeklini "Ey Nuh denildi, sana ve seninle beraber olanlardan türeyecek ümmetlere bizden selâm ve bereketlerle gemiden in." (Hûd, 11/48) ayeti teyit etmektedir.

Yukarıda zikredilen üç ihsan ve nimetin sebebini Yüce Allah şöyle ifade buyurmaktadır: "İşte biz iyileri böyle mükâfatlandırırız" Yani biz, Allah'a itaati güzelce yerine getiren kulları böyle mükâfatlandırırız. Yahut bütün âlemlerin dilinde güzel bir şekilde ünlenmesi de dahil olmak üzere o nimet ve ihsanları, iyi bir kul olduğu için Nuh (a.s.)'a mahsus kıldık.

Bu ihsanın gerekçesini de Yüce Allah şöyle beyan buyuruyor:

"Çünkü o bizim mümin kullarımızdandı" Yani Hz. Nuh (a.s.)'un iyi bir insan olmasının sebebi, onun Allah'a kul ve mümin olmasıdır. Bu da, Allah Tealâ'ya iman ve itaatin en büyük derece ve en şerefli makam olduğunu gösterir.

"Sonra ötekileri suda boğduk." Yani onun kavminin kâfir olanlarını tufan ile suda boğduk ve helak ettik; onlardan geriye hiç kimseyi bırakmadık. Bu da bir nasihat ve ibrettir: "Muhakkak ki bunda kalbi olan, yahut şahit olarak kulak veren kimse için bir öğüt vardır." (Kaf, 50/37)¹⁰⁴

¹⁰⁴ Zuhayli, s.103-105.

Ayetlerden Çıkan Hüküm Ve Hikmetler:

Vehbe Zuhayli'ye göre Hz. Nuh (a.s.)'ın kıssası aşağıdaki hususlara delâlet etmektedir:

1- Yüce Allah, Hz. Nuh (a.s.)'un duasına, kavmini helak etmek suretiyle icabet buyurmuştur. Zira dua eden kişi darda kalandır, dua edilen ise Allah Tealâ'dır ki O ne güzel maksuddur ve ne güzel icabet edendir!

2- En büyük nimet, duaya icabet olmuştur. Hz. Nûh (a.s.)'a verilen nimet ve ihsan üç türlü idi:

a) Kendisinin ve kendisiyle birlikte iman edenlerin kurtarılması.

b) Soyunun insanlığın, ırk ve cinslerin aslı kılması.

c) Kendisi için güzel bir ün ve övgü bırakılması.

Müfessirlerden bir grup, Hz. Nuh (a.s.)'un çocuklarından başkasının da soyunun bulunduğunu söylemişlerdir. Bunun delili de "Ey Nuh ile birlikte gemide taşıdıklarımızın çocukları..." (İsrâ, 17/3) ayetidir.

Hz. Nuh (a.s.) için bırakılan şeylerden birisi de peygamberler ve ümmetler arasında daimi bir selâmdır. Yahut da Allah Tealâ onu, kıyamete kadar gelecek ümmetler içinde söylenen ve kendi katından onun üzerine olan bir selâmla da mükafatlandırmıştır.

3- Allah, Hz. Nuh (a.s.)'un kavmini suda boğmak suretiyle helak etmiş ve onların soylarından hiçbir iz bırakmamıştır.

4- Hz. Nuh (a.s.)'a mezkûr nimetlerin ve ihsanın verilmesinin sebebi onun iyi (muhsin) olması ve Allah'ın mümin, musaddık (tasdik eden, doğrulayan), muvahhid (Allah'ı birleyen) ve O'na inanmada kesin inanç sahibi bir kulu olmasıdır.¹⁰⁵

2.4.2.2. Hz. İbrahim Aleyhisselâm Kıssası:

Seyyid Kutub, İbrahim (as)'ın kıssasını iki bölüme ayırıyor, diyor ki:

“Sonra İbrahim -selâm ona olsun- in hikâyesi gelmektedir. Bu hikâye, iki ana bölüm halinde anlatılmaktadır. Birinci bölümde, İbrahim'in kavmine çağrıda bulunması, putları kırması, kavminin onu öldürmeye karar vermeleri ve yüce Allah'ın onu koruması ve kendisine kin besleyenleri yüzüstü bırakması yer alır. Bu bölüm, daha önce Kur'an surelerinde yer almış bir bölümdür. İbrahim'in hikâyesinde bir de yeni bir bölüm vardır

¹⁰⁵ Zuhayli, s.105.

ki, sırf bu surede anlatılmaktadır. Bu bölümde İbrahim'in rüya görmesi, oğlunu boğazlaması, oğluna bedel fidye verilmesi, olayları yer alır. Bunlar, bu bölümün etkileyici üslubu, müthiş ifade gücü içinde adım adım, merhale merhale açıklanır. Ve bizlere uzun insanlık tarihi içinde, akide dünyasında, itaatın, fedakârlığın, bedel vermenin ve teslimiyetin en yüce tablolarını sergiler!”¹⁰⁶

85- إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَاذَا تَعْبُدُونَ, 84- إِذْ جَاءَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ, 83- وَإِنَّ مِنْ شِيعَتِهِ لَإِبْرَاهِيمَ
89- فَقَالَ إِنِّي سَعِيمٌ, 88- فَظَنَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ, 87- فَمَا ظَنَنْتُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ, 86- أَيْنَمَا إِلَهَةٌ دُونَ اللَّهِ تُرِيدُونَ ,
- فَرَاغَ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ, 92- مَا لَكُمْ لَا تَنْتَفِعُونَ, 91- فَرَاغَ إِلَى إِلَهِهِمْ فَقَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ, 90- فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ
قَالُوا ابْنُوا لَهُ بُيُوتًا فَأَلْفَوْهُ, 96- وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ, 95- قَالَ اتَّعَبُودُونَ مَا تَنْتَحُونَ, 94- فَأَقْبَلُوا إِلَيْهِ يَزْفُونَ, 93-
رَبِّ هَبْ لِي مِنْ, 99- وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَى رَبِّي سَيَّهْدِينَ, 98- فَارَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَسْفَلِينَ, 97- فِي الْجَحِيمِ
101- فَيَسِّرْ لَهُ يَوْمَ بَعْلَامَ حَلِيمٍ, 100- الصَّالِحِينَ

83- Şüphesiz İbrahim de onun fırkasındandı.

84- Çünkü o, Rabbine tertemiz bir kalp getirmişti.

85- O zaman babasına ve kavmine "Siz neye tapıyorsunuz?" demişti.

86- Yalancılık için mi Allah'ı bırakıp uydurma tanrılar ediniyorsunuz?

87- Âlemlerin Rabbi hakkında zannınız nedir?

88- Derken yıldızlara bir nazar atfetti de,

89- Ben hastayım dedi.

90-Bunun üzerine arkalarını dönüp ondan uzaklaştılar.

91- Sizce onların tanrılarına sokuldu, 'Yemez misiniz?' dedi.

92- Ne oluyor size konuşmuyorsunuz?

93- Ve gizlice üzerlerine yürüyüp sağ eliyle onlara kuvvetli bir darbe indirdi.

94- Derken kavmi koşarak ona geldiler.

95- İbrahim dedi ki: "Kendi elinizle yontmakta olduğunuz şeylere mi tapıyorsunuz?"

96- Halbuki sizi de, yapageldiğiniz şeyleri de Allah yaratmıştır.”

97- "Onun için bir bina yapın da onu ateşe atın.” dediler.

98- Ona bir tuzak kurmak istediler. Biz de onları alçak düşürdük.

¹⁰⁶ Seyyid Kutub, s.504.

99- İbrahim dedi ki: "Ben Rabbime gideceğim. O beni doğru yola iletecek."

100- "Rabbim bana iyilerden bir çocuk lütfet!"

101- Biz de ona halîm bir oğul müjdeledik.

Belagat:

"İbrahim", "selîm", "sakîm", "cahîm" ve "halîm" kelimeleri arasında murâ'âtü'l-fevâsıl denen özellik (ayet sonlarında yer alan kelimeler arasında ahenk ve ses uyumu bulunması) vardır ki bedii güzelliklerdendir. Bu özellik, Kur'an'ın harikulade beyan tarzını daha da çarpıcı hale getirmektedir.

"Ubnû lehû bunyânen (onun için bir bina yapın)" cümlesindeki "ubnû" ve "bunyân" kelimeleri arasında iştikak cinası vardır.¹⁰⁷

Kelime ve İbareler:

"Şüphesiz İbrahim de onun fırkasındandı." Onun dini üzere yürüyen, iman ve şeriatın temelleri konusunda onun metodu üzere hareket eden kimselerdendi. Beydâvî şöyle demiştir: "Hz. Nuh (a.s.) ile Hz. İbrahim (a.s.)'ın şeriatlerinin, fer'î konuların tümünde, ya da çoğunluğunda müttelik olması uzak bir ihtimal değildir. Bu iki peygamber arasında 2640 yıl ve Hz. Hûd (a.s.) ve Hz. Salih (a.s.) olmak üzere iki de peygamber vardı."

Buradaki "şî'a" (fırka) kelimesinin asli manası, "bir kimseye uyanlar ve yardım edenler"dir. Bir konu üzerinde toplanan her fırka, o konu için te-şeyyü' (yardım) etmiş demektir. Hz. Ali b. Ebî Tâlib (r.a)'ın vefatından sonra bu kelime, Ehl-i Sünnet karşıtı belli bir gruba ad olmuştur.

"Rabbime tertemiz bir kalp getirmişti." Yani Rabbini tertemiz bir kalple anmıştı. Bu cümle, hazfedilmiş bir ifadeye mütealliktir. Zira gerçekte bir şeyi "getirmek", onu olduğu yerden başka bir yere nakletmektir. Burada kastedilen ise, Allah'a selim bir kalp ile ve ihlâslı bir şekilde yönelmektir.

"tertemiz bir kalp" şüphe ve her türlü kötü, olumsuz düşünceden arınmış, yaratılışında Allah'a halisane kulluk etme hasleti bulunan, riya gibi kalbî hastalıkların ve kötü niyetlerin tümünden arınmış bir şekilde.

¹⁰⁷ Zuhayli, s.107

"O zaman" yukarıda anlatılan durumdayken "babasına ve kavmine" onları azarlayarak. "Siz neye tapıyorsunuz?" hiç düşündünüz mü, demişti.

"Yalancılık için mi?" Buradaki "ifk" kelimesi "yalanın en kötüsü" demektir. "Allah'ı bırakıp uydurma tanrılar ediniyorsunuz" Yalancılık için Allah'ı bırakıp başka tanrılar edinmek mi istiyorsunuz. Yani Allah'tan başkasına mı ibadet ediyorsunuz?

Başka şeylere ibadet ettiğiniz halde "Âlemlerin Rabbi'nin huzuruna vardığınız zaman O'nun "hakkındaki zannınız nedir" Allah'ın size ne yapacağını düşünüyorsunuz? Buradaki mana, Allah'a ibadetten yüz çevirme konusunda kesin -yakîn- ifade eden bir tavır şöyle dursun, bu konuda zan gerektiren şeyin bile inkâr ve reddidir. Bu ifade, bir önceki ayette anlatılan durum konusunda bir hüccet ve delil gibidir.

"Derken yıldızlara bir nazar atfetti de" Kavmi, sahte tanrılara kendileriyle birlikte ibadet etmesini istedikleri zaman onları kendisinin yıldızlara itimat ettiği vehmine düşürdü de "ben hastayım" rahatsız ve keyifsizim "dedi." Hz. İbrahim bu sözüyle, bayram olan ertesi gün kendileriyle birlikte ibadete çıkmayıp onlardan geri kalmak istemişti. Bu sebeple hasta olduğunu ileri sürdü.

"Bunun üzerine arkalarını dönüp ondan uzaklaştılar." Yani onu bırakıp, bayramlarına gittiler.

"O da gizlice onların tanrılarına sokuldu" onların putlarına gizlice gitti. Putların yanında yemek vardı. Bu anlamda "reveġânu's-saleb" denir ki "tilki gibi öteye-beriye saklana saklana çömelerek ilerledi, gizlice yanlayıp saptı" demektir.

"Yemez misiniz?" dedi" Onlarla alay edip eğlenerek, "Onların sizin için yaptığı yemeklerden yemez misiniz?" dedi. Zira onlar konuşamayan varlıklardır.

"Ne oluyor size, konuşmuyorsunuz?" Bana cevap vermiyorsunuz. Hz. İbrahim (a.s.) onların konuşamayan cansız varlıklar olduğunun farkındaydı.

"Ve gizlice üzerlerine yürüyüp sağ eliyle onlara kuvvetli bir darbe indirdi." ve onları kırdı.

"Derken kavmi koşarak ona geldiler" Yani o putlara kulluk edenler, Hz. İbrahim'in putlara ne yaptığını öğrenince süratle ona gelip "Biz onlara ibadet ederken sen onları kırıyorsun!" dediler.

Onları azarlayarak "İbrahim dedi ki: "Kendi elinizle yontmakta olduğunuz şeylere mi

tapıyorsunuz?"

"Halbuki sizi de, yapageldiğiniz şeyleri de Allah yaratmıştır" Yani hem sizi, hem de yaptığınız bu şeyleri yaratan O'dur. Öyleyse sadece O'na kulluk edin.

"Onun için bir bina yapın da onu ateşe atın." Dediler " Yani konuyu aralarında görüşerek Hz. İbrahim (a.s.) için bir bina yapıp içini odunla doldurmayı ve ateşi tutuşturduktan sonra Hz. İbrahim'i oraya atmayı planladılar.

Buradaki "cehîm", "şiddetli ateş" demektir.

Kendisini ateşe atmak suretiyle ortadan kaldırmak şeklinde "Ona bir tuzak kurmak istediler. Biz de onları alçak "mağlup" düşürdük" ve İbrahim (a.s.) içine atıldıktan sonra ateş ona serin ve selâmet oldu, İbrahim (a.s.) ateşten etkilenmedi.

"İbrahim dedi ki: Ben Rabbime gideceğim. O beni doğru yola iletecek." Kavmimin bulunduğu, daru'l-küfr olan memleketten, bana hicret etmemi emir buyuracağı yere -ki orası Şam'dır- gideceğim. Bu ayetin anlamı, "Rabbime ibadet etme imkânı bulabileceğim bir yere gideceğim" şeklinde de olabilir.

"Bana iyilerden bir çocuk lütfet." Yani bana, sana itaatte yardımcı olacak ve yabancı diyarda garip kalmamam için yoldaşlık edecek iyi bir çocuk ver.

"Biz de ona halim bir oğul müjdeledik." Yani büyüyünce halîm -çok akıllı, ağırbaşlı, sabırlı ve uysal- bir erkek çocuk.¹⁰⁸

Ayetler Arası İlişki:

Bu, peygamberler arasında elçilikleri konusunda nasıl derin bir bağ ve köklü bir irtibat bulunduğunu açıkça gösteren bir kıssadır ve kıssalar silsilesinin ikincisidir.

Kıssaya Hz. İbrahim (a.s.)'ın, Hz. Nûh (a.s.)'ın fırkasından, yani ehl-i beytinden olduğu, yahut onun dini ve yolu üzere bulunduğu ifade edilerek başlanmaktadır. Bu iki peygamber, insanlık için hayır ve mutluluğun kaynağıdır. Bu sebeple "peygamberlerin babası" olan Hz. İbrahim (a.s.) kıssası, "insanlığın ikinci babası" olan Hz. Nuh (a.s.) kıssasından hemen sonra gelmiştir. Allah Tealâ bu peygamberlerden ilkinin suda boğulmaktan, ikincisini de ateşten korumuştur.

¹⁰⁸ Zuhayli, s.107-109.

Açıklaması:

"Şüphesiz İbrahim de onun fırkasındandı" Yani şüphesiz İbrahim (a.s.) de, Nuh'un (a.s.) dini ve yolu üzere bulunanlardan ve insanları Allah'ı birlemeye, O'na ve öldükten sonra dirilmeye imana ve dinin temel esasları olan diğer hususlara inanmaya çağırmada onun yolunda yürüyen kimselerdendi. Bu iki peygamberin tebliğ ettiği din kurallarının ihtiva ettiği fer'î konular arasında farklılıklar bulunsa da onlar, temel esaslar noktasında birbirlerini doğrulamaktaydı.

"Çünkü o, Rabbine tertemiz bir kalp getirmişti." Yani Rabbine yöneldiği zaman Onu imanda sadık ve ihlâslı; şirk, şüphe ve riya şaibelerinden arınmış, hilkatinde Rabbine ihlâsla bağlı bir kalple anmıştı. Yani sanki kalbini, kendisinden Rabbine bir hediye olarak sunmuş ve böylelikle kurtuluşu ve Rabbinin rızasını hak etmişti.

Onun hasletlerinden ve övgüye değer amellerinden birkaçı şunlardır:

"O zaman babasına ve kavmine "Siz neye tapıyorsunuz?" demişti" Yani kavmine, "Allah'ı bırakıp da kendilerine kulluk ettiğiniz bu putlar nedir?" dediği zamanki tavrı, onun Rabbine olan ihlâsının göstergelerinden biriydi. Bu, onların putlara kulluğunu protesto edip eleştirmek, tuttukları yol ve hareket tarzları sebebiyle onları azarlamak ve putlara kulluğu açık bir dille kınamaktır. Bunun için Hz. İbrahim (a.s.) onlara şöyle demiştir:

"Yalancılık için mi Allah'ı bırakıp uydurma tanrılar ediniyorsunuz? Âlemlerin Rabbi hakkında zannınız nedir?" Yani yalana saparak Allah'ı bırakıp da, herhangi bir delil ve hüccetiniz bulunmadan başka ilâhlar edinmek mi istiyorsunuz? Rabbinize kavuştuğunuz zaman O'nun size ne yapacağını zannediyorsunuz? Bu bir azarlama, sakındırma ve tehdit sorusudur. Yani kendisine ibadet etmenize müstehak olan zata -ki O alemlerin Rabbidir- karşı nasıl bir kanaat besliyorsunuz ki Ona kulluğu terk edip, Onu putlarla değiştiriyorsunuz?

"Derken yıldızlara bir nazar atfetti de" Yani İbrahim (a.s.), kavminin yaptığı gibi yıldızları tazim ve takdis maksadıyla onlara bakmadı; yıldız ilimlerine ve yıldızların anlamlarına baktı. Maksadı kavmini, onların bildiğini kendisinin de bildiği düşüncesine sevketmekti.

Bu ayetten murat, Hz. İbrahim (a.s.)'in, evren ve gök hakkında düşünceye daldığını ve uzun süre tefekkür ettiğini ifade etmek de olabilir. Katâde şöyle demiştir: "Araplar,

tefekkküre dalıp da bu hali uzun süre devam ettiren kimseye "yıldızlara baktı" derler ki, "bulunduğu hal içinde uzun süre düşündü" demektir."

"Ben hastayım." dedi" Yani keyifsiz ve rahatsızım dedi. Hz. İbrahim (a.s.) bu sözüyle kavminin küfründen, şirkinden ve putlara kulluk etmesinden dolayı kalben rahatsızlık duyduğunu söylemek istemiştir.

Kısacası Hz. İbrahim (a.s.)'in yıldızlara bakması ve "Ben hastayım" demesi tevriye (gizleme) kabilinden bir sözdür.¹⁰⁹ Zira o bu sözüyle başka bir şey kastetmişken kavmi onun sözünden daha farklı bir anlam çıkarmıştır. Maksadı o gece bir plan yapmak ve ertesi gün kavmi kendisinden ayrılıp bayram kutlamaya gidecekleri zaman onların putlarına karşı bir hile düşünme fırsatı elde etmektir. Bu da ancak -gece plan kuracağını onlara hissettirmeden- onlarla birlikte bayram yerine gitmeyip geri kalmakla olacaktı. Bu da gösteriyor ki Hz. İbrahim (a.s.) yıldızlara, onlara kulluk edenlerin yaptığı gibi, bir şeyi neticelendirmek ve atacağı adımı belirlemek niyetiyle bakmamıştır. Zira bu bir peygamber için caiz değildir.

Bu sebeple Hz. İbrahim (a.s.), "Ben hastayım" demekle yalan söylememiştir.

"Bunun üzerine arkalarını dönüp ondan uzaklaştılar." Yani onu terk ederek bayramlarına ve ibadet yerlerine gittiler.

"O da gizlice onların tanrılarına sokuldu, yemez misiniz, dedi" Yani gizlice, öteye beriye saklanarak ve çömelerek süratle kavminin taptığı putların yanına gitti. Kavmi, bereketlensin diye bayram günü putların yanına yemek koymuştu. Hz. İbrahim (a.s.), putlarla alay edip eğlenerek "Size takdim edilen bu yemekten yemez misiniz?" dedi.

"Ne oluyor size, konuşmuyorsunuz?" Yani konuşmaktan ve soruma cevap vermekten sizi alıkoyan nedir? Hz. İbrahim (a.s.)'in kastı, putlarla eğlenip onları tahkir etmektir. Çünkü o, putların konuşması söz konusu olmayan cansız varlıklar olduğunun bilincindeydi.

"Ve gizlice üzerlerine yürüyüp sağ eliyle onlara kuvvetli bir darbe indirdi." Gizlice onlara doğru ilerledi ve onlara kuvvet ve şiddetle vurarak -Enbiyâ suresinde de zikredildiği gibi- büyükleri hariç hepsini kırdı.

"Derken kavmi koşarak ona geldiler." Yani bayram kutlamalarından döndükten sonra

¹⁰⁹ Zuhayli, s.119-122.

kavmi süratle ona geldi ve putları kimin kıldığını sordu. Onları kıranın İbrahim (a.s.) olduğu söylenmişti ve onlar, bunu yapanın o olduğunu öğrenmişlerdi. Ona şöyle dediler: "Biz onlara ibadet ediyoruz. Sense onları kırıyorsun?!"

Kavmi Hz. İbrahim (a.s.)'e eziyet etmek üzere geldiği zaman onları azarlamaya ve paylamaya başladı ve şöyle dedi:

"Kendi elinizle yontmakta olduğunuz şeylere mi tapıyorsunuz?" Yani Allah'ı bırakıp da kendi ellerinizle yonttuğunuz ve yaptığınız putlara mı kulluk ediyorsunuz?

"Halbuki sizi de, yapageldiğiniz şeyleri de Allah yaratmıştır" Yani ibadete lâıyk olan yalnızca Allah'tır. Çünkü yaratan O'dur ve gerek sizi, gerekse ellerinizle yaptığınız o putları O yaratmıştır. Bu ifadede, hem insanı, hem de insanın fiillerini yaratanın Allah olduğuna delâlet vardır. Buhari, Hz. Huzeyfe (r.a.)'den merfu olarak şöyle rivayet etmiştir: "Muhakkak ki Allah her sanatkârı (faili) ve sanatını (fiilini) yaratmıştır."

Ateşe Atılması

Tefsiru'l Münir'inde Vehbe Zuhayli Hz. İbrahim (as)'ın ateşe atılması olayını özetle şöyle anlatmaktadır:

Kavmi, Hz. İbrahim (a.s.)'in getirdiği hüccet karşısında, ona eziyet etmeye ve kaba kuvvete başvurarak kendisinden intikam almaya sığındılar ve şöyle dediler:

"Onun için bir bina yapın da onu ateşe atın" Kur'ân'ın lafzı, bu binanın ne şekilde olduğunu anlatmamaktadır. İbn Abbas (r.a) şöyle demiştir: "Onlar, yüksekliği otuz zira, eni yirmi zira olan taş duvarlar yaptılar, bu dört duvarın içini ateşle doldurdular ve Hz. İbrahim (a.s.)'i oraya attılar. İşte ayetteki, "Onu alevli ateşe atın" ifadesiyle bu kastedilmiştir. "Cahîm" "büyük ateş" demektir. Zeccâc. "üst üste yığılmış her ateş, "cahîm"dir" der. Bu kelimenin başındaki elif-lâm, nihayete (mesafenin sonuna) delâlet edip, "onun hacmince", yani, "yapılan o binanın hacmince, bütün her tarafını dolduracak şekilde bir ateş" manasınadır.

Yani onun için geniş bir bina yapıp içini çok miktarda odunla doldurun. Sonra da o odunları tutuşturup yakın ve İbrahim (a.s.)'i o alevli ateşe atın. "Ona bir tuzak kurmak istediler. Biz de onları alçak düşürdük." Yani onu hile ve kötülükle tuzağa düşürmek ve ateşte yakmak istediler. Biz de onu ateşten kurtardık ve ateşi ona serin ve esenlikli bir ortam yaptık. Bu sayede ateş ona en küçük bir etki bile yapmadı. İbrahim (a.s.)'e yardım ve galibiyet nasip ederken onları da -tuzaklarını bozmak suretiyle- mağlup, hezimete

uğramış ve zelil olmuş kimseler yaptık.

Allah Tealâ kendisini ateşten kurtarıp, kavmine karşı kendisine yardım ettiği ve kavminin iman etmeyi kabullenmesinden ümit kestiği zaman Hz. İbrahim (a.s.), hicret etmeye ve onlardan ayrılmaya karar verdi. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"İbrahim dedi ki: "Ben Rabbime gideceğim. O beni doğru yola iletecek." Yani ben, putlara taassupla bağlanıp Allah'ı inkâr ederek ve peygamberlerini yalanlayarak bana eziyet eden kavmimin yaşadığı yerden, Rabbimin hicret etmemi emir buyurduğu, kendisine ibadet imkânı bulacağım yere hicret ediyorum. Rabbim bana, dinim ve dünyam konusunda salâh ve selâmet bulacağım yeri gösterecektir. Burası Şam'daki "arz-ı mukaddese"dir.

Bu ayet, müminin, dininin emirlerini yaşama, İslâm'ın şiarlarını ikame etme imkânı bulamadığı bir yerden başka bir yere hicret etmesinin vacip olduğunun delilidir.

Hız. İbrahim (a.s.), hicret esnasında kendisine bir çocuk ihsan etmesi için Rabbine duada bulunmuş ve şöyle demişti:

"Rabbim bana iyilerden bir çocuk lütfet!" Yani Rabbim! Sana itaatimde bana yardım edecek ve gurbette yoldaşım olacak salih bir erkek çocuk ver.

"Biz de ona halîm bir oğul müjdeledik" Yani ona, büyüüp çok hilm sahibi olacak bir erkek çocuk müjdeledik. Bu çocuk, -İbni Kesîr'in de dediği gibi- Hız. İsmail (a.s.)'dir. Zira o, Hız. İbrahim'e müjdelenen oğuldur ve hem müslümanlarm, hem de Ehl-i Kitabın ittifakıyla İsmail (a.s.), İshak (a.s.)'dan büyüktür. Hatta Ehl-i Kitab'ın kitaplarında Hız. İsmail doğduğu zaman Hız. İbrahim'in 86 yaşında olduğu, İshak (a.s.) doğduğu zaman ise Hız. İbrahim'in yaşının 99 olduğu belirtilmektedir.¹¹⁰

Ayetlerden Çıkan Hüküm Ve Hikmetler:

Bu ayetler aşağıdaki hususları göstermektedir:

1- Yaşadıkları dönemler arasında uzun zaman bulunsa da, nebi ve resullerin görevi tektir. O da insanları, Allah'ı birlemeye, peygamberlere, öldükten sonra dirilmeye, ahlâk ve fazilet esaslarına inanmaya davettir.

2- Hız. İbrahim (a.s.) şirk ve şüpheden arınmış bir kalp sahibi, yaratılışında Allah'a halisane kulluk etme hasleti bulunan, Allah'ın hak ve kıyametin mevcut olduğunu ve

¹¹⁰ Zuhayli, s.109-112.

Allah'ın, insanları öldükten sonra kabirlerinden diriltilip kaldıracağını bilen birisi idi.

3- İbrahim (a.s.)'in selim kalp sahibi olduğunun göstergelerinden biri, babasını ve kavmini tevhide davet etmesi ve onlara "Neye tapıyorsunuz?" demesidir. O bu sözüyle onların tuttuğu yolun yanlış ve çirkin olduğunu söylemeyi ve yaptıklarını kınamayı amaçlamıştır.

4- Kavminin putlara taptığını ilân etmiş, bu hareketin en kötü yalan olduğunu açıklamış ve onları, başka ilâhlara kulluk etmeleri sebebiyle karşılaşacakları ilâhi azaptan sakındırmıştır.

5- Hz. İbrahim (a.s.), iki noktada gerçek niyetini gizleme ve başka bir niyet taşıdığı intibahı verecek şeyler söyleme yoluna gitmiştir. Bunlardan birincisi yıldızlara bakması, ikincisi de "Ben hastayım." demesidir.

Hz. İbrahim (a.s.) yıldızlara bakmakla, kavmi kendisiyle birlikte bayram kutlamaya çıkmasını istediği zaman kendisinin yıldız ilimlerini bildiğini ve yapacağı işler konusunda yıldızlara bakarak düşündüğünü anlatmak istemiştir.

"Ben hastayım." demesine gelince, böyle demekle kendisinin ölüm hastalığına yakalanacağını anlatmak istemiştir. Zira ölümü yakın olan kimseler genellikle hastalanır ve ardından ölürlür. Hz. İbrahim'in böyle demesi üzerine onlar kendisinin o anda hasta olduğunu zannetmişlerdir. Bu, tevriye ve kinayeli konuşmadır. Nitekim kral, eşi Hz. Sâre'nin kim olduğunu sorduğu zaman da "O kız kardeşimdir." demiştir. Bu sözüyle o, Hz. Sâre'nin, kendisinin din kardeşi olduğunu kastetmiştir.

İmam Ahmed, Buhari ve Müslim Ebû Hureyre (ra)'den tahric ettiği sahih bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "İbrahim peygamber (a.s.), üç yalandan başka yalan söylememiştir." Tevriye ve kinaye yollu yalan söylemek, caiz ve mubahtır.

Hz. İbrahim (a.s.)'in, "Ben hastayım." demekle, onların puta tapmaları ve küfürleri sebebiyle duyduğu rahatsızlığı kastettiği de söylenmiştir.

6- Hz. İbrahim, putları kırmak için başarılı bir plan yapmıştır. Kavmi, yemekleri bereketlensin diye -veya hizmet etmek amacıyla- putlara yemek takdim ettikten sonra bayram kutlamak ve ibadet için şehir dışına çıktığı zaman o şehirde kalıp beklemiş, daha sonra putların yanına gelerek onlarla akıllı varlıklar gibi konuşmuş ve alay-eğlenme yollu "Yemez misiniz?", "Ne oluyor size, konuşmuyorsunuz?" demiş, ancak putlar kendisine bir cevap vermemiştir. Şüphesiz Hz. İbrahim putların kendisine niçin

cevap vermediğinin bilincinde idi.

Daha sonra putlara kuvvet ve şiddetle vurmuş ve -Enbiyâ suresinde de belirtildiği gibi- içlerinden büyük olan put dışında hepsini devirip kırmıştır. Bunu yapmasının sebebi, kavmini sağlam bir delille ilzam etmek ve hatalarını ve taptıkları şeylerin, kendilerini bile korumaktan aciz şeyler olduğunu kendilerine öğretmekti.

7- Bu işi yapanın Hz. İbrahim olduğunu öğrendikten sonra kavmi süratle kendisine gelerek "İlâhlarımıza bunu kim yaptı" demişler, o da onlara karşı delilli konuşarak şöyle mukabele etmişti: "Kendi elinizle yontmakta olduğunuz şeylere mi tapıyorsunuz?" Yani kendi ellerinizle yontarak yaptığınız putlara mı kulluk ediyorsunuz? Buradaki "naht", yontmak ve düzeltmek anlamındadır.

Daha sonra Hz. İbrahim şöyle demiştir: "Halbuki sizi de, yapageldiğiniz şeyleri de Allah yaratmıştır." Yani gerek sizi, gerekse ağaç, taş vs.den yaptığınız putları yaratan Allah'tır. Kısacası hem sizi, hem de fiilinizi yaratan Odur.

Ehl-i Sünnet, bu ayetle delil kabul ederek kulların fiillerini Allah'ın yarattığını, kullarınsa ancak o fiilleri iktisap ettiğini söylemiştir. Bu ayette Kaderiye ve Cebriye'nin görüşleri geçersiz kılınmaktadır. Yukarıda da geçtiği gibi Buhari, Ebu Hureyre (r.a.)'den ¹¹¹ merfu olarak şöyle rivayet etmiştir: "Muhakkak ki Allah her sanatkârı (faili) ve sanatını (fiilini) yaratmıştır." Bu rivayeti Beyhakî de Hz. Huzeyfe (r.a.) tarikiyle şu şekilde rivayet etmiştir: "Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: "Muhakkak ki Allah her sanatkârı (faili) ve sanatını (fiilini) yaratmıştır. Dolayısıyla yaratıcı da O'dur, yapan (fail) da. O bütün noksanlıklardan beridir."

8- Kavmi, getirdiği hüccetlerle kendilerine üstünlük sağlayan Hz. İbrahim'e ne yapacakları konusunda müşavere etmişler ve şöyle demişlerdir: "Onun için bir bina yapın ve içini odunla doldurun. Sonra da ateşi yakıp, kızgın durumdayken onu içine atın." Abdullah b. Amr b. Âs (r.a.) şöyle demiştir: "Hz. İbrahim binanın içine getirildiği zaman "Allah bana yeter. O ne güzel vekildir." demişti."

Kavmi Hz. İbrahim (a.s.)'e bir tuzak kurmak, yani onu öldürmek için bir hile ve desiseye başvurmak istemişti. Bunun üzerine Allah Tealâ'nın, hücceti onların savuşturamayacakları şekilde hükmünü yürüttü ve bu suretle onları zelil, mağlup ve

¹¹¹ Müellifin burada bir zühulü vardır. Buhari, bu hadisi *Halku Efâli'l-İbâd* isimli eserinde Ebu Hureyre'den (r.a.) rivayet etmiştir, (çev.)

perişan eyledi, böylece onların hile ve tuzakları Hz. İbrahim hakkında yürümedi.

9- Müslüman, dininin emirlerini yaşama, İslâm'ın şiarlarını ikame etme imkânı bulamadığı zaman bulunduğu yerden hicret edip ayrılması vaciptir. Bunu ilk yapan da Hz. İbrahim (a.s.)'dir. Hz. İbrahim, Allah kendisini ateşten kurtardığı zaman hicret etmiştir: "İbrahim dedi ki: "Ben Rabbime gideceğim" Yani kavmimin memleketinden ve doğduğum yerden, Rabbime ibadet etme imkânı bulacağım bir yere hicret edeceğim. Zira "O", niyet ettiğim bu konuda "beni doğru yola" doğruya "iletecek." Mukatil şöyle demiştir: "Hz. Lût ve Hz. Sâre ile birlikte insanlar içinde ilk hicret eden Hz. İbrahim'dir. Arz-ı mukaddese -ki orası Şam toprağıdır- hicret etmiştir."

10- Çocuk istemek için dua etmek meşrudur. Hz. İbrahim, Allah tarafından seçilmiş bir kul olduğunu öğrendiği zaman kendisini -yabancı diyarda kendisine yoldaş ve arkadaş olacak- bir oğul ile destekleyip kuvvetlendirmesi konusunda Allah'a dua etmiş ve "Rabbim! Bana salihlerden bir salih oğul ihsan eyle." demişti. Yüce Allah da -Hûd suresinde de geçtiği gibi- Melek vasıtasıyla kendisine, büyüdüğü zaman hilm sahibi olacak bir erkek çocuk müjdelemiştir. Hz. İbrahim, doğacak çocuğunun hilm sahibi olacağı belirtilmek suretiyle, onun yaşayacağı müjdesine nail olmuş gibidir. Çünkü küçük çocuk hilm sahibi olmakla tavsif edilmez.¹¹²

Kurban Kıssası

Bundan sonra İbrahim'in hikâyesinin ikinci bölümü gelmekte... Artık babası ve kavmi ile işi bitmiştir. Onu alevli ateş dedikleri ateşe atarak öldürmek isterler. Yüce Allah ise -aksine- onların kaybeden taraf olmalarını diler ve onu onların hilelerinden kurtarır.

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَابُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَى قَالَ يَآبَتَ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ سَتَجِدُنِي إِن 102-شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ

103-فَلَمَّا أَسْلَمَا وَتَلَّهُ لِلْجَبِينِ

104- وَنَادَيْنَاهُ أَنْ يَاإِبْرَاهِيمُ ,

105- قَدْ صَدَّقْتَ الرُّءْيَا إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ,

- سَلَامٌ عَلَى إِبْرَاهِيمَ , 108- وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ , 107- وَقَدَيْنَاهُ بِذَبْحٍ عَظِيمٍ , 106- إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْبَلَاءُ الْمُبِينُ ,

112- وَبَشَّرْنَاهُ بِإِسْحَاقَ نَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ , 111- إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ , 110- كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ , 109-

113-وَبَارَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلَى إِسْحَاقَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِمَا مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِنَفْسِهِ مُبِينٌ

¹¹² Zuhayli, s.112-114.

102- Çocuk kendisinin yanısıra yürümeye başlayınca: "Ey oğulcuğum! Doğrusu ben uykuda iken seni boğazladığımı görüyorum, bir düşün, ne dersin?" dedi, "Ey babacığım! Ne ile emrolundunsa yap, Allah dilerse, sabredenlerden olduğumu göreceksin" dedi.

103-105- Böylece ikisi de Allah'a teslimiyet gösterip, babası oğlunu alnı üzerine yatırınca Biz: "Ey İbrahim! Rüyaıı doğruladın; işte biz iyi davrananları böylece mükafatlandırırız" diye seslendik,

106- Doğrusu bu apaçık bir imtihan idi.

107- Ona, fidiye olarak büyük bir kurbanlık verdik.

108-109- Sonra gelenler içinde "İbrahim'e selam olsun" diye ona iyi bir ün bıraktık.

110- İşte iyileri böylece mükafatlandırırız.

111- Doğrusu o, inanmış kullarımızdandı.

112- Ona, iyilerden olan İshak'ı Peygamber olarak müjdeledik.

113- Kendisini ve İshak'ı mübarek kıldık; ikisinin soyunda iyi olan da vardır, açıktan açığa kendisine yazık eden de vardır.¹¹³

Açıklama:

İbrahim, Rabbine: Ey Rabbim! Bana salihlerden bir erkek çocuk bağışla, diye dua etti. Allah'da onun duasını kabul buyurdu. Ve ona yüksek ahlaklı, yumuşak huylu bir erkek çocuk vereceğini meleklerin lisanı ile ona müjdeledi.

Evet, ona erkek çocuğu müjdeledik. Ve hibe olarak verdik. Çocuk diğerleri gibi yanında yetişip büyümeye başladı. Babası ile çalışacak ve yanısıra koşacak yaşa geldiğinde, geçimini temin edecek çağa vardığında babası ona şöyle dedi: 'Yavrucuğum rüyamda seni boğazladığımı görüyorum'.

Salih kulların rüyaları Allah'ın nurundan birer kıvılcımdır. Peygamberlerin rüyaları semadan inen bir vahiydir ki bunu hiç kimseler inkâr edemezler. İbrahim Halilullah, rüyasında oğlunu boğazladığımı gördü. Rüyasını oğlunu kesmesi gerektiği şekilde yorumladı. Bu oğlu, babası katında çok aziz bir evlattı. Çünkü o babasının ciğerparesi

¹¹³ Hicazi, s.242-243.

ve göz bebeği idi. Dua edip yalvardıktan sonra Allah melekler vasıtasıyla bu çocuğu ona vereceğini müjdeledi. Bu da onun için bir meziyet ve faziletti. Üstünlük ve derece büyüklüğü idi. Bununla beraber İbrahim, Rabbimin emrine teslim oldu. Durumu biricik oğluna açıkladı. Onun görüşünü de öğrenmek istedi. Çocuk babasına dedi ki: 'Babacığım sana emredileni yap, inşallah beni sabredenlerden biri olarak göreceksin.'

İşte burada insanın önünde gerçek imanın, Hakka teslimiyetin, sabrın, kaza ve kadere razı olmanın hakiki manaları görülmektedir! Bir baba, oğlunu boğazlamakla emrolunuyor. Baba ve oğlan birlikte bu emre boyun eğiyorlar. Baba ve oğul bu emre teslim oluyorlar. Doğrusu bu şaşılacak bir durumdur! Aslında bu, Allah'ın dostu İbrahim ile onun sabırlı oğlu için çok görülmemelidir. Onlar vaadlerinde doğru ve güvenilir kimselerdirler. "Yavrum, dedi, ben uykuda seni kestiğimi görüyorum (düşün) bak, ne dersin? (Çocuk): Babacığım, sana emredileni yap, inşaallah beni sabredenlerden bulacaksın" dedi.

İkisi de Allah'ın emrine boyun eğip teslim olduklarında baba, oğlunu yanı üzere yere yıktı. Bıçağı şah damarına sürdü, fakat bıçak kesmedi. Defalarca sürdüğü halde bıçak kesmedi. İbrahim bu durum karşısında hayrette kaldı. Bu manzarayı seyreden gökteki melekler sıkıntıya düştüler. Fakat kısa zamanda Cenab-ı Allah genişlik verip sıkıntıyı giderdi. Kutlu ve yüce Allah adına bir melek ona şöyle seslendi: Ey İbrahim bu kadarı kâfidir. Sen rüyanı doğruladın. Üzerine düşeni yaptın. Gayretini sarf ettin. Yapabileceğini yaptın. Sana tenbih ettiğimiz şeyleri gerçekleştirdin. Kendi imkânların dâhilinde olanları yaptın. Ve seni men ettiğimiz şeylerden kaçındın"

İkisi Allah'ın emrine boyun eğip teslim olduklarında İbrahim oğlunu yanı üzere yere yıktı. Biz ona: 'Ey İbrahim, sen rüyayı gerçekleştirdin', diye seslendik. Bundan sonrada ona semiz bir koç fidiye olarak verdik, ikisini de musibetten ve büyük sıkıntıdan kurtardık. Niçin? Çünkü senin Rabbin iyi kimseleri böyle mükâfatlarla ödüllendirir. Onların ikisi de iyi davranmışlar, emre itaat etmişler, Rablerine itaat etme uğrunda parlak bir şekilde canlarını feda etmişlerdi. Bunu ancak azim sahibi Peygamberler kabul ederler. Doğrusu bu apaçık bir imtihandı. Biricik oğlunu kesmekle emrolunup bu emre sabrederek ve karşılığını da Rabbinden bekleyerek itaat etmekten daha büyük ve daha şiddetli biri imtihan düşünülebilir mi?

Ona fidiye olarak büyük bir koç verdik. Rivayete göre bu koç cennetten indirilmiş, İbrahim de tekbir ve tehlil getirerek onu boğazlamıştı. Kendisinden sonra gelen

ümmetlere İbrahim için güzel bir övgü ve hoş bir anı bıraktık. İbrahim'in ailesine selam olsun. Kendilerinden sonra gelen ümmetler içerisinde ıtırılı bir anı bırakmak gibi güzel bir mükâfatla iyi kimseleri ödüllendiririz. Çünkü İbrahim, bizim inanmış kullarımızdandı. Salih bir Peygamber olarak ona İshak'ı vereceğimizi de müjdeledik.

Kurban bayramında kurban kesmenin vacipliği de işte buradan gelmektedir. Nimeti tamamlamak, İslam'ın kelimesini ortaya koymak, O'nun bayrağını yüceltmek; şirki, zulüm ve bühtanı yok etmek ancak Peygamber efendimizle ve onun sahabelerinin canlarını, mallarını feda etmeleriyle mümkün olmuştur. Haydin ey müslümanlar ve Muhammed (S.A.V.)'in izinden yürüyenler! Allah yolunda cihad etmek, O'nun yoluna davette bulunmak, batılı yok etmek, Hakkı hak etmek, İslam bayrağını zulüm ve taşkınlık kalelerinin üzerine dikmek uğrunda ucuz-pahalı, değerli değersiz her şeyimizi sarf ederek cihad etmeye söz verelim. Din tamamıyla Allah'ın oluncaya kadar, İslama şerefini iade edinceye kadar, Kur'an yolunda cihad etmek için söz verelim. Bu sözümüze şahit olarak Allah kâfidir. İbrahim'e de İshak'a da bereketler verdik. Onlardan Peygamberler, melikler ve hükümdarlar geldi. Onların soylarından iyi ameller işleyenler, apaçık bir surette nefislerine yazık edenler de geldi.

Bu ifadelerden anlaşıldığı gibi kişinin hidayet ya da sapıklığına soy ve nesebinin hiçbir etkisi yoktur.

Geride bir mes'ele kaldı. O da şudur: Kurban edilen kimdir? İshak mı yoksa İsmail midir? Hicazi'ye göre: Aslına bakılırsa Kurban edilenin İshak ya da İsmail olduğunu açıkça belirten bir Kur'an ayeti mevcut değildir. Ama —Doğrusunu Allah bilir— öyle görülüyor ki kurban edilen, İsmail'dir. Zira Kur'an-ı Kerim, kurban edilen şahsın kıssasını anlattıktan sonra şöyle bir ifade kullanmıştır: "Biz ona, iyilerden bir Peygamber olacak İshak'ı müjdeledik". Bu ayet-i kerime, kurban edilenin İshak'tan başkası olduğunu, yani İsmail (A.S.) olduğunu göstermektedir. Bazı âlimler kurban edilenin, İshak Peygamber olduğu görüşündedirler. Buna delil olarak da şu hususu ileri sürmektedirler: İbrahim Peygamber, kendisine salih ve iyi bir erkek çocuğu bahşetmesi için Rabbine dua ettikten sonra kavminden ayrıldı. Karısı Sara ve kardeşi oğlu Lut'la birlikte Şam'a hicret etti. Bununla ilgili olarak da Cenab-ı Allah şöyle buyuruyor: "İşte (İbrahim) onlardan ve onların Allah'tan başka taptıklarından ayrılınca biz ona İshak'ı ve (İshak'm oğlu) Yakub'u armağan ettik." Kurban edilmesin diye erkek çocuğa fidye olarak Allah tarafından bir koç gönderilmişti. Bu koç, daha önceden kendisi ile

İbrahim'e müjde verilen çocuk için verilmişti. Kendisi hakkında İbrahim (A.S.)'a müjde verilen çocuk ise ayet-i kerimenin ifadesine göre İshak'tır. Çünkü ayet-i kerimede: "Biz ona İshak'ı müjdeledik" denilmektedir. Bundan da anlaşıldığına göre, İsmail'den yaşça daha büyüktür. Verilen müjde de İsmail'den önce olmuştur. Bazı kimselerse birinci görüşü tercih etmektedirler. Kur'an-ı Kerim'de ifade edilen manayı elbetteki en iyi bilen Allah'tır. Zor olan Onunla kolaydır.¹¹⁴

Âlimlerin kurban edilenin kim olduğu konusunda görüşleri şöyledir:

1) Muhammed Ali es-Sabuni diyor ki: "Ebussuud şöyle der: "Yüce Allah, bu sözüyle ona üç müjde vermiş oldu. Bunlar, doğacak çocuğun erkek olacağı, bu çocuğun olgunluk çağına ulaşacağı ve halim (insan) olacağı müjdeleridir. Çünkü küçük çocuk bu sıfatla müjdelenmez. Hangi olgunluk ve uysallık, İsmail'in (a.s.) olgunluk ve uysallığına denk olabilir? Hani babası ona, onu kurban etmeyi teklif etti de o, "Babacığım, sana emrolunanı yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın." dedi.

Müfessirlerin çoğunluğu, müjdelenen bu çocuğun İsmail (a.s.) olduğunu söyler. Çünkü Yüce Allah, "kurban" kıssasının tamamlanmasından sonra, "Salihlerden bir nebi olarak ona İshak'ı müjdeledik." buyurmuştur. Bu ayet, kurbanın İsmail (a.s.) olduğunu gösterir."¹¹⁵

2) Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır diyor ki: "Bunun üzerine onu yumuşak huylu bir oğul ile müjdeledik. Bu uslu oğul, İsmail (a.s.)'dir.

3) Mevdudi diyor ki: "Bu ifadede Allah Teâlâ'nın, Hz. İbrahim'e (a.s.) hemen müjde verdiği şeklinde bir anlam çıkartmak doğru olmaz. Nitekim, "İhtiyarlık çağında bana İsmail ve İshak'ı lûtfeden Allah'a hamdolsun. Şüphesiz Rabbim duayı işitendir." (İbrahim. 39) ayetinden de anlaşılacağı üzere, Hz. İbrahim'in dua ettiği zaman ile kendisine müjde verildiği zaman arasında yıllarca mesafe vardır. Kitab-ı Mukaddes'te, Hz. İsmail doğduğunda Hz. İbrahim (a.s.) 86, (Tekvin: 16:16), Hz. İshak doğduğunda ise 99 yaşında olduğu yazılıdır. (Tekvin 21:5)"¹¹⁶

4) Seyyid Kutub diyor ki: "Yüce Allah, her şeyi geride bırakıp her şeyden soyutlanan ve temiz bir kalp ile kendisine gelen salih kulunun duasını kabul eder."¹¹⁷

¹¹⁴ Hicazi, s.243-245

¹¹⁵ Muhammed Ali es-Sabuni, *Safvetu't-tefasir*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1993, 5/258

¹¹⁶ Ebu'l Â'lâ Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'an*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1987, 5/27

¹¹⁷ Seyyid Kutub, s.508-509.

Taberi, her iki yöndeki rivayetleri aktardıktan sonra kendisi, müjdelenen ve kurban edilmek istenenin İshak olduğunu kabul eder. (XXIII, 76-79, 81-83; 83-86). İbn Atıyye de Ashabdan Hz. Abbas ve oğlu Abdullah ile Hz. Ali, Abdullah b. Mes'ud, Ka'b el-Ahbar, Ubeyd b. Amr'ın isimlerini saydıktan sonra "Alimlerin çoğu"na göre müjdelenen ve kurban edilmek istenen çocuğun İshak olduğunu, İsmail'dir diyen bir fırkanın da bulunduğunu belirtir.(IV, 480). Zemahşeri, ayetin üslûbundan bu çocuğun erkek olduğunu, kurban edilmek istendiğinde buluş çağına ulaştığı ve halîm olduğu sonucunu çıkarmakta; hilmine en güzel kanıt olarak, hayatı söz konusu olduğu halde "İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın" demek suretiyle kurban edilmesiyle ilgili buyruğa teslim olmasını göstermekte (III,347), daha sonra kurban edilmesi istenen İsmail veya İshak olduğunu ileri sürenlerin gerekçelerini sıralamaktadır.(III, 306-307). Razi de İshak veya İsmail diyenlerin gerekçelerini zikrettikten sonra, eğer İshak ise kurban olayının Şam'da, İsmail ise Mina'da olduğunu belirttikten sonra sonuçta Zeccac'ın dediği gibi en iyisini Allah bilir diyerek bu hususta tercih yapmaktan kaçınmıştır.(XXVI, 133-135). Şevkani de tartışmaların özetini verdikten sonra konunun tartışmaya açık olduğunu belirtir.(IV, 462¹¹⁸)

Kesme Yeri

Hiz. İsmail (as)'ın kurban edileceği yer hakkında Razi'nin görüşü şöyledir:

Bil ki, onların kesme yerinin neresi olduğu hususundaki ihtilafları da, bizim daha önce zikrettiğimiz hususa dayanmaktadır. Kesilecek olan şahsın İsmail (a.s) olduğunu söyleyenler, kesme işine teşebbüsün Minâ'da yapıldığını; bunun İshak (a.s) olduğunu söyleyenler ise, kesme işine teşebbüs edilen yerin, Şam olduğunu söylemişlerdir. Bu yerin, Beyt-i Makdis olduğu da ileri sürülmüştür. Allah en iyisini bilendir.¹¹⁹

113. ayette yer alan İbrahim'e de, İshak'a da din ve dünya bereketleri yağdırdık. İkisinin soyundan da kötü kişiler vardır anlamındaki ayete Taberi şöyle der: Muhsin'den maksat mü'min; nefsine zulmedenden maksat da kâfirdir.¹²⁰ Ebu Hayan da şöyle der: Bu ayette, Yahudiler ve İbrahim ile İshak'ın soyundan olup da Muhammed (sav)'e iman etmeyen kimseler için tehdit vardır. Aynı zamanda bu ayette, iyi bir kimsenin soyundan, kötü birisinin gelebileceğine, bundan dolayı iyi kimseye bir ayıp ve noksanlık

¹¹⁸ Hayrettin Karaman vd, Kur'an Yolu Türkçe Meal Ve Tefsir, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, c.IV, s.480

¹¹⁹ Râzi, s.628

¹²⁰ Taberi, s.23/57

gelmeyeceğine işaret vardır.¹²¹

2.4.2.3. Hz. Musa İle Hz. Harun'un Kıssasından Bir Nebze

Musa ve Harun'un hikâyelerinden bu kısa kesit, yüce Allah'ın onlara yapmış olduğu iyilikleri ön plana çıkarıp vurgulamaktadır. Bu iyilikler yüce Allah'ın kendilerini seçip tercih etmesi, kendilerini ve kavimlerini ayrıntılarını başka surelerin hikâyelerinin açıkladığı "büyük sıkıntı"dan kurtarmasıdır. Kendilerine cellatları Firavun ve kodamanlarına karşı yardım etmesi ve zafer nasip etmesidir. Bu iyilik kendilerine apaçık bir Kitap vermesi ve onları doğru yola, yüce Allah'ın mü'minleri ilettiği doğru yola iletmesidir. Ve nihayet bu iyilikler, yüce Allah'ın onların gelecek nesillerin ve son çağların dilinde anılmalarını sağlamaktır. Bu kısa kesit, yüce Allah'dan Musa ve Harun'a "selâm" ile son bulmakta ve bunu iyilik yapanların elde edecekleri ödülün cinsi ile mü'minlerin ikram görmesine neden olan imanın değerini vurgulamak için bu surede tekrarlanan final cümlesi izlemektedir.

وَنَصَرْنَاهُمْ فَكَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ, 115- وَنَجَّيْنَاهُمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ, 114- وَلَقَدْ مَنَّا عَلَى مُوسَى وَهَارُونَ, 119- وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِي الْآخِرِينَ, 118- وَهَدَيْنَاهُمَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ, 117- وَأَتَيْنَاهُمَا الْكِتَابَ الْمُسْتَبِينَ, 116- 122- إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ, 121- إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ, 120- سَلَامٌ عَلَى مُوسَى وَهَارُونَ

114- And olsun ki Musa ve Harun'a da iyilikte bulunmuştuk.

115- İkisini ve kavimlerini büyük bir sıkıntıdan kurtarmıştık.

116- Onlara yardım etmiştik de üstün gelmişlerdi.

117- Her ikisine de, apaçık anlaşılan bir Kitap vermiştik.

118- Her ikisini de doğru yola eriştirmiştik.

119-120- Sonra gelenler içinde, "Musa ve Harun'a selam olsun" diye iyi birer ün bıraktık.

121- Doğrusu Biz, iyileri böylece mükafatlandırırız.

122- İkisi de şüphesiz, inanmış, mümin kullarımızdandı.¹²²

Açıklama:

Yüce Rablerinin emrine uyup O'nun rızasını elde etmek maksadıyla İsmail'in kurban

¹²¹ Sabuni, s.260

¹²² Hicazi, s.245-246.

olmaktan kurtuluşundan ve İbrahim'inde üzerine inen beladan halas olmasından sonra Kur'an-ı Kerim, Musa ile Harun'a verilen nimetlerden bahsetmiştir. Andolsun ki, biz Musa ile Harun'a Peygamberlikte lütufta bulunduk, Onlara hikmet verdik. Onları ve kavimlerini büyük sıkıntıdan, yere batmaktan, Firavun ve adamlarından kendilerine ulaşan kötü işkencelerden kurtardık. Çünkü Firavun ve adamları, Musa ile kavminin erkek çocuklarını keser, kadınlarını diri bırakırlardı. O, yeryüzünde bozgunculuk çıkaranlardandı.

“Cenab-ı Allah, yeryüzünde horlanıp güçleri kemirilen ve zayıflatılan İsrailoğullarına lütufta bulunmak, onları yeryüzünde hükümrân kılmak istedi. Onları düşmanlarına karşı muzaffer kıldı. Böylece onlar Firavun ve adamlarına galip geldiler. Biz, Musa ile Harun'a içinde hiçbir tahrifat ve bühtan bulunmayan, Hakkı apaçık bir surette ortaya koyan Tevrat'ı bir kitap olarak verdik. Kendilerinden sonra gelen ümmetler içinde Musa ile Harun'a güzel bir övgü bıraktık. Musa ile Harun'a selam olsun. Evet onlar için sonra gelen nesillerde güzel bir övgü bıraktık. Çünkü Rabbin iyilik yapanları, yaptıkları iyiliğin benzeri ile mükafatlandırıp güzelce ödüllendirir. Musa ve Harun'da bizim inanan kullarımızdan oldukları için iyi kimselerdendirler.”¹²³

"Andolsun Musa ve Harun'a da lütufta bulunduk" buyruğundan önce yüce Allah, İshak'ı boğazlanmaktan kurtardığını ve ona peygamberliği lütfettiğini söz konusu ettikten sonra, bu kabilden olmak üzere Musa ve Harun'a da ihsan ettiği lütuflarını söz konusu etmektedir.

"O ikisi ve kavimlerini büyük sıkıntıdan kurtardık" buyruğu ile ilgili olarak bunun İsrailoğullarının köleleştirmesinden kurtarılma olduğu söylendiği gibi, Firavun'un karşı karşıya kaldığı suda boğulmaktan kurtarılma olduğu da söylenmiştir.

"Ve onlara yardım ettiğimiz..." buyruğundaki zamir el-Ferra'ya göre sadece Musa ve Harun'a aittir. Bu ise iki kişinin çoğul olduğuna binaen öyle kabul edilebilir. Bunun delili de yüce Allah'ın: "ikisine... verdik" ile "o ikisini de dosdoğru yola ilettik" buyruğudur. Zamirin Musa, Harun ve kavimlerine ait olduğu da söylenmiştir. Doğrusu da budur. Çünkü bundan önce: "O ikisini ve kavimlerini... kurtardık" buyruğu geçmiştir.

"Apaçık gösteren kitab" ise Tevrat'tır.

¹²³ Hicazi, s.246

"O şey açık seçik oldu" demektir, "Fılan kişi onu apaçık buldu" tabirleri; "Bir şeyin bizzat kendisi apaçık bir hal aldı" ile "Fılan kişi de onu apaçık buldu" demek, gibidir.

"Dosdoğru yol"; hiçbir eğriliği bulunmayan dosdoğru din demektir ki, bu da İslâm dinidir.

"Sonra gelenler arasında onlara" güzel bir övgü "bıraktık. Musa ve Harun'a selam olsun. Muhakkak Biz, ihsan edicileri böyle mükâfatlandırırız. Muhakkak ikisi de iman eden kullarımızdandı." Bu buyrukların benzeri daha önceden geçmiş bulunmaktadır.¹²⁴

Onlara Yapılan İhsan

Bil ki bu, bu sûredeki kıssaların üçüncüsüdür. Yine bil ki, her ne kadar nimet vermenin birçok şekli var ise de, bu, menfaati celbetme ve zararı defetme şeklindeki iki çeşit nimete hasredilmiştir. Allah Teâlâ burada, bu iki kısımdan da bahsetmiştir. O halde, "And olsun ki Biz Musa'ya da, Harun'a da nimetler verdik..." ifadesi, menfaat verme şekline; "Hem onlar, hem kavimlerini ö büyük sıkıntıdan kurtardık" ifadesi de, zararı defetme çeşidine işaretir.

Birinci kısma, yani menfaat verme şeklindeki nimete gelince, bil ki menfaatlerin, dünyevî ve dinî olarak iki kısma ayrıldığında şüphe yoktur. Dünyevî menfaatler var etmek, hayat vermek, akıl vermek, terbiye etmek, sıhhat vermek ve her birinde kemal sıfatları yaratmadır. Dinî menfaatler ise, ilim ve taat (ibadet) olup, bunların en üstünü de, ezici ve net mucizelerle içice olan peygamberlik nimetidir. Cenâb-ı Hak, bu tafsilatı, diğer surelerde ele alındığı için, burada bunlara işaret etmekle yetinmiştir.

İkinci Kısma, yani zararı giderme nev'inden olan nimete gelince, bu "Hem onlar, hem kavimlerini o büyük sıkıntıdan kurtardık" cümlesiyle kastedilmiştir. Bu hususta, şu iki görüş vardır:

- 1) Bu, suda boğma hadisesidir. Allah Teâlâ, Firavun'u ve ordusunu suda boğmuş, İsrailoğullarını kurtarmıştı.
- 2) Bu, Allah Teâlâ'nın İsrailoğullarını, Firavunun zulmünden kurtarmasıdır. Çünkü onların, erkek çocuklarını kestiriyor, kız çocuklarını ise bırakıyordu.

Bil ki Allah Teâlâ, Hz. Musa (a.s) ve Hz. Harun (a.s)'a lütfettiğinden bahsedince, bu lütfunun çeşitlerini detaylıca anlatmıştır:

¹²⁴ İmam Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, Buruç Yayınları, 14/540-541

1) "Onlara yardım ettik" cümlesindeki hüüm "onlar" zamiri, Musa, Harun (a.s) ve kavimlerine râcîdir cümlesi, "Bütün hallerinde, delil getirmekle, işin sonunda da devlet kurup, üstün olmak suretiyle, onlar gâlib geldiler" demektir.

2) "Onlara (herşeyi) açıklayıcı olan o kitabı verdik..." ayetiyle anlatılan nimet. Buradaki kitap ile, "Tevrat" kastedilmiş olup, Tevrat, dinî ve dünyevî hususlarda, İsrailoğullarının muhtaç olduğu her şeyi ihtiva eden bir kitaptı. Nitekim Hak Teâlâ, "Biz, içerisinde bir hidayet ve bir nur olan o Tevrat'ı indirdik..." buyurmuştur.

3) "Onlara doğru yolu gösterdik" ayetiyle anlatılan nimet: Bu, "Onlara hem aklen, hem naklen hakkın yolunu gösterdik ve onları buna muvaffak kılıp kötülüklerden korumak suretiyle yardım ettik" demektir. Gerçek delillerin, dosdoğru yola (sırat-ı müstakime) benzetilmesini izaha gerek yoktur.

4) "Sonra gelen (peygamberler ve ümmetler) arasında da, onlar için iyi bir nam bıraktık" ayetinin ifade ettiği nimet. Bu hususta iki görüş vardır:

a) Bu sonra gelenler, Ümmet-i Muhammed'dir ve onların, "Musa'ya ve Harun'a bizden selam olsun" demeleridir.

b) Bundan murad, Ümmet-i Muhammed'dir ve onların, Hz. Musa (a.s) ve Harun (a.s)'u saygı ile anıp, sevmeleridir. Bu ikinci manaya göre. "Musa'ya ve Harun'a bizden selam olsun" ifadesi, Allah'ın onlara selamı olmuş olur.

İmanın Ehemmiyeti

Cenab-ı Hak lütuf ve yüceliklerden bu dört çeşidi dile getirince "Şüphesiz biz muhsinleri böyle mükâfaatlandırırız" buyurmuştur. Bu ifadenin tefsiri biraz önce geçti. "Gerçekten o ikisi mü'min kullarımdandı" buyurmuştur. Bu ifadenin anlatmak istediği de iman ile elde edilen faziletin, bütün faziletlerden daha kıymetli, daha üstün ve daha mükemmel olduğuna dikkat çekmektir. Eğer bu, bu manada olmasaydı, Hz. Musa (a.s) ve Hz. Harun (a.s)'un faziletlerinin, "kendilerinin mü'minlerden olmaları" ile noktalanması yerinde olmazdı. Allah en iyi bilendir.¹²⁵

¹¹⁹ Râzi, s.5-6

¹²⁰ Râzi, s.6

2.4.2.4. Hz. İlyas'ın Kıssasından Bir Nebze

Hz. İlyas'ın Kitab-ı Mukaddes'in eski ahid bölümünde anılan "İlya" adı ile bir peygamber olduğu ağır basmaktadır. İlyas, Suriye'de "Beal'e" adında puta tapan bir topluluğa gönderilmişti. Bugün "Balebek" şehri bu tapınmanın izlerini hala taşımaktadır.

الله, 125- اَتَدْعُونَ بَعْلًا وَتَذَرُونَ احْسَنَ الْخَالِقِينَ, 124- اِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اَلَا تَتَّقُونَ, 123- وَلَئِنْ الْيَاسَ لَمِنْ الْمُرْسَلِينَ
126- رَبَّكُمْ وَرَبَّ آبَائِكُمُ الْاَوَّلِينَ,
سَلَامٌ عَلَى الْاِلٰ, 129- وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْاٰخِرِينَ, 128- اِلَّا عِبَادَ اللهِ الْمُخْلِصِينَ, 127- فَكَذَّبُوهُ فَاِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ
132- اِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ, 131- اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ, 130- يَٰٓاٰسِيْنَ

123- Doğrusu İlyas da elçilerimizdendir.

124-126- Millette: "Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız? Yaratanların en iyisi olan, sizin de Rabbiniz, önceki babalarınızın da Rabbi bulunan Allah'ı bırakıp da Baal putuna mı taparsınız?" demişti.

127-128- Bunun, üzerine onu yalanlamışlardı. Allah'ın O'na içten bağlı kulları bir yana, bunların hepsi cehenneme götürüleceklerdir.

129-130- Sonra gelenler içinde, "İlyas'a selam olsun" diye bir ün bıraktık.

131- Doğrusu Biz iyileri böylece mükafatlandırırız.

132- O, inanmış mümin kullarımızdandı.¹²⁶

Bazı Kelimeler:

İsrailoğullarının Peygamberlerinden bir Peygamber. Bir put adı. Terk ediyorsunuz. Yasin ile İlyas aynı şeylerdir.¹²⁷

Açıklama:

Şüphesiz İlyas bir Peygamberdir. Kavmi olan İsrailoğullarına Allah tarafından gönderilmiş olan bir elçidir. Hani o kavmine şöyle diyordu: Rabbiniz olan Allah'ın azabından korunmaz mısınız? Çocukların korkudan ihtiyarlayacağı bir günden, kıyametten korkmaz mısınız? Siz Allah'tan başka bir Rabbe mi ibadet ediyorsunuz? Yaratıcıların en güzeli olan Rabbinizi mi terk ediyorsunuz! Aslında ibadet ve kutsamayı

¹²⁶ Hicazi, s.247.

¹²⁷ Hicazi, s.247.

hak eden başka bir yaratıcı mevcut değildir. O Allah'tır ki sizin Rabbiniz, yaratıcınız ve ilk atalarınızın yaratıcısıdır. Bu vasıfta olan bir zattan başta Tanrı, O'ndan başka bir mabut yoktur. İlyas, kavmine bu sözlerle çağrıda bulundu ama kavmi onu yalanladı. Onu ve Peygamberliğini inkâr ettiler. Yaptıklarının cezası olarak ta cehennem ateşinin ortasında azaplandırıldılar. Elem verici azabı tattılar. Ama âlemlerin Rabbine teslim olan şerefli peygamberlere iman eden ihlâslı kullara gelince, onlar için ebedi cennetler vardır. Bu cennetler içinde nimetlenir ve gölgesinde hayat sürerler. Biz, İlyas için de kendisinden sonraki ümmetlerde güzel bir övgü bıraktık: "İlyasîn'e selam olsun". Bir kıraate göre bu kelime "âliyasîn" şeklinde okunur. Öyle sanıyoruz ki onun adı İlyas ve Yasindir. Onun âline yani dinine girenlerle, ona Hak İle tabii olanlara selam verildiğine göre ona öncelikle selam verilmesi gerekir. Bu esenlik duası ile selama gerekçe olarak ta Cenab-ı Allah şöyle buyurmuştur: "İşte biz güzel davrananları böyle mukafatlandırırız". İlyas iyi davranan kimselerdendi. Çünkü o, Allah'ın inanmış kullarındandı. Allah'ın selamı, rahmet ve bereketi onların hepsinin üzerine olsun.¹²⁸

Ayetler Arasında Bağlantı

Yukarıdaki âyetlerle, İlyâs Peygamber'in davet metodu üzerinde durularak kıssanın özeti verildi ve böylece Mekke'de bir çıkış yolu bekleyen mü'minlere selâmete erme günlerinin yaklaşmakta olduğu ilham edildi.

Aşağıdaki âyetlerle, yine aynı amaç doğrultusunda Lût Peygamber kıssasının özeti veriliyor ve azıp sapıtan, cinsel sapıklığın en şenisini irtikâpta bir sakınca görmeyen Sodomluların yerle bir edildiği belirtilerek, Mekkeli müşrikler uyarılıyor.

2.4.2.5. Hz. Lût Kavminin Kıssasından Bir Nebze

- ثُمَّ دَمَرْنَا الْآخَرِينَ, 135- إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ, 134- إِذْ تَجَنَّبَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ, 133- وَإِنَّ لُوطًا لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ - 138- وَيَالِئِلْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ, 137- وَإِنَّكُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِمْ مُصْبِحِينَ, 136-

133- Şüphesiz Lût da peygamberlerdendir.

134-135- Geridekiler arasında kalan yaşlı bir kadın dışında Lût'u ve ailesinin hepsini kurtarmıştık.

136- Sonra diğerlerini yok etmiştik.

¹²⁸ Hicazi, s.247-248.

137-138- *Ey İnsanlar! Sabah akşam, onların yerleri üzerinden geçersiniz. Akletmez misiniz?*¹²⁹

Açıklama:

Bu ayetlere Hicazi şu açıklamaları getiriyor:

Şu Lût'da, kendilerini karanlıklardan aydınlığa çıkarmak ve onları doğru yola iletmek için kavimlerine gönderilen Allah elçilerinden biridir. Fakat kavmi onu yalanladılar. Ve ona eziyet ettiler. Nihayet Rabbin, kâfir kavme karşı gazaplandı. Onlara kendi katından bir azap yağmuru yağdırdı. Şüphesiz senin Rabbinin azabı çok şiddetlidir. Hani biz Lut'u ve beraberindeki inanmışları kurtardık. Karısı geride kalan ve helake uğrayan kavim arasında idi. Diğerlerini yani Lût'u yalanlayıp Rabbinin emrine isyan edenleri tahrip edip helake sürükledik. İşte onların diyarları ve izleri. Onların helake uğradıklarına tanıklık etmektedir. Sizler sabah akşam, gece gündüz onların yurtlarından geçip gidiyorsunuz. Ey Kureyşli müşrikler bütün bu durumları görüp de aklınızı çalıştırmıyor musunuz? Ve sizden önceki âsi kavmin başına gelen felaketlerden ibret almıyor musunuz!¹³⁰

Bu ayetler, sûredeki beşinci kıssayı anlatmaktadır. Allah Teâlâ. bunu, müşrik Araplar ibret alsınlar diye zikretmiştir. Çünkü Lût (a.s)'un kavminden kâfir olanlar helak olmuş, mü'minler kurtulmuştu. Bu kıssanın tafsilatı daha önce geçmişti. Hak Teâlâ, "Elbette siz, sabah akşam oralara uğruyorsunuz" buyurarak, müşriklerin dikkatini çekmiştir. Çünkü onlar Şam'a yolculuk yaparlardı. Yolculuk yapan ise, (genelde) ya gece, ya gündüzün ilk vakitlerinde yolculuk yapar. İşte bundan ötürü Cenâb-ı Hak, bu iki vakti özellikle zikretmiştir. Sonra da "Hâlâ akıllanmayacak mısınız?" yani, "İbret alabileceğiniz, kullanabileceğiniz bir aklınız yok mu?" buyurmuştur. Allah en iyi bilendir.

Lut (as)'ın kıssası Kur'an'ın başka surelerinde de geçmektedir. Ancak burada Mekkelilerle ilgili yeni bir şey var: O da Hicazlıların, sabah vakitleri ve geceleyin, harabolmuş kasabalarının yanından geçtikleri halde bundan ibret almamalarıdır. Bu kavmin kenti, Filistin'de Eriha çukurundaki Ölü Deniz kıyısında idi. Hicaz ticaret kervanları Mısır'a gidip gelirken buradan geçerlerdi. Ve o güne kadar mevcut olan kentin harabelerini görürlerdi. Yahudilerden, buraların Lut kavmine ait olduğunu

¹²⁹ Hicazi, s.248.

¹³⁰ Hicazi, s.249

öğrenmişlerdi.

Araf suresinin 80-84, Hud suresinin 77-83, Hicr suresinin 57-77. ayetlerinde de anlatılan Lut kıssası, Tekvin Kitabının 13, 16. bablarında yer alır. Kur'an'ın amacı kıssa anlatmak değil, Araplara bildikleri, duydukları bir kıssayı hatırlatıp öğüt vermek, onları uyandırmaya sevk etmektir.¹³¹

Lut kıssası, iki hususta surenin anlatımına katkıda bulunmuştur: Peygamberleri yalanlayanların helak edilmeleri hususu ile yüce Allah'ın ihlase erdirilmiş kullarının dünya hayatında Allah'ın azabından kurtarılımları hususu. Bunun tevhid inancındaki yeri gayet açıktır. Tevhid ile gönderilmiş peygamberleri yüce Allah onlara muhalefet edenleri azaplandırmak, onlara uyan ve onların izinden gidenleri de kurtarmak suretiyle o peygamberleri desteklemiştir.¹³²

2.4.2.6. Hz. Yunus (A.S.)'in Kıssası

Bu kıssa, bu surenin altıncı ve son kıssasıdır. Bu kıssanın, bu suredeki kıssaların sonuncusu olarak zikredilmesinin sebebi şudur: Yunus (a.s.), kavminin eza cefasına karşı sabır göstermeyip de gemiye kaçınca o şiddetli sıkıntılara duçar olmuştur. Bu olayda Hz. Peygamber (s.a.) için -kavminin eziyetlerine karşı- ibretler, dersler vardır.

Buhari ve Müslim'de Hz. Peygamber (s.a.)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Hiçbir kulun "Ben Yunus b. Metta'dan daha hayırlıyım." demesi yakışık almaz." Bu rivayette Hz. Peygamber (s.a.), Hz. Yunus (a.s.)'u annesine nisbet ederek anmıştır. Bir diğer rivayette de Mettâ'nın, onun babası olduğu, dolayısıyla Hz. Peygamber (s.a.)'in, böyle buyurmakla onu babasına nispet ettiği zikredilmiştir.¹³³

فَالْتَقَمَهُ 141- فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ 140- إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلِّ الْمَشْهُونِ 139- وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ
فَنَبَذْنَاهُ بِالْعَرَاءِ 144- لَلْبَيْتِ فِي بَطْنِهِ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ 143- فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ 142- الْحَوْتَ وَهُوَ مُلِيمٌ
فَأَمْنُوا فَرْتَعْنَاهُمْ 147- وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ 146- وَأَنْبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقْطِينٍ 145- وَهُوَ سَقِيمٌ
148- إِلَى حِينٍ

139- Doğrusu Yunus da peygamberlerdendir.

140- Dolu bir gemiye kaçmıştı.

141- Gemide olanlarla karşılıklı kur'a çekmişti de yenilenlerden olmuştu, bu sebeple

¹³¹ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1988, c.VII, s.422

¹³² Said Havva, *El-Esâs fi't Tefsir*, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1992, c.XII, s.259

¹³³ Zuhayli, s.141.

denize atılmıştı.

142- *Kendini kınarken onu bir balık yutmuştu.*

143-144- *Eğer Allah'ı tesbih edenlerden olmasaydı, tekrar diriltilecek güne kadar balığın karnında kalacaktı.*

145- *Halsiz bir halde iken kendisini sahile çıkardık.*

146- *Onun için, geniş yapraklı bir bitki yetiştirdik.*

147- *Onu, yüz bin veya daha çok kişiye peygamber olarak gönderdik.*

148- *Sonunda ona inandılar, bunun üzerine Biz de onları bir süreye kadar geçindirdik.*

134

Yunus bin Matta Kur'an-ı Kerim'de kendi adıyla dört yerde anılmıştır. Kendi vasfıyla da iki yerde anılmıştır:

1- "Zünnûna (Balık karnına girmiş olan Yunus ibn Matta'ya) da (lütfettik). Zira, (o, kavmine) kızarak gitmişti"¹³⁵

2- "Sen Rabbinin hükmüne sabret, balık sahibi (Yunus) gibi olma. Hani o sıkıntıdan yutkunarak (Allah'a) seslenmişti "

Açıklama:

Yunus bin Matta, Ninovalılara gönderilen Peygamberlerdendir. Hani o Rabbinin rızası için kavmine kızarak yüklü gemiye doğru kaçıp gitmiş ve gemiye binmişti.

Yunus'un kavmi ile arasında geçen kıssasını şöyle özetlemek mümkündür: Yunus, Ninova, halkına Allah tarafından bir elçi olarak gönderildi. Onları Allah'ı birlemeye, putlara tapmayı terk etmeye davet etti ama onlar onun bu davetine icabet etmediler, emrine kulak vermediler. Bu da onun ağrına gitti. Kalbi onlara karşı kin ve öfkeyle doldu. Kavminin tutumunu sevmeyi. Onlara kızarak, imanlarından ümit keserek gizlice kaçtı. Deniz kıyısına vardığında, içi insanlarla dolu bir gemi buldu. O da insanlarla bu gemiye bindi. Sahili geçtikten sonra dalgalar kabarmaya, rüzgarlar gemiye çarpmaya başladı. Yolcular sonlarının kötü olmasından endişeye kapıldılar. Ürküntü duydular. Ne

¹³⁴ Hicazi, *Furkan Tefsiri*, 5/249-250.

¹³⁵ Enbiya 21/ 87.

yapacakları konusunda birbirleriyle konuşmaya başladılar. Sonra kendi aralarında kur'a çekmek ve kura'nın isabet edeceği şahsı denize atmak hususunda karara vardılar. Hepsi kura çektiler. Kur'a sonunda Yunus yenildi. Şanının yüceliği ve faziletini bildiklerinden Ötürü Yunus'u denize atmak zorlarına gitti. Yeniden ikinci kez, üçüncü kez kur'a çektiler sonuçta kur'a hep Yunus'un aleyhine çıkıyordu. O denizin payına düşecekti ki, gemideki yolcu yükü hafiflesin ve gemi yoluna rahatlıkla devam edebilsin. Kur'a Yunus'a çıktığında Yunus, Allah'ı kızdıracak bir günah işlediğini anladı. Çünkü iyi kimselerin iyilikleri Allah'a yakın olan kimselerin kötülükleri mesabesindedir. İzinsiz olarak kavmini terk etmesinin, onların eziyetlerini karşı sabretmemesinin kendi şahsına yaraşmayan bir davranış olduğunu anladı ve kendini denize attı, balık onu yuttu. Kusurundan dolayı kendini kınıyordu.

Cenab-ı Allah balığa, onu yutması için vahyetti. Balığın karnında üç karanlık içinde kaldı. Allah'ın inayet eli ona uzandı, korundu ve zararlardan muhafaza olundu. Balığın karnında Rabbine nida edip yalvarıyor onu teşbih ediyor ve ondan ricada bulunuyordu: "Nihayet karanlıklar içinde (kalıp): "Senden başka Tanrı yoktur. Sen eksikliklerden uzaksın, yücesin, ben zalimlerden oldum!" diye yalvardı"¹³⁶

Cenab-ı Allah onun bu duasına icabet etti. Balığa onu dışarı atması için vahiyle bulundu ve onu kıyıya attı. İlâhi inayete mazhar oldu. Cenab-ı Allah onun üzerinde kabak ağacı bitirdi ki onu eziyetlerden korusun.

Ey Muhammed! Senin Rabbin onu yüz bin yahut daha fazla bir kavme Peygamber olarak gönderdi. Sahih rivayete göre o kavim Ninova halkıdır. Ona iman ettiler, Peygamberliğini tasdik ettiler. Putlara tapmayı terk ettiler. Bunun üzerine Rabbin de onları belli bir zamana kadar geçindirdi. Bu zaman onların dünyadaki ömürleri kadar ya da her işlerinde Allah'a iltica edip sığındıkları ve O'na iman ettikleri müddet kadardır. Rabbine iman eden her millete imanları işte bu şekilde faide verir. "Ve Rabbinizden mağrifet dileyesiniz, sonra ona tevbe edesiniz ki, sizi belirtilmiş süreye kadar güzelce yaşatsın ve her lütuf sahibine lütuf (ve kerem)ini versin"¹³⁷

Bil ki bu da, sûrede ele alınan altıncı ve son kıssadır. Bu, şu sebepten ötürü, sonuncu kıssa olarak anlatılmıştır. Çünkü Hz. Yûnus (a.s), kavminin işkencelerine sabretmeyip,

¹³⁶ Enbiya: 21/87.

¹³⁴ Hûd 11/3; Hicazi, *Furkan Tefsiri*, 5/250-251

bir gemiyle kaçtığı için bu sıkıntılara düştü. İşte bu husus, Hz. Muhammed (s.a.s)'in, kavminin eziyetlerine sabır göstermesine bir sebep olmuştur.¹³⁸

Gemiye Binmesi

Ayetteki, "Yûnus da hiç şüphesiz peygamberlerdendi. Hani o, dolu bir gemiye kaçmıştı" ifadesi ile ilgili birkaç mesele var:

Birinci Mesele

Keşşaf sahibi "Yûnus'un, nûn'un zammesi ve kesresiyle okunduğunu söyler.

İkinci Mesele

Bu ayet, bu hâdisenin, Hz. Yûnus (a.s)'un, peygamber olduktan sonra başına geldiğini gösterir. Çünkü ayet, "O, gemiye giderken, peygamberlerdendi" manasındadır. Şöyle de denebilir: "Pek çok rivayette, "Hz. Yûnus (a.s)'u, zamanın hükümdarı, kendisini, o kavmi Allah'a davet etmek için göndermişti. Sonra o oradan kaçmış; neticede balık kendisini yutmuştu" şeklinde bilgiler gelmişti. İşte bu sıradadır ki Allah onu resul yapmıştı. Netice olarak diyebiliriz ki: "Ayetteki "gönderilenlerdendi" ifadesi, onun o kaçtığı vakitte, Allah tarafından gönderilmiş resul olduğuna delâlet etmez." İleri sürülen bu hususa, şu şekilde cevap verilebilir: Hak Teâlâ, bu sıfatı onun için, saygı duyulsun diye zikretmiştir. Böyle bir netice de, ifadesinden, onun Allah katında mürselilerden olduğu kastedildiğinde, ancak elde edilir.

Üçüncü Mesele

Ayetteki ebeka kelimesi, "kölenin ibâkı" deyiminden olup, bu, kölenin efendisinden kaçması anlamındadır. Daha sonra müfessirler ihtilâf etmişler, derken, kimileri Yûnus (a.s)'un Allah'dan kaçtığını söylemişlerdir ki, bu uzak bir ihtimaldir. Çünkü bu deyim, kasten Rabbine muhalefet eden kimseler hakkında kullanılır Dolayısıyla da, bu husus, peygamberler için düşünülemez. Yine âlimler, Yûnus (a.s)'un neden dolayı hatâ ettiği hususunda da ihtilaf etmişlerdir. Bu cümleden olarak, "Çünkü, İsrailoğullarına gitmesi emrolundu da, o, bu teklifi kabul etmedi ve Rabbine öfkelenerek çekip gitti" denilmiştir ki, bu izah da, Allah ona ister bunu vahy ile isterse bir başka peygamberin lisanıyla emretmiş olsun akıldan uzaktır, kabul edilemez.

¹³⁸ Râzi, s.10-11

Onun hatasının, kavmini dine daveti bırakıp bu hususta sabretmeyişi olduğu da ileri sürülmüştür. Ama, bu da uzak bir ihtimaldir. Çünkü, Allah Teâlâ ona böyle bir şeyi emredince, onun bunu yapmaması caiz olmazdı. Bu konuda doğruya en yakın olanı, şu iki izahı Razi şöyle açıklamıştır:

1) Onun hatası, Allah Teâlâ'nın, kendisini yalanlayan o kavme helak cezasını indireceğini vaadetmesi, böylece de onun, bu helakin mutlaka geleceğini zannederek, Allah böyle bir azabı indirse bile, Allah'ın o azâbla onları imha etmemesi de söz konusu ve ona düşen de, o kavmi dine davet etmeye devam etmek iken, işte bu davete sabredemeyişindendir. Çünkü bu hareket tarzı, emareleri görülen bir şeye yönelme olup, her ne kadar bu gibi konularda da evlâ olan, zanna göre hareket etmemek ise de, herhangi bir günahı kasten işlemek değildir. Kavminden iman edenler çıktığı için, daha sonra Yûnus (a.s), bu zannında hata ettiğini anlamıştır. İşte ayetteki, "Hani o, dolu bir gemiye kaçmıştı" ifadesinin manası, anlattığımız bu husustur.

2) Yûnus (a.s), kavmine, azabın geleceğini vaadetmişti. Fakat, bu azap gecikince o, adeta onlardan saklanırcasına ayrılıp gitmiş, o denize yönelmiş ve o gemiye binmiştir. İşte ayetteki, ifadesi bu manadadır. Bu ayetin müşkilliğini çözme hususundaki sözümüzün tamamını biz, Cenâb-ı Hakk'ın, Enbiyâ, 87 ayetinin tefsirinde beyan etmiştik. Ayetteki, "dolu gemi" ifadesi de, Yûnus Sûresinde açıklanmıştı. Gemi yük ve insanlar ile ağzına kadar dolduğunda, "o gemi, "meşhûn"dur; doludur" denilir.¹³⁹

Kur'a'nın Kendisine Çıkması

Daha sonra Cenâb-ı Hak, "Derken kur'a çekmişlerdi" buyurmuştu. "el-Müsahebetu" 'kur'a çekmek" demektir. Nitekim Arapça'da, bir topluluk kur'a çektiğinde, deymi kullanılır. Müberred ise, bu ifadenin, kur'a için karıştırılan "sihâm-ok" lafzından alındığını söyler. Derken, "Mağluplardan olmuştu" yani, "kur'ada kaybedenlerden." Nitekim Arapça'da, "Allah giderdi, o da gitti, kaydı" manasında "Allah onun delilini giderdi, izale etti; o da gitti" denilir ki, bu kelimenin de kökü, "kaymak" anlamına gelen dehd kelimesidir. Nitekim Arapça'da, kaydığında, "Devenin ayağı kaydı" denilir.

Ibn Abbas, Yûnus (a.s)'un kıssasıyla alâkalı olarak şunları anlatmıştır. "O, kavmiyle birlikte, Filistin'de oturuyordu. Derken, bir kral onlarla savaştı, onlardan dokuz buçuk kabile esir aldı. Sonraları geriye sadece iki buçuk kabile kaldı. Halbuki Allah Teâlâ,

¹³⁹ Râzi, s.11-12

İsrailoğullarına, "Düşmanınız sizi esir alır veya başınıza bir musibet gelirse, bana dua edin, kabul edeyim" diye vahyetmişti. Onlar, bunu unutup da esir düşünce, Allah Teâlâ bir müddet sonra, İsrailoğullarının peygamberlerinden birisine, "Falanca kavmin kralına git ve ona İsrailoğullarına bir elçi (peygamber) göndermesini söyle" diye vahyetti. Derken bu kral da, kuvvetinden ve emin bir zat oluşundan dolayı Yûnus (a.s)'u seçti. Yûnus (a.s) da, "Allah bunu sana emretti" deyince, kral, "Hayır, ben, emin ve kuvvetli birisini göndermekle emrolundum. Sen ise, işte tam bu vasıftasın" dedi. Bunun üzerine Yûnus (a.s), "İsrailoğulları içinde, benden daha kuvvetlileri var. O halde ne diye onları göndermiyorsun?" dedi. Kral onda ısrar edince, Yûnus (a.s) öfkeleni, çekip gitti. Derken, Rum Denizi (Akdeniz)'ne geldi ve orada dopdolu bir gemi gördü. Derken, gemidekiler onu da gemiye aldılar. Gemi, denizin ortasına gelince, nerdeyse batacak oldu. Bunun üzerine gemiciler, "İçinizde günahkâr ve asi var. Eğer böyle olmasaydı, herhangi bir fırtına ve apaçık bir sebep olmaksızın, böyle bir manzara gemide olmazdı!" dedi. Tüccarlar da, "Bizim başımıza böylesi şeyler gelmiştir; binâenaleyh, biz böyle bir şeyle karşılaştığımızda kur'a çekeriz. Kur'a kime isabet ederse, onu, suya atar boğardık. Çünkü tek bir kimsenin boğulması, herkesin ve herşeyin suya garkolmasından daha hayırlıdır" dediler. Derken, kur'a, Yûnus (a.s)'a çıktı. Bunun üzerine tüccarlar, "Günah işlemeye biz, Allah'ın nebisinden daha uygunuz" dediler. Bu işi ikinci, üçüncü kez tekrarladılar. Ama her defasında da kur'a, Yûnus (a.s)'a çıktı. Bunun üzerine Yûnus (a.s) "Durun, bu günahkâr benim" dedi, bir örtüye bürünerek, kendisini denize attı.

Derken o balık onu yuttu. Allah Teâlâ da o balığa, "Onun kemiklerini kırma ve mafsallarını birbirinden koparma!" diye variyetti. Derken bu balık, onu, önce Mısır'daki Nîl nehrine, daha sonra Fars denizine, oradan el-Betâik Denizi'ne, derken Dicle'ye götürüp, derken onun yüzüne çıkararak, Nusaybin topraklarında düz ve geniş bir yere attı. Hz. Yûnus (a.s) bu sırada, üzerinde tüyü ve deri bulunmayan, yolunmuş bir civciv gibiydi. Derken Allah, onun üzerine "Yaktın" ağacı bitirdi. O, hem bunun gölgesinden yararlanıyor, hem de, güçlenip kuvvetleninceye kadar onun mahsulünden istifade ediyordu. Daha sonra o toprak, ağacı yedi bitirdi. Derken, kökünden yere devrildi. Yûnus (a.s), buna son derece üzüldü. Bunun üzerine, "Ya Rabbi, bu ağacın altında, güneşten ve rüzgârdan korunuyor, onun ürününden yiyordum. Şimdi ise, bu ağaç yere devrildi" deyince ona, "Yûnus! Sen, bir anda biten ve bir anda kökünden koparak yere yıkılan ağaca üzüldün, bu kadar kederlendin ama, yüzbine ve daha fazlası insana üzülmeyin. Onları bırakıp gittin. Onlara git!" denildi." Olayın hakikatini en iyi bilen

Allah'dır.

Daha sonra Cenâb-ı Hak, "O, kınanmış bir halde, kendisini hemen balık yuttu" buyurmuştur. Arapça'da aynı manada olmak üzere, kelimeleri kullanılır. kelimesine gelince, bir kimse, kendisinden dolayı kınanacağı bir şey yaptığında fiili kullanılır. O halde "yaptığından dolayı, yapılacak olan kınamaya müstahak olmuş olan kimse" demektir.¹⁴⁰

Tesbîh İlham Edilmesi

Müteakiben "Eğer çok tesbîh edenlerden olmasaydı, insanların yeniden dirilecekleri güne kadar, o (balığın) karnında kalıp gitmişti" buyurmuştur. "Tesbih edenler..." kelimesinin tefsiri hususunda şu iki açıklama yapılmıştır:

a) Bununla, Allah Teâlâ'nın bir başka ayetinde, Yûnus (a.s)'un o zulumatlar içinde, "Derken o, karanlıklar içinde: "Senden başka hiçbir tanrı yoktur"(Enbiyâ, 87) dediği kastedilmiştir.

b) Bu, "Şayet Yûnus (a.s), balık kendisini yutmazdan önce "müsebbihînden" yani namaz kılanlardan olmasaydı ve vakitlerinin çoğunda Allah'ın zikrine ve taatına devam etmiş bulunmasaydı, o balığın karnında beklerdi ve o balığın karnı, Kıyamete değin onun kabri olurdu" manasındadır. İşte bu sebepten dolayı bazı âlimler şöyle demiştir: "Geniş zamanda Allah'ı anınız ki, Allah da sizi, başınız derde girdiğinde ansın! Çünkü Yûnus (a.s), Allah'ı çokça zikreden salih bir kul idi. Binâenaleyh o, o balığın karnına düşünce, Cenâb-ı Hak, "Eğer çok tesbih edenlerden olmasaydı, insanların yeniden dirilecekleri güne kadar, o (balığın) karnında kalıp gitmişti" buyurmuştur. Firavun ise, azgın, Allah'ı unutan bir kul idi. Boğulacağı sırada "Israiloğulların kendisine iman ettiği o zâttan başka ilâh olmadığına inandım" (Yûnus,90) deyince, Cenâb-ı Hak da, "Daha önce âsi idin; şimdi böyle söylüyorsun" (Yûnus, 91) buyurmuştur."

Âlimler, Hz. Yûnus (a.s)'un, o balığın karnında ne kadar beklediği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Kur'ân'ın lafzı ise, bu süreye delâlet etmemektedir. Hasan el-Basrî "O orada çok az bekledi. Balığın onu yutmasını müteakip, balığın karnından çıkarıldı" derken, Mukatil, İbn Hayyâm, bu sürenin üç gün olduğunu, Ata, yedi gün olduğunu; Dahhâk, yirmi gün olduğunu söylemişlerdir. Bu sürenin bir ay olduğu da ileri sürülmüştür. Ben, onların bu süreleri hangi delille tayin ettiklerini bilemiyorum. Ebû Hureyre'den rivayetle

¹⁴⁰ Râzi, s.12-13

Hız. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur: "Yunus, balığın karnında tesbihatta bulundu da, melekler, onun tesbihatını duydular ve "Ey Rabbimiz, biz, garip bir yerden cılız bir ses duyuyoruz" deyince, Cenab-ı Hak, "İşte bu, benim Yûnus kulumdur. Bana isyan etti de, onu denizde balığın karnına hapsettim" dedi. Bunun üzerine melekler, "Her gün ve gece, kendisinden sana, salih amellerin yükselip geldiği o salih kul mu?" deyince, Allah, "Evet" diye cevap verdi. Bunun üzerine melekler o kula şefaathçi oldular da, Allah'da o balığa emretti, balık da onu o sahile atıverdi. İşte, ayetteki "İşte biz onu, açık bir araziye bıraktık" cümlesi de bunu ifade eder." Bu ayetle ilgili birkaç bahis vardır.¹⁴¹

Ara'

Birinci Bahis: (el-arâ'u) "ıssız, boş yer" demektir. Ebû Ubeyde, bu yerlere bu adın, kendisinde ağaç bulunmadığı ve kendisini kaplayan bir bitki Örtüsü olmadığı için verildiğini söyler.

İkinci Bahis: Allah Teâlâ, "İşte biz onu, açık bir araziye bıraktık" buyurmuş, atma işi balığın hareketiyle meydana gelmiş olmasına rağmen, bu işi kendisine nisbet etmiştir, ki bu da, kulun fiilini Allah'ın yarattığına delâlet eder.

"Tıpkı yeni doğmuş bir çocuk ve üzerinde hiç tüy bulunmayan, yumurtadan çıkmış bir civciv gibi, eti çürümüş ve bitkin, zayıf ve güçsüz hale gelmiş idi" şeklinde olduğu söylenmiştir. Mücahid ise, sakîm kelimesine, "Derisi soyulmuş" manasını vermiştir.

Yaktın Bitkisi

Daha sonra Cenâb-ı Hakk buyurmuştur. Lafzın zahiri, balığın, Hız. Yûnus'u o ıssız yere attığında, Allah Teâlâ'nın, onun üzerinde "yaktın" ağacını bitirdiğine delâlet etmektedir ki, bu hadise, ona ait bir mucize olmuş olur. Müberred ve Zeccâc, "Gövdesi olmayan, yerin yüzüne doğru uzayıp giden her bitkiye, "yaktın" denilir. Meselâ kabak, Ebû Cehil karpuzu ve karpuz gibi" derken, Zeccâc, " Bu bitkilerin yapraklarının tümü, yerin yüzüne serildiği için, işte bundan dolayı ona, "yaktın" denilmiştir" demiştir. Ferrâ da, bunun İbn Abbas'a göre, kabak bitkisinin yaprakları olduğunu rivayet etmiş ve "Kim, bitkiler arasından kabağı "yaktın" olarak anlarsa, yaprağı geniş olup ve bir şeyi örten her yaprak, işte bilsin ki, bu kimselere göre bu, "yaktın"dır" demiştir. Vahidi (r.h) ise, "Ayet, müfessirlerin bahsetmediği şu iki şeyin söylenmesini de gerektirmektedir:

1) Bu bitki, daha önce orada bulunmuyorken, Allah onu, Hız. Yûnus'dan ötürü

¹⁴¹ Râzi, s. 13-14

bitirmiştir.

2) Bu bitki, gölgesi meydana gelsin diye, çardaklara asılmıştı. Çünkü, şayet yere serilmiş olsaydı, gölge etmesi mümkün olmazdı" demiştir.

Yûnus (a.s)'un Görev Yeri

Daha sonra Cenâb-ı Hak, "Onu, yüzbin kişiye, hatta (bundan) artan sayıda kişiye peygamber gönderdik" buyurmuştur. Yunus (as)'ın görev yeriyle alakalı olarak Râzî çok kapsamlı açıklama yapmıştır. İki bahiste konuyu açıklamıştır. Şöyle ki:

Birinci Bahis: Bu ifâdenin manasının, "Biz, Yûnus'u, o balık kendisini yutmazdan önce peygamber olarak göndermiştik" şeklinde olması muhtemeldir. Bu izaha göre, ayette, her ne kadar gönderme işi, balığın yutmasından sonra zikredilmiş ise de, bununla, bu ifadenin ötekenden önce olduğu kastedilmiş olup, başındaki vâv da, (atıf yoluyla) cemi' etmek için gelmiş olarak vâv'dır. Bu gönderme işinin, balığın yutmasından sonra olduğunun kastedilmiş olması da muhtemeldir. Çünkü, İbn Abbas (r.a), "Yûnus (a.s)'un peygamberliği, o balık kendisini kıyıya attıktan sonra olmuştur" demiştir. Böyle olması durumunda, Hz. Yûnus (a.s)'un, o ilk kavmin dışında, başka bir topluluğa peygamber olarak gönderilmiş olması düşünülebileceği gibi, yine aynı şeriatla, o ilk kavme ikinci kez gönderilmiş olması, onların da ona iman etmiş olması da düşünülebilir.

İkinci Bahis: Ayetteki ifadesinin zahiri, bu hususta, bir şekkin bulunduğunu icâb ettirmekte olup, böyle bir şeyin Allah hakkında düşünülmesi ise, imkânsızdır. Bu ifâdenin benzerleri de (Mürselat, 6) (Taha,44) (Taha, 113) (Nahi, 77} (Necm, 9) ayetlerinde yer alır. Ulemâ, işte bu hususa, pek çok biçimde cevap vermiş olup, bunlardan en doğrusu tek bir izahtır. Bu da, takdirin "Onları gören birisi gördüğünde, 'Bunlar yüz bin kişidir veya yüz binden daha fazladır' dedi..." manasında olmak üzere, veya "veya bunlar, sizin takdirinize göre daha fazladır" şeklinde olmasıdır. İşte bu ifadeye benzer bu tür ifadelerin tümüne verilecek cevap budur.

Daha sonra Cenâb-ı Hak, "Ona iman ettiler ve onları bir zamana kadar geçindirdik" buyurmuştur. Bu, "O kavim iman edince, Allah Teâlâ onların o korkularını giderdi, kendilerini o azaptan emin kıldı ve onları bir zamana kadar, yani Allah'ın onlardan her biri için tayin ettiği vakte kadar geçindirdi.." demektir.¹⁴²

¹⁴² Râzî, s.15-164

Ayetler Arası İlişki:

Buraya kadar olan ayetlerde Tezkir vardı. Burada Tezkir bitiyor ve tekrar Tevhide dönülüyor. Tekrar Tevhide dönmesini surenin aslında Tevhidi önemseydiğini ve ana rengini gösteriyor.

Öldükten sonra dirilmeyi inkârlarından ötürü bu surenin baş tarafından müşrikler azarlanıp tehdit edildikten ve büyük ölçüde müşrikler için belîğ bir ders niteliği taşıyan peygamber kıssaları beyan buyurulduktan sonra Yüce Allah, aşağıdaki ayetlerde müşriklerin inançlarını açıklamaya başlamaktadır. Allah Tealâ'nın evlâdı bulunduğunu ispata kalkışmak ve "Melekler Allah'ın kızlarıdır." demek suretiyle O'na kız evlât nispet etmek, oğulları ise kendilerine tahsis etmek onların bu inançlarındandır. Aynı şekilde meleklerin erkek değil dişi olduğu şeklindeki iftiraları da böyledir. Daha sonra Yüce Allah müşriklere şiddetli bir darbe tarzında hitab ederek onların, zaten kendisi Allah'ın ilminde dalâlet ve cehennem ehli olan kimse dışında herhangi bir kişiyi dalâlete sürüklemekten aciz bulunduklarını beyan etmektedir. Ardından da bu konuyla bağlantılı ve uyumlu olarak meleklerin, Allah'ın kulları oldukları yolundaki açıklamalara yer verilmektedir ki burada, meleklerin Allah'ın kızları olduğunu iddia eden müşriklere red vardır.¹⁴³

- أَلَا إِنَّهُمْ مِنْ إِفْكِهمْ لَيَقُولُونَ, 150- أَمْ خَلَقْنَا الْمَلَائِكَةَ إِنَاثًا وَهُمْ شَاهِدُونَ, 149- فَاسْتَغْتَبَهُمُ الرَّبُّكَ الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبُيُوتُ
153, - اصْطَفَى الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِينَ, 152- وَلَدَ اللَّهُ وَأَنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ, 151,
157- فَأَتُوا بِكِتَابِكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ, 156- أَمْ لَكُمْ سُلْطَانٌ مُبِينٌ, 155- أَفَلَا تَذَكَّرُونَ, 154- مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ

149. Şimdi onlara sor: "Kız çocukları Rabbinin, erkek çocukları da kendilerinin midir?"

150. Yoksa Biz melekleri dişiler olarak yarattık da onlar da buna tanık mı oldular?

151. İyi bilin ki onlar iftiralarından dolayı derler ki:

152. "Allah doğurdu." Şüphesiz onlar elbette yalancılardır.

153. Yoksa erkekler dururken, kız çocukları mı üstün tutup seçti?

154. Ne oluyor size? Nasıl hüküm veriyorsunuz?

155. Hiç düşünmez misiniz?

¹⁴³ Zuhayli, s.150.

156. Yoksa apaçık bir deliliniz mi var?

157. Doğru söyleyenler iseniz, kitabınızı getirin.

Belagat:

"oğullar" ve "kızlar" kelimeleri arasında tezat vardır.

"Rabbine kızlar, onlara da oğullar mı?", "Yoksa biz melekleri dişi yarattık da onlar buna şahit mi oldular?", "Ne oluyor size? Buna nasıl hükmediyorsunuz?" ve "Yoksa elinizde açık bir hüccetiniz mi var?" ayetleri, müşrikleri kınama ve azarlama maksadıyla soru tarzında gelmiştir.

"Bir de Allah ile cinler arasında bir hısımlık uydurdular." ayetinde, daha önceki ayetlerden farklı bir durum yer almış, önceki ayetlerde hitap ifadesi kullanılırken burada gayb sigası kullanılmıştır. İfadenin aslı "uyduruyorsunuz" tarzındadır. Bu ifadede müşriklerin muhatap olma seviyesinde bulunmadıklarına ve Allah'ın rahmetinden uzak olduklarına işaret vardır.¹⁴⁴

"Şimdi onlara sor: Kız çocukları Rabbinin, erkek çocukları da kendilerinin midir?" Yüce Allah, Peygamber (sav)'e teselli olmak üzere geçmiş ümmetlere dair haberleri söz konusu ettikten sonra bu buyruğu ile de Kureyş kâfirlerinin: Melekler Allah'ın kızlarıdır, şeklindeki sözlerine karşı delil getirerek: "Şimdi onlara sor..." diye buyurmaktadır. Bu buyruk, sûrenin baş taraflarında -aradaki mesafe uzak olmakla birlikte- yer alan benzeri anlamdaki ifadelere atfedilmiştir. Ey Muhammed! Sen Mekkelilere: "Kız çocukları Rabbinin midir?" diye sor, demektir. Çünkü Cuheyne, Huzaa, Benu Muleyh, Benu Seleme ve Abdu'd-Daroğullan meleklerin Allah'ın kızları olduklarını iddia ediyorlardı. Buradaki soru ise onları azarlamak içindir.

Bu konu Enbiya suresi 26. ayette de şöyle gündeme getirilmiştir: "Rahman çocuk edindi" dediler. Hâşâ; hayır; melekler şerefli kılınmış kullardır."

"Yoksa Biz melekleri dişiler olarak yarattık da onlar da buna tanık mı oldular?" Biz onları dişiler olarak yaratırken yaratmamızda hazır mı idiler? Bu, yüce Allah'ın: "Ve onlar bizzat Allah'ın kulları olan melekleri de dişi kabul ettiler. Acaba kendileri onların yaratılışlarına şahit mi oldular?" (ez-Zuhuruf, 43/19) buyruğuna benzemektedir.

Daha sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "İyi bilin ki onlar iftiralarından"

¹⁴⁴ Zuhayli, s.148.

buyruğundaki (iftira anlamı verilen): "ifk" yalanın en kötü şeklidir. "Derler ki: Allah doğurdu. Şüphesiz onlar elbette" Allah'ın çocuğu olduğu iddialarında "yalancılardır." Çünkü O İhlas suresinde bildirildiği gibi doğmayan ve doğurmayandır.

"İyi bilin ki" lafzından sonra gelen: "Muhakkak, gerçekten, şüphesiz ki" nin hemzesi kesreli gelir, çünkü söz başıdır.

Sibeveyh'in naklettiğine göre ise: "...e gelince" den sonra üstün de gelebilir, esreli de gelebilir. Üstün geldiği takdirde: edatı: "Gerçekten, gerçek olarak" anlamına gelir. Esreli gelmesi halinde ise: "iyi bilin ki" anlamındadır.

en-Nehhas dedi ki: Ben Ali b. Süleyman'ı şöyle derken dinledim: e benzeterek üstün okunması da mümkündür. Fakat bu âyet-i kerimede kesreli okunmasından başka türlü okuyuş caiz değildir. Çünkü ondan sonrası ref (durumunda)dır. İfade ise: Elbette yalancılardır" ifadesi ile tamam olmaktadır. Sonra da buyruğa azarlamak ve yanlışlıklarını başlarına kakmak maksadıyla: "Yoksa... mı üstün tutup seçti" buyruğu ile okumaya devam edilir. Şöyle buyurmuş gibidir: Yazıklar olsun size! "Yoksa erkekler"i bırakıp "kızları mı üstün tutup seçti?"

"Üstün tutup seçti" anlamındaki: buyruğu "elif" genel olarak kat' (harekeli olarak) ile okunmuştur. Çünkü bu "vasi elifinin başına gelmiş bir "istifham elifi"dir. "Vasl elifi hazfedildikten sonra geriye istifham (soru edatı) olan elif olduğu haliyle üstün ve "kat' elifi olarak kalmıştır. Daha önceden geçtiği üzere: "Acaba gaybı görerek mi bildi?" buyruğunda olduğu gibi.

Ebu Cafer, Şeybe, Nafi' ve Hamza istifhamsız olarak ve "vasl elifi ile haber olmak üzere: "Üstün tutup seçmiştir" diye okumuşlardır. (Buna göre) kıraate buradan başlanacak olursa hemze kesre ile okunur. Ebu Hatim ise bunun izah edilemeyecek bir kıraat olduğunu iddia etmiştir. (Ancak bu okuyuşa göre dahi) ifadeler iki bakımdan yine azar üslubunu devam ettirmektedir: Birincisine göre bu onların söyledikleri yalanı açıklayıcı bir ifade olur. Bu durumda "ne oluyor size? Nasıl hüküm veriyorsunuz?" buyruğu önceki ile alakalı olmaz. Diğer taraftan -aralarında el-Ferra'nın da bulunduğu- nahivcilerin naklettiklerine göre azar üslubu soru edatı ile de yapılabilir, soru edatı olmaksızın da yapılabilir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Siz dünya hayatında hoşlandığınız her şeyinizi bitirdiniz..." (el-Ahkaf, 46/20)

Bir başka açıklamaya göre bu okuyuşta "söylemek" anlamından gelen bir fiil takdiri söz

konusudur. Yani onlar derler ki: Kızları beğenip üstün tutup seçti, demek olur. Yahutta bu yüce Allah'ın: "Allah doğurdu" buyruğundan da bedel olabilir. Çünkü kız çocukların doğurulması ve kız çocuklara sahip olmak onları beğenip seçmektir. Bu durumda mazi bir fiil (doğurdu)den bir başka mazi fiil (üstün tutup seçti) bedel getirilmiş olur. Bu durumda da: "Elbette yalancılardır" buyruğu üzerinde vakıf yapılmaz.

"Hiç" onun çocuğu olmasının imkansız bir şey olduğunu "düşünmez misiniz?" "Yoksa apaçık bir deliliniz" belgeniz "mi var?"

Bu sözlerinizde "doğru söyleyenler iseniz kitabınızı" delillerinizi, belgelerinizi "getirin."

2.5. SURENİN ANA KONUSU: ALLAH'A KIZ İSNAT ETMENİN BATILLIĞI

"Şimdi sor onlara, kızlar Rabbinin de, oğullar onların öyle mi? Yoksa biz, melekleri dışı yarattık da, onlar şahit miydiler? Haberin olsun ki, onlar hakikaten yalan söyleyerek, herhalde. "Allah doğurdu!" derler. Onlar elbette yalancılardır. Kızları oğullara tercih mi etmiş O? Ne oluyor size? Nasıl hükmediyorsunuz? Hiç düşünmez misiniz? Yoksa (elinizde) açık bir hüccetiniz mi var? Öyleyse eğer doğru söyleyenlerseniz, getirin kitabınızı. Bir de O'nunla cinler arasında bir hısımlık uydurdular. And olsun ki bizzat cinler dahi, onların behemehal cehenneme ihzâren getirileceklerini pekâlâ bilmektedirler. Allah, onların isnâd edegeldiklerinden yücedir, münezzehtir. Lakin Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları bunlar gibi değil"¹⁴⁵ (Sâffat. 149-160).

Bu ifadeyle ilgili birkaç mesele vardır:

Birinci Mesele

Bil ki Cenâb-ı Hak, peygamberler (a.s.)'in kıssalarından bahsedince, yeniden müşriklerin inançlarını ve gidişatlarını açıklamaya; inançlarının çirkinliğini ve tutarsızlığını beyan etmeye başladı. Müşriklerin sözlerinden birisi de, Cenâb-ı Hakk'a çocuk isnat etmeleri, böylesi bir çabaya girip, bu çocukların erkek değil, dışı olduklarını iddia etmeleridir. İşte bundan dolayı Cenâb-ı Hak, "Şimdi sor onlara, kızlar Rabbinin de oğullar onların öyle mi" buyurmuştur ki, bu ifade, bu sûrenin başındaki (Saffat, 11) ifadesine bir atıftır. Bu böyledir, zira Cenâb-ı Hak, Hz. Muhammed (s.a.s)'e ilk önce Kureyş'in öldükten sonra dirilmeyi niçin inkâr ettiklerini sormasını emretmiş, daha sonra da Hz. Muhammed (s.a.s)'e, o müşriklere, kızları Allah'a erkekleri de kendilerine tercih edişlerinin sebebini sormayı emredinceye değin, sözü birbirine ilave ederek devam

¹⁴⁵ Râzi, s.16

ettirmiştir.

Vahidî, müfessirlerin şöyle dediğini nakletmiştir; "Kureyş ve Arabın kökü sayılan, Cüheyne, Benî Seleme, Huzâ'a ve Benî Müleyh, "Melekler, Allah'ın kızlarıdır!" demişlerdir. Bil ki bu söz, şu iki durumu kapsar:

a) Allah'a kızlar isnat etmeyi. Halbuki bu olamaz, batıldır. Zira Araplar, kızlardan dolayı ar duyuyor, utanıyorlardı. Mahlûkun (insanın) kendisinden ar duyup utandığı şey, onu yaratana nasıl isnat edilebilir?¹⁴⁶

Bilgi Kaynakları Yönünden Bâtıllığı

b) Meleklerin dişi olması. Bu da batıldır; çünkü ilmin (bilmenin) yolu, ya his, ya haber veya tefekkür ve düşüncedir. Hisse (duyu organlarıyla bilme) gelince, bu konuda, böyle bir şey söz konusu değildir. Çünkü onlar, Allah'ın melekleri nasıl yarattığını müşahade etmemişlerdir. Bu izah, Cenâb-ı Hakk'ın "Yoksa biz, melekleri dişi yarattık da, onlar şahit miydiler?" beyanından kastedilen husustur. Bu hususta bir haber de yoktur. Çünkü haber, doğruluğu kesinkes bilindiği zaman ancak, bir bilgi vesilesi sayılır. Halbuki, böyle bir hüküm veren bu kimseler, doğruluklarına bir delâlet ve bir emarenin delâlet etmediği, yalancı ve müfteridirler. Yaptığımız bu izah da, "Haberin olsun ki, onlar hakikaten yalan söyleyerek, herhalde, "Allah doğurdu?" derler." Onlar, elbette yalancıdır" ayetinden anlaşılandır.

Tefekkür de bulunmamaktadır. Bu hususu da şu iki yönden izah edebiliriz:

a) Akıl, böyle bir inancın yanlış olmasını iktizâ eder. Çünkü Allah Teâlâ, varlıkların en mükemmeli. Adi şeyleri seçmek ise, en mükemmel olana uygun düşmez. Bu husus da, Cenâb-t Hakk'ın, "Kızları oğullara tercih mi etmiş o? Ve oluyor size? Nasıl hükmediyorsunuz?" ayetinden kastedilen husustur. Yani, "efdal olanın, iyi olana isnadı, aklen adî olanın efdal olana nisbetinden daha doğrudur. Şu halde, eğer bu konuda aklın hükmü nazar-ı dikkate alınmışsa, bu durumda sizin sözünüz de yine bâtıl olur" demektir.

b) Biz, bir an için onların inançlarının yanlışlığına dair istidlal etmeyi bırakıp, onlardan görüşlerinin doğruluğuna delalet eden delil isteyelim. Onlar böylesi bir delil bulamayacaklarına göre, işte bu noktada, sözlerinin doğruluğuna delalet eden herhangi

¹⁴⁶ Râzi, s.16-17

bir şeyin bulunmadığı ortaya çıkmış olur. Ki, söylediğimiz bu husus da, Cenâb-ı Hakk'ın, "Yoksa, (elinizde) açık bir hüccetiniz mi var? Öyleyse, eğer doğru söyleyenlerseniz, getirin kitabınızı" beyanından kastedilmiş olandır. Yaptığımız bu izahlarla, benimsemiş oldukları bu görüşün doğruluğuna, ne hissin, ne haberin, ne de tefekkür ve nazarın delâlet etmediği sabit olmuş olur. Dolayısıyla, böylece böylesi bir neticeye varmak kesinlikle batıl olmuş olur.

Bil ki Allah, onlardan, kendi inançlarının doğruluğuna delâlet eden bir delil isteyince bu, taklidin bâtil olduğuna ve dinin, ancak delil ile sıhhat bulabileceğine delâlet eder.¹⁴⁷

İkinci Mesele

Cenâb-ı Hakk, "Kızları oğullara tercih mi etmiş? buyurmuştur. Ekseriyetin kıraati, bu ifadenin başından vasl hemzesinin hazfedilmesi ve başındaki elif'in fetha okunarak, hemze-i kat' kabul edilmesi şeklindedir. Çünkü bunun başındaki elif, kınama ve başa vurma elifidir. Bu, Cenâb-ı Hakk'ın tıpkı, (Tur, 39) ve (Necm, 21) ayetlerinde olduğu gibidir. Bu ayetlerin başındaki eliflerin tamamı istifham için olduğu gibi, bu ayetteki de böyledir. Rivayetlerin birine göre Nâfî, kelimesini fiiline istifham hemzesi olmaksızın vaslederek okumuştur. Ama, kelimesinden başlarken, elifi meksûr kılarak, bir haber tarzında (fiil olarak) "istafâ" şeklinde okunmuştur. Buna göre, nasıl ki (Duhan,49) ayetinin manası, "Sen aziz olduğunu düşünürdün" şeklinde ise, bu ifadenin takdiri de, "Onların iddiasına göre Allah kızları oğullara tercih etti" şeklinde olur.¹⁴⁸

Allah İle Cinler Arasında Akrabalık İddiaları

Daha sonra Cenâb-ı Hak, "O'nunla cinler arasında bir hısımlık uydurdular" buyurmuştur. Âlimler, bu ifadede geçen cinler sözüyle neyin kastedildiği hususunda ihtilaf ederek şu izahları yapmışlardır:

1) Mukatil, "Onlar, meleklerin Allah'ın kızları olduğunu delilsiz olarak iddia ettiklerinde, Allah'la melekler arasında bir yakınlık ve neseb yakınlığı isbât etmeye kalkışmış oldular" demiştir. Bu görüşe göre, ayetteki cinler ile, melekler kastedilmiş olur. Meleklerin bu adı almaları da, ya gözle görülmediklerinden, veyahut da cennetin bekçileri oluşlarından dolayıdır.

Bu görüş bir problem arz etmektedir. Çünkü Allah Teâlâ, Kureyş'in, "Melekler, Allah'ın

¹⁴⁷ Râzi, s.17

¹⁴⁸ Râzi, s.18

kızlarıdır" şeklindeki sözlerini çürütmüş, daha sonra da, "O'nunla cinler arasında bir nesep uydurdular" cümlesini buna atfetmiştir. Halbuki atıf, matufun, matufun aleyh'den başka olmasını gerektirir. Binâenaleyh, bu ayetten kastedilenin, öncekinden başka olması gerekir.

2) Mücâhid şöyle der: "Kureyş kâfirleri, "Melekler, Allah'ın kızlarıdır" deyince, bunun üzerine Ebû Bekr es-Sıddık (r.a) onlara, "Peki, anneleri kimdir?!" deyince de onlar, "Cinlerin en şerefli olan dişileri" dediler. Bu da, bana göre akıldan uzak bir görüştür. Çünkü, evlilik sebebiyle meydana gelen hısımlığa, "neseb" ismi verilmez.

3) Biz, Cenâb-ı Hakk'ın, "Onlar, cinleri Allah'a ortak koştular" (En'âm, 100) ayetini tefsir ederken, bir grup zındığın, "Allah ve İblis, iki kardeşirler! Allah, hayırlı ve iyi olan kardeş, İblis de, âdî ve şerli olan kardeşir" dediklerini rivayet etmiştik. Binâenaleyh, buradaki "Onunla cinler arasında bir nesep uydurdular" cümlesinden, işte bu inanç kastedilmiştir. Bana göre bu görüş, doğruya en yakın olan görüş olup, Yezdan ve Ehrimen şeklinde ikili (düalist) sisteme inanan mecûsilerin görüşüdür.

Daha sonra Cenâb-ı Hak, "Andolsun ki, bizzat cinler dahi, onların behemehal cehenneme ihzâren getirileceklerini pekâlâ bilmektedirler" buyurmuştur ki bu, "Andolsun ki cinler, bu sözü söyleyenlerin, ihzâren cehenneme atılacaklarını ve azap göreceklerini bilmektedirler" anlamındadır. Bu ayetin manasının, "Andolsun ki cinler, kendilerinin azapta hazır tutulacaklarını bilmektedirler" şeklinde olduğu da ileri sürülmüştür. Binâenaleyh, birinci görüşe göre, hum zamiri, "bu sözü söyleyenlere; ikinci görüşe göre ise, cinlerin bizzat kendilerine râcî olmuş olur.¹⁴⁹

İstisnanın İzahı

Daha sonra Cenâb-ı Hak, kendisini, onların ileri sürmüş olduğu o yalan ve iftiraldan tenzih ederek, "Allah, onların isnâd edegeldiklerinden yücedir, münezzehtir. Lâkin Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları bunlar gibi değil..." buyurmuştur. Ayetteki bu istisnanın neden yapıldığı (müstesna minh'in ne olduğu) hususunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bunun Kelimesinden yapılan bir istisna olduğu ileri sürülmüştür ki, buna göre mana, "Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları kurtulmuşlardır" şeklinde olur. Bunun, "O'nunla cinler arasında bir nesep uydurdular" cümlesinden yapılmış olan bir istisna olduğu da ileri sürülmüştür. Ve yine bunun, muhdarûn kelimesinden yapılmış olan bir

¹⁴⁹ Râzi, s.18-19

İstisnâ-i munkatî' olduğu da ileri sürülmüştür. Buna göre mana, "Lâkin ihlasa erdirilmiş kimseler, Allah'ı bu şekilde tavsif etmekten beridirler" şeklinde olur. Lâm'ın kesresiyle, (muhlisin) okunması halinde, bu kelimenin manası, "ibâdetini ve inancını sırf Allah için yapmış olanlar müstesna..."; fetha ile (muhtasîn) okunması halinde ise, manası, "Allah'ın lütfü ile, kendilerini böylesi kullar kıldığı kimseler müstesna" şeklinde olur. Allah en iyisini bilendir.¹⁵⁰

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ, 159- سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُصِفُونَ, 158- وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ نَسَبًا وَلَقَدْ عَلِمَتِ الْجِنَّةُ إِنَّهُمْ لَمُحْضَرُونَ. 160- الْمُخْلِصِينَ

158. Onlar kendisi ile cinler arasında bir neseb uydurdular. Andolsun ki muhakkak cinler de onların hazır edileceklerini bilmişlerdir.

159. Allah onların nitelendirmelerinden münezzehdir.

160. Allah'ın ihlasa erdirilmiş kulları müstesna.

"Onlar kendisi ile cinler arasında bir neseb uydurdular" buyruğu ile ilgili olarak tefsir bilginlerinin çoğunluğu burada sözü edilen: "Cinlerden kastın, melekler olduğunu söylemişlerdir. İbn Ebi Necih, Mücahid'den şöyle dediğini rivayet eder: Onlar -Kureys kâfirleri-: melekler yüce Allah'ın kızlarıdır dediler. Ebu Bekir es-Sıddîk (r.a) da şöyle demiştir: Yani bu meleklerin anneleri vardır ve bu annelerinden doğmuşlardır. Onların annelerinin ise hareme alınan cin kadınlardan oldukları söylenmiştir.

İştikak bilginleri derler ki: Onlara "cin" denilmesinin sebebi, görülmeişleridir. Mücahid dedi ki: Burada söz konusu edilen cinler meleklerin kollarından birisidir ve bunlara "el-cinne" denilir. Bu İbn Abbas'tan da rivayet edilmiş bir görüştür.

İsrail, es-Süddî'den, o Ebu Malikten şöyle dediğini rivayet etmektedir: Onlara "cinn(e)" denilmesinin sebebi cennetlerin bekçileri oluşlarından dolayıdır. Esasen meleklerin tümüne de "cinne" denilir.

"Neseb"den kasıt ise sihri akrabalıktır.

Katade, el-Kelbî ve Mukatil dediler ki: Yahudiler -Allah'ın laneti üzerlerine olsun- dediler ki: Allah cinlerle sihri akrabalık kurdu. (Onlardan kadınlarla evlendi.) Melekler de onlardan idi.

Mücahid, es-Süddî ve yine Mukatil şöyle demişlerdir: Bu sözleri söyleyenler Kinane ve

¹⁵⁰ Râzi, s.19

Huzaalılar idiler. Onlar şöyle demişlerdi: Allah cinlerin ileri gelenlerinden (eş edinmek üzere) talib oldu. Onlar da en şerefli kızları ile onu evlendirdiler. İşte melekler bu cinlerin ileri gelenlerinin kızlarındandır.

el-Hasen dedi ki: Allah'a ibadette şeytanı ortak koştular. İşte araya koydukları nesep de odur.

Derim ki: el-Hasen'in bu husustaki görüşü en güzel görüştür. Buna delil de yüce Allah'ın: "Çünkü sizi" ibadet hususunda "âlemlerin Rabbi ile bir tutmuştuk" (eş-Şuara, 26/98) buyruğudur.

İbn Abbas, ed-Dahhak ve yine el-Hasen şöyle demişlerdir: Bundan kasıt onların: Şüphesiz Allah ile İblis iki kardeştirler, şeklindeki sözleridir. Yüce Allah onların bu sözlerinden çok, pek çok yüce ve münezzehtir.

"Andolsun ki muhakkak cinler" yani melekler "de onların" yani bu sözleri söyleyen kimselerin -Katade'ye göre cehennem ateşinde, Mücahid'e göre hesap için- "hazır edileceklerini bilmişlerdir." es-Salebî birinci (Katade'ye ait olan) görüş daha uygundur, demiştir. Çünkü "hazır edilmek" bu surede bir kaç defa tekrarlanmıştır ve yüce Allah bununla azaba uğratılmaktan başka bir şey kastetmemiştir.

"Allah onların nitelendirmelerinden münezzehtir." Onların bu nitelendirmelerinden yüce Allah alabildiğine tenzih edilir.

"Allah'ın ihlase erdirilmiş kulları müstesna." Onlar cehennem ateşinden kurtulacaklardır.¹⁵¹

O'nunla cinler arasında bir nesep bağı uydurdular. Andolsun ki cinler de onların götürüleceklerini, huzura sevk edileceklerini bilmektedirler.

Cüveybir'in Dahhâk'ten, onun da İbn Abbâs'tan rivayetine göre bu âyet-i kerime üç kabile; Kureyş, Süleym ve Huzâa hakkında nazil olmuştur.

Beyhakî'nin Şuabu'l-İman'da Mücâhid'den rivayetle tahrir ettiği bir haberde o şöyle anlatıyor: Kureyş: "Melekler Allah'ın kızlarıdır." diyordu. Ebu Bekr es-Sıddîk: "Peki anneleri kim?" diye sordu da: "Cinlerin ileri gelenleri, başkanlarının kızlarıdır." dediler ve işte onların bu sözleri üzerine Allah Tealâ: "Andolsun ki cinler de onların

¹⁵¹ İmam Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, Buruç Yayınları, 14/567-569

götürüleceklerini, huzura sevk edileceklerini bilmektedirler." âyet-i kerimesini indirdi.¹⁵²

- وَمَا مِثْلَ إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَعْلُومٌ, 163- إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ, 162- مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفَاتِنِينَ, 161- فَإِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ
لَوْ أَنَّ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِنْ, 167- وَإِنْ كَانُوا لَيَقُولُونَ, 166- وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ, 165- وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُونَ, 164
170- فَكْفَرُوا بِهِ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ, 169- لَكُنَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ, 168- الْأَوَّلِينَ

161- Ey inkârcılar! Ne siz ne de taptıklarınız.

162- Kimseyi Allah'a karşı kandırıp yoldan çıkaramazsınız.

163- Ancak cehenneme girecek olanları kandırırsınız.

164- Melekler: "Bizim içimizden herkesin belli makamı vardır."

165- "Şüphesiz biz sıra sıra duranlarız."

166- "Allah' ı tesbih edenleriz.

167- Putperestler şöyle diyorlardı.

168- Eğer yanımızda evvelkilere gelen bir uyarı kitabı olsaydı.

169- Elbette biz Allah'ın temiz kulları olurduk.

170- Ancak o uyarıyı inkâr ettiler, yakında inkârlarının sonucunu bileceklerdir.

Bu ayetlerle ilgili birkaç mesele vardır:

Birinci Mesele

Bil ki, Allah Teâlâ kâfirlerin inançlarının yanlışlığına dair deliller getirince, Allah'ın, haklarında azaba duçar olacaklarını, azap göreceklerini hükmettiği kimseler hariç, kâfirlerin, hiç kimseyi sapıtamayacaklarına dikkat çeken ifadeyi getirmiştir. Keşşaf sahibi, Cenâb-ı Hakk'ın, "Ne siz, ne de tapmakta olduklarınız, siz kimseyi Allah'a karşı kandırıp yoldan çıkaramazsınız (...)" ifadesiyle ilgili olarak şu iki açıklamayı yapmıştır:

a) Aleyhi'deki zamir, Allah'a râcî olup, manası, "Sizler ve mabutlarınız, sizler ve onlar, topyekûn, Allah'ın, ilm-i ezeli ile cehennemliklerden olduğuna hükmettiği cehennem yârânı olanlar müstesna, Allah'ın aleyhinde fitneye sürükleyemezsiniz" şeklinde olur. Buna göre şayet, "Onlar, onları Allah'a karşı nasıl kışkırtabilirler?" denilirse, biz deriz ki, onlar onları, iğvâlarıyla Allah'a karşı kışkırtırlar. Çünkü bu, senin tıpkı, "Falanca, o

¹⁵² Suyûtî, Lübbâbu'n-Nukûl, II,9i. Bedreddin Çetiner, Esbab-ı Nüzul, Çağrı Yayınları, 2/753.

kadın, ona (kocasına) karşı kıskırttı" demen gibi, "Falanca, falancanın hanımını, ona karşı baştan çıkardı" şeklindeki sözüne benzer.

b) Tıpkı Arapların, "Her adam, işiyle ve gücüyle beraberdir, uğraşır" şeklindeki sözlerindeki vav'ın (-ile) manasına gelmesi ve cümlelerin bu şekilde beşinin caiz olması gibi, kelimesindeki vâvda, anlamında olup, sözün biçiminde bitmesi mümkündür. Çünkü, ayetteki ifadesi, haberin yerini tutan bir ifâde olup, (esas haber vücûben hazfedilmiştir). Çünkü bunun takdiri, "Siz taptıklarınızla beraber..." şeklinde olup, manası, "Sizler ilahlarınızla berabersiniz" yani "Sizler, onların eşleri ve yaranlarıdır. Onlara tapmaktan geri durmazsınız" demektir. Daha sonra Cenâb-ı Hak, buyurmuştur. Yani "Siz, ancak sizin gibi cehenneme girmek isteyen kimseler dışında hiç kimseyi o tapmanıza yönelemezsiniz" demektir. Hasan el-Basrî, lââm'ın dammesi ile, (Sâlu'l-cahîm) şeklinde okumuştur ki, bu okuyuş şu şekilde izah edilir. Buna göre bu kelime çoğul kabul edilip, vâv'ı, iki sakinin bir araya gelmesinden dolayı düşmüştür.

Eğer: "Ayette râcî olan zamiri varken, bu ism-i fail sigasının cemî getirilmesi nasıl doğru olur?" denilirse, biz deriz ki, men'in lafzı müfred, manası ise çoğuldur. Binâenaleyh hüve lafzı; salûn: (ateşe girenler) kelimesi, manasına hamledilebilir.¹⁵³

Şeytanın Nüfuzu Yok

Âlimlerimiz, şeytanın iğvasının ve vesvesesinin bir tesiri olmadığına, müessir olanın Allah'ın kaza ve kaderi olduğuna bu ayeti delil getirerek şöyle demişlerdir: "Çünkü ayetteki, "Ne siz, ne de tapmakta olduklarınız, siz O'nun aleyhinde fitneye sürükleyecek değilsinizdir" ifadesi, insanları, fitneye ve sapıklığa düşürme hususunda, ne onların sözlerinin, ne de taptıkları şeylerin hallerinin bir tesiri olmadığı hususunda açık ve net bir ifadedir.

Cenâb-ı Hak, "Kendisi cehenneme girecek olan kimse müstesna..." buyurmuştur. Bu, "Allah'ın hükmüne ve takdirine göre, böyle olanlar müstesna" demek olup da, böylesi hâdiselerin meydana gelmesine sebep olan şeyin, Allah'ın hükmü olduğu hususunda açık bir ifadedir. Ömer b. Abdulaziz, işte bu neticeyi isbat için, bu ayeti delil getirmiştir. Cübbât şöyle der: "Bu ayetle, meleklerle ibadet edenler kastedilmiş olup, onlar meleklerin, Allah'ın kızları olduğunu iddia ediyorlardı. Bu kimseler, Allah'ın ilm-i ezelisinde, kâfir olacakları sabit olanlar müstesna, hiç kimseyi kâfir yapamazlar.

¹⁵³ Râzi, s.20

Böylece bu, Allah, şeytanı vesveseden menetmiş olsaydı bile Allah'a iman etmeyecek olanların, şeytanın çağrısı ile, dalâlete düştüklerine delâlet eder. Aksi halde Cenâb-ı Hak, şeytana mâni oturdu. Böylece bununla, asi olan herkesin, kendisinden salah (hayır) namına hiçbir fiilin çıkamayacağı anlaşılmış olur."

Buna şöyle cevap verilir: Bu sözün neticesi, insan ve cin şeytanlarının iğvasının hiçbir tesiri olamayacağı şeklinde olup, bunda bir münakaşa yoktur. Fakat bu ayetten yapılacak istidlalin şekli, Allah Teâlâ'nın, fitneye düşme hususunda, bunların sözlerinin ve vesveselerinin hiçbir tesiri olmayacağını beyan etmiş olmasıdır. Daha sonra Cenâb-ı Hak, bu hükümden, "Kendisi cehenneme girecek olan kimseleri müstesna etmiştir. Binâenaleyh ayette bahsedilen fitneye düşme ile, o kimsenin cehenneme gireceğine hükmedilmiş olmasının kastedilmesi gerekir ki bu da, "şekavet" ve "saade'fin meydana gelmesinde müessir olanın, Allah'ın o kimsenin şekavetine veya saadetine hükmetmesi olduğunda açık bir ifadedir. Bil ki âlimlerimiz, bu delili, şu meşhur hadisle izah etmişlerdir: Bu hadis, Hz. Âdem (a.s)'in. Hz. Musa (a.s)'yı ziyaretini anlatan hadistir.¹⁵⁴

Kader Hakkında Adem ve Musa (a.s) Hadisi

Kadı bu hadisi, kelâm alimlerinin kabul etmediğini, çünkü bunun, hiçbir kimsenin günahından ötürü kınanmamayı gerektirdiğini; çünkü eğer Hz. Âdem {a.s), Allah'ın onu yaratmazdan önce, onun için takdir ettiği bir amelden ötürü, Musa (a.s)'nın kendisini kınamasına izin vermemiş ise, bu, her günahkâr için söz konusu olur. Eğer böyle birşey, Hz. Adem (a.s) için delil olabiliyor ise, Hz. Musa (a.s) niçin tokat atıp (kazaen) öldürdüğü adam hususunda, Bu şeytanın işindendir. Çünkü şeytan, apaçık saptırıcı bir düşmandır" (Kasas. 15) ve "Günahkârlara destek olmayacağım" (Kasas, 17) demiştir? Niçin, Allah'ın kendileri için takdir ettiği bir işten ötürü, Musa (a.s), Firavun'u ve ordusunu kınamıştır? Hem bunların (ehl-i sünnetin) durumuna şaşıyorum, kaderciliği kabul etmiyorlar. Halbuki bu hadis, Hz. Adem (a.s)'in kaderci olmasını gerektiriyor. Binâenaleyh aslında onların, bu hadisi de kabul etmemeleri gerekir. Hem sonra, Hz. Adem (a.s) ve Hz. Havva, "Ey Rabbimiz, biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize rahmet etmezsen, mutlaka hüsrana uğrayanlardan oluruz" (A'r&f. 23) demelerine rağmen, daha nasıl o, Hz. Musa (a.s)'ya karşı, "Bundan ötürü kınanamam. Çünkü Allah Teâlâ beni yaratmazdan önce, bunu benim için takdir etmiştir" diye delil

¹⁵⁴ Râzi, s.21

getirebilmiştir?"¹⁵⁵

Kaderi Red Eden Kadi'ye Reddiye

Kâdi'nin sözlerinin tamamı bundan ibarettir. Ona karşı şöyle denebilir: Farzet ki sen bu hadisi kabul etmiyorsun. Ama söyle bakalım, bu ayeti kabul ediyor musun, etmiyor musun? Çünkü biz, bu ayetin, açıkça vesvesenin tesir etmediğine delalet ettiğini anlattık. Çünkü herşey, Allah'ın hikmetiyle tecelli etmektedir. Bunun delilleri şunlardır:

1) Eğer kâfir, şeytanın vesvesesi sebebiyle sapmış ve şeytanın sapıklığı da başka bir şeytan sebebiyle olmuşsa, o zaman şeytanların teselsülü gerekir ki bu imkânsızdır. Yok eğer bu, daha önce bulunan bir vesvese sebebiyle olmamış olan bir sapıklığa varıp dayanıyorsa, işte biz bunun böyle olduğunu söylüyoruz.

2) Herkes kendisinde gerçek ve doğru bir itikad ve dinin olmasını ister. Bunun zıddının bulunması, bunun kulun kendisinden olmadığına delâlet eder.

3) Fiiller, sebeplere (ona davet eden şeylere) dayanır. Sebeplerin tahakkuku ise, Allah'ın yaratmasıyla olur.

4) Allah Teâlâ'nın hikmeti bir şeyi gerektirip, Allah da o şeyin olacağını bildiğine göre, şimdi eğer o şey meydana gelmeyecek olsa, o zaman Cenâb-ı Hakk'ın daha evvel vermiş olduğu bu hükmün yalana dönüşmesi gerekir. Halbuki o hükmü vermeyi gerektiren o ilmin yalana dönüşmüş olması imkânsızdır. Kâdi'nin delil olarak ileri sürdüğü ayetler, herşeyin Allah'dan olduğuna delâlet eden ayetler ile çelişir gibi görünür. Halbuki Kur'ân bu ayetlerle dopdolu bir deniz gibidir. Geriye, bizim bahsettiğimiz aklî deliller sapasağlam kalır. Allah en iyi bilendir.¹⁵⁶

Meleklerin Sözü

Cenâb-ı Allah daha sonra, o meleklerin 'Sizden hiçbir kimse müstesna olmamak üzere, her biri için malum birer makam vardır' dediklerini bildirmiştir. Ekseri âlimler, bu ifadeyle, meleklerin kendilerinin ileri derecede kullar olduklarını ifade ettiklerini, çünkü namaz ve teşbih için yaratıldıklarını anlattıklarını belirtmişlerdir ki bundan maksad, meleklerin Allah'ın çocukları olduğunu söyleyenlerin görüşlerinin yanlışlığına dikkat çekmektir. Çünkü onların, ileri derecede kullar oluşları, kulluklarını itiraf ettiklerine delâlet etmektedir.

¹⁵⁵ Râzi, s.21-22

¹⁵⁶ Râzi, s.22

Bil ki bu ayet, meleklerin üç çeşit sıfatları bulunduğunu gösterir:

1) "Bizden hiçbir kimse müstesna olmamak üzere, her biri için malum birer makam vardır" ayetinin ifade ettiği husus... Bu, her bir meleğin, daha ilerisine geçemeyeceği ve aşamayacağı mertebe ve derecesi bulunduğu delâlet eder. İşte bu dereceler, onların, bu âlemin maddeleri üzerinde tasarruf etmedeki ve marifetullahdaki derecelerine bir işarettir. Onların, tasarruf ve fiillerdeki dereceleri, "Biziz o saf saf dizilenler, mutlaka biz" ifadesinin anlattığı husus olup, bundan murad, onların taatları edada, hizmet ve kulluğu ifâdaki saf tutuşlarıdır. Onların marifetullahdaki dereceleri de, "Biziz o teşbih edenler de, mutlaka biziz" ayetinin anlattığı husustur. Teşbih, Allah'ı kendisine yakışmayan şeylerden tenzih etmek demektir.

Bil ki Hak Teâlâ'nın bu iki ayeti, hasr (sadece) manasına olup, sanki "kutlukta başkaları değil, sadece biz saf saf oluruz, sadece biz teşbih ederiz" manasınadır. Bu, böyle bir "hasr" ın doğru olabilmesi için, insanın ibadet ve bilgilerinin, meleğin ibadet ve bilgilerine nisbetle adetâ bir hiç olmasını gerektirir. Netice olarak diyebiliriz ki, bu üç ayet, meleklerin enteresan sıfatlarındaki sırlara işaret eder. O halde bu hasr bulunduğu halde, insanın meleklerden üstün olup olmadığının tartışılması bir yana, insanın derecesinin, meleşinkine yakın olması bile nasıl söylenebilir?

Ayetteki "Hakikaten müşrikler şu katt sözü söylüyorlardı: "Eğer nezdimizde, evvelkilerden bir kitap olsaydı, elbet biz de, Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kullarından olurduk" ifadesi, "Kureyş müşrikleri ve diğerleri, "Elimizde "zikir" yani, ehl-i kitab'a indirilen Tevrat ve İncil gibi, geçmiş kitaplardan bir kitap olsaydı, ibadetimizi sırf Allah için yapardık ve onlar gibi, biz tekzip etmezdik" diyorlardı. Daha sonra onlara, zikirlerin efendisi olan bir zikir, bütün kitapların şahidi ve şahı bir kitap olan Kur'ân gelince, bunu yalanladılar" demektir. Bu ayetin bir benzeri de, "Onlara bir uyana elçi geldiği zaman, bu, onların ancak nefretini (kaçışını) artırdı"(Fatır. 42) ayetidir.

Daha sonra Hak Teâlâ "İleride bilecekler (onlar)" buyurmuştur. Bu, "Onlar, bu inkâr ve yalanlamalarının neticesini ileride anlayacaklar" demektir.¹⁵⁷

Ey müşrikler! Bunları bildikten sonra şunu da bilin ki; sizler ve Allah'tan başka taptıklarınız varlıklar, Allah'a fitne taşıyamazsınız. Sîz ve taptıklarınız hiç kimseyi Allah'a karşı ifsad edip yoldan çıkaramazsınız. Ancak cehenneme girip oradaki ateşle

¹⁵⁷ Râzi, s.22-23

yanacaklarına dair İlmi ezeldi haklarında hüküm verilenler hariç. Onlar için cehennem ne kötü bir varış yeridir. Bütün emir Allah'ın elindedir. O, kuluna serbest seçim hakkı vermiştir. îrade bahsetmiştir ki yaptığı İyiliklere sevap, işlediği kötülöklere de azap ve ikap yazsın.

Allah'ın kızları olduklarını iddia ettikleri meleklerle veya Allah'a ortak koştukları ortaklara gelince, işte size açık itiraflarını ve yüce Allah'ın huzurundaki durumlarını anlatıyoruz: "Bizim içimizden herkesin belli bir makamı vardır." Biz ibadet hususunda bu makamımızın ve çizgimizin dışına çıkamayız. Kâinatın nizamı ile alemin tedbiri sadece Allah'a aittir. O'nun ortağı yoktur. Biz haddimizi tecavüz etmeyiz. Tecavüz etmeye de gücümüz yetmez. Allah'ın kaza ve kaderine boyun eğip teslim olur, O'nun yüceliğı önünde eğiliriz.

İşte bunlardan bazısı beli doğrulamayacak şekilde rükuda, kimi de alnı yerden kalkmayacak şekilde secdededir-Bunların da her birinin ibadette belli bir makamı vardır ki bu makamın dışına çıkamaz. Allah bunların ibadet için1 saf halinde bulunduklarını, hiçbirinin safın ne ilerisine nede gerisine gidemeyeceğini bildirmektedir. (Namazda safların düzgün tutulması da işte buradan gelmektedir).Onlar, müşriklerin yakıştırmalarından Allah'ı teşbih ve tenzih ederler.

Meleklerin ikrarları işte budur. Sizlerde ey müşrikler, onlara nasıl taparsınız veya onların Allah'ın kızları olduklarını nasıl iddia edersiniz?

Peygamber (S.A.V.) efendimizin risaletle görevlendirilmesinden önce müşrikler, cahil ve ümmi kimseler olarak ayıplandıklarında şöyle derlerdi: Eğer yanımızda evvelkilere gelen kitaplardan bir kitap olsaydı ve bize bir elçi gön-derüseydi iman edenlerin ilki biz olurduk.

İstedikleri şey kendilerine geldiğinde onu inkar ettiler ve iman etmediler. Fakat ileride bunun cezasını çecekler. Ancak şirkten ve putperestlikten arınmış selim bir kalple Allah'a gelen kimselere iyi amelleri faide verir.¹⁵⁸

¹⁵⁸ Hicazi, *Furkan Tefsiri*, s.253-255.

2.6. SURENİN SONUCU: ALLAH TEALA’NIN ORDUSUNUN ZAFERİ

Surenin sonunda yer alan özellikle üç ayet surenin sonucu gibidir. Sure Hz. Peygambere tavsiyelerle sona eriyor. Surenin “Sübhane Rabbike Rabbi’l izzeti amma yesifun. Ve selamün ale’l mürseliyn. Ve’l hamdülillahi Rabbi’l alemiyn” ifadesinde ‘Sübhane Rabbike Rabbi’l izzeti amma yesifun’ derken Tevhide; ‘Ve selamün ale’l mürseliyn.’ Derken Tezkire; ‘ Ve’l hamdülillahi Rabbi’l alemiyn’ derken ise hepsini kapsayıcı nitelikte olarak son bulmaktadır.

فَقَوْلَ عَنْهُمْ 173- وَإِنَّ جُنْدَنَا لَهُمُ الْعَالِيُونَ 172- إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ 171- وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ
فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ 176- أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ 175- وَأَبْصِرْهُمْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ 174- حَتَّىٰ حِينِ
سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ 179- وَأَبْصِرْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ 178- وَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّىٰ حِينِ 177- الْمُنْذَرِينَ
182- وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ 181- وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ 180-

171- Andolsun ki gönderilen elçi kullarımıza şu sözümüz geçmişti:

172- "Muhakkak onlar, mansurdurlar

173- Ve galip gelecek olanlar mutlaka bizim ordumuzdur.”

174- Onun için bir süreye kadar onlardan yüz çevir.

175- Gözetle onları. Kendileri de yakında görecektir.

176- Şimdi onlar çarçabuk bizim azabımızı mı istiyorlar?

177- Fakat o azap yurtlarına indiği zaman uyarılmış olanların sabahı ne kötü olur!

178- Bir süreye kadar onlardan yüz çevir

179- Onların halini gör. Kendileri de yakında görecektir.

180- İzzet sahibi Rabbin, onların isnad etmekte oldukları sıfatlardan yücedir, münezzehdir.

181- Selâm gönderilen elçilere!

182- Hamd, alemlerin Rabbi Allah'a!

Belagat:

"yurtlarına indiği zaman" ifadesinde istiare-i temsiliye vardır. Burada onlara inen azap, üzerlerine ansızın saldıran bir düşmana benzetilmiştir. Böyle bir halde iken onlar hiçbir

nasihatçinin sözünden öğüt alamazlar, kendilerini savunmaya da fırsat bulamazlar. Ta ki bu haldeyken söz konusu azap onları hezimete uğratar ve yok eder.¹⁵⁹

Kelime ve İbareler:

"Andolsun ki gönderilen elçi kullarımıza şu sözümüz geçmişti." Yani onlara yardım ve zafer vaad etmiştik. Bu vaad, şu ayet-i kerimede de ifade edilmektedir: "Elbette ben ve elçilerim galip geleceğiz." (Mücadile, 58/21).

"Muhakkak onlar mansurdurlar." Yani savaş vd. konularda galiptirler. Bu durum genel itibariyle ve Allah Tealâ'nın dinine yardım etmek şartıyla böyledir. "Ve galip gelecek olanlar mutlaka bizim ordumuzdur." Yani bizim mümin, peygamberin etbai olan ordumuz dünyada kâfirlere hüccet ve ilâhî yardımla galip gelecektir. Şayet onlara dünyada galip gelemezlerse, ahirette galip geleceklerdir.

"Bir süreye kadar" yani sana verilen zafer ve galibiyet sözünün zamanı gelene kadar ki bu zaman Bedir savaşı veya Mekke'nin fethi günüdür. "onlardan yüz çevir." Yani onlara aldırma, onları kendi hallerine bırak. "Gözetle onları" Onlara bak da azap kendilerine indiği zaman dünyada kendilerini bekleyen esir edilmek ve öldürülmek, ahirette de azaba duçar edilmek gibi sonuçlara nasıl ulaştıklarını kendi gözleriyle gör! "Kendileri de yakında" küfürlerinin akıbetinin ne olacağını ve senin de hükmümüzü, dünyada desteklenmek ve zafere ulaştırılmak, ahirette de mükâfata nail kılınmak şeklinde nasıl yürüttüğümüzü "göreceklardır."

"Şimdi onlar çarçabuk bizim azabımızı mı istiyorlar?" Bu, Yüce Allah'ın, onlar hakkında tehdit ifade eden sözüdür. Rivayet edildiğine göre "yakında göreceklardır" ayeti nazil olduğu zaman müşrikler "Bu ne zaman olacak?" demişlerdi. Bunun üzerine "Fakat o azap yurtlarına indiği zaman..." ayeti indi. Yani azap onların bölgesine -ki orası geniş bir yerdir- indiği zaman. Ferrâ, "Araplar bir kavimden söz edecekleri zaman, onların bölgelerini ve yurtlarını zikretmekle yetinirler." demiştir, "uyarılmış olanların sabahı ne kötü olur!" Yani azapla uyarılmış olanların sabahı ne kötü bir sabahtır!

"Onların halini gör. Kendileri de yakında göreceklardır." Bu ifade, onlar hakkındaki tehdidin kuvvetlendirilmesi ve Hz. Peygamber(s.a.)'i teselli maksadıyla tekrar edilmiştir.

"İzzet sahibi Rabbin "Yani galebe ve kuvvet sahibi Rabbin. "Onların is-nad etmekte

¹⁵⁹ Zuhayli, s.157.

oldukları" çocuk sahibi olmak gibi "sıfatlardan yücedir, münezzehtir. Selâm gönderilen elçilere." Tevhid ve şeriatleri Yüce Allah'tan tebliğ eden mübelliğlere. Kendilerine yardım ve zafer nasip ettiği, kâfirleri de helak ettiği için "Hamd, alemlerin Rabbi Allah'a." ¹⁶⁰

Nüzul Sebebi:

"Şimdi onlar çarçabuk bizim azabımızı mı istiyorlar?" (176. ayet) ayetinin nüzul sebebi hakkında Cüveybir, İbni Abbas (r.a.)'dan şöyle dediğini tahriç etmiştir: "Müşrikler, "Ey Muhammedi Bizi kendisiyle korkuttuğun azabı bize göster; onu bize hemen getir." dediler. Bunun üzerine "Şimdi onlar çarçabuk bizim azabımızı mı istiyorlar?" ayeti nazil oldu." Bu rivayet Buhari ve Müslim şartlarını taşıyan sahih bir rivayettir. ¹⁶¹

Açıklaması:

"Andolsun ki gönderilen elçi kullarımıza şu sözümüz geçmişti: "Muhakkak onlar mansurdurlar ve galip gelecek olanlar mutlaka bizim ordumuzdur." Yani andolsun ki kendilerini, kâfirleri korkutmak, müminleri de müjdelemek üzere gönderdiğimiz elçi kullarımıza, dünya ve ahirette yardım ve zafer verileceğine dair vaadimiz şu olmuştur. Dünyaya ilişkin vaad şudur: Dünyada onlara, kâfirleri esir almak ve öldürmek yahut kovup sürmek veya yerlerinden yurtlarından sürüp çıkarmak şeklindeki veyahut da hüccet, burhan ve saireyle sağlayacakları galebe ve üstünlük olacaktır. Ahirete ilişkin vaad ise cennete kavuşmak suretiyle elde edilecek zafer ve cehennem azabından kurtuluş kendilerinin olacaktır. Bu husus, genel itibarıyla böyle olacaktır. Buradaki "cündullah" tabiri Allah'ın hizbi anlamındadır ki bunlar peygamberler ve onların tabileridir.

Şu ayet-i kerimeler de bu kavlı ilâhinin benzerleridir: "Allah, "Elbette ben ve elçilerim galip geleceğiz." diye yazmıştır." (Mücadile, 58/21), "Elbette biz elçilerimize ve inananlara hem dünya hayatında, hem şahitlerin şahitliğe duracakları günde yardım ederiz." (Gâfir, 40/51).

Yardımanın şartı malûmdur ki, Allah Tealâ'ya sahih bir şekilde iman, Kur'an ve Nebevi Sünnetle amel, bir de ölçü ve hayat metodu olarak Allah'ın dinini kabul etme. Yüce

¹⁵² Zuhayli, s.157-158.

¹⁶¹ Zuhayli, s.158.

Allah şöyle buyurmaktadır: "müminlere yardım etmek üzerimize borç idi." (Rûm, 30/47), "Eğer siz Allah 'm dinine yardım ederseniz, Allah da size yardım eder, ayaklarınızı sabit kılar." (Mu-hammed, Alil), "Sonuç, fenalıklardan sakınanlarıdır." (A'râf, 7/127).

"Onun için bir süreye kadar onlardan yüz çevir." Yani onlara aldırış etme ve onların sana yaptıkları eziyete, Allah Tealâ indinde malum olan bir süreye kadar sabret. Zira biz güzel akıbeti, yardım ve zaferi sana nasip edeceğiz.

"Gözetle onları. Kendileri de yakında görecektir." Yani onlara bak ve sana muhalefet edip seni yalanladıkları için başlarına gelecek olan esir alınmak, öldürülmek gibi azap ve ibret dolu felâketi gözetle. Onlar, yakında senin kendilerine kötü akıbet ve azap türünden vaad ettiğin şeylerin hepsini ve de bizim sana vaad ettiğimiz yardımı ve dininin dörtbir tarafa yayılmasını göreceklerdir. Bu, onları görmenin kendilerine hiçbir fayda sağlamayacağı bir zamanda olacaktır. Yüce Allah bu ifadeyi te'kid maksadıyla tekrarlamaktadır.

Burada onları beklenen ve vadedilen hal içinde gözetleme emrinden murad, onlara vadedilen şeylerin şüphesiz bir şekilde mevcut ve vaki, meydana gelmesinin de yakın olduğunu anlatmak içindir. Bu ifadelerle Hz. Peygamber (s.a.)'i, kavmi olan Kureyş kâfirlerinin kendisine yaptıkları eziyetlere karşı teselli edilmekte ve rahatlatılmaktadır.

Daha sonra Yüce Allah kâfirleri azarlamakta ve şöyle buyurarak azabın hemen gelmesi yolundaki talepleri üzerine kendilerini tehdit etmektedir:

"Şimdi onlar çarçabuk bizim azabımızı mı istiyorlar?" Yani onlar bizim şiddetli azabımızın hemen gelmesini istemeye nasıl cür'et ediyorlar? Vakıa onlar, "Bu azap ne zaman gelecek?" diyerek azabın hemen gelmesini, seni yalanlamaları ve inkâr etmeleri sebebiyle istiyorlar. Oysa azap, herhangi bir şüpheye mahal bulunmayacak biçimde kesin olarak onların üzerine inecektir.

"Fakat o azap yurtlarına indiği zaman uyarılmış olanların sabahı ne kötü olur!" Yani azap kendilerine veya bulundukları mahalle indiği zaman bu onlar için ne kötü bir gündür! Çünkü onlar o günde helak ve mahvedilirler. "Sahîhân"-da Enes b. Mâlik (r.a.)'den gelen şöyle bir rivayet bulunmaktadır: " Hz. Peygamber (s.a.) Hayber'e sabahleyin baskın yaptı. Hayber ehli baltaları ve ziraat aletleriyle şehir dışına çıktılar da orduyu görünce "Muhammed vallahi! Muhammed ve ordusu!" diye bağırarak geri

döndüler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.), "Allâhu Ekber! Hayber harap oldu! Biz bir kavmin yurduna indiğimiz zaman korkutulan kimselerin sabahı ne kötü olur!" buyurdu." Bunu İmam Ahmed de değişik bir lafızla rivayet etmiştir. Bu rivayet Buhari ve Müslim şartları doğrultusunda sahih bir rivayettir.

"Bir süreye kadar onlardan yüz çevir. Onların halini gör. Kendileri de yakında görecektir." Yani ey peygamber! Helak olacakları bir başka vakte kadar o müşriklere aldırma! Onlara ve işledikleri günahlara bak ki onlar kendilerine gelecek olan azabı yakında görecektir.

Bu, yukarıda geçen ve Hz. Peygamber (s.a.)'in müşriklerden yüz çevirmesinin ve onların eziyetlerine sabretmesinin istendiği ayetteki emrin te'kididir.

Bundan sonra bu sure, azametli bir hatime, sonuç ile tamamlanmaktadır. Bu hatime kısmında Yüce Allah'ın, şanına lâyık olmayan şeylerden tenzihi ve peygamberlerin methi yer almaktadır. Burada Allah Tealâ şöyle buyurmaktadır:

"İzzet sahibi Rabbin onların isnad etmekte oldukları sıfatlardan yücedir, münezzehtir. Selâm gönderilen elçilere! Hamd alemlerin Rabbi Allah'a!" Yani ey Rasul! İzzet sahibi Rabbin, haddi aşan müfteri ve yalancı zalimlerin söylediklerinden bütünüyle son derece uzaktır. Zira O Rabb, zatıyla kaim olan kuvvet, galebe ve izzet sahibidir. Dünyada ve ahirette Allah'ın selâmı, kendilerini kavimlerine gönderdiği yüce peygamberlere olsun. Çünkü onların Rabbleri hakkında söyledikleri sağlıklı, doğru ve hakikattir. Hamd ve şükür, dünyada ve ahirette, her halükârda Allah Tealâ'ya mahsustur. Zira başkası değil, sadece O sakaleyn'in, yani insanların ve cinlerin Rabbidir. Bu ifadeler, Yüce Allah'ın, söylemeleri için müminlere öğrettiği bir sözdür.

İbni Ebî Hâtim'in -Şa'bî kanalıyla- ve Bağavî'nin Hz. Ali (r.a.)'den rivayet ettiklerine göre Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Kıyamet günü ecrinin en bol ölçükle ölçülüp verilmesi kimi sevindirirse, meclisinin sonunda kalkmak istediği zaman, "Sübhâne Rabbike Rabbi'l-izzeti amma yesıfûn ve selâmun ale'l-mürselin ve'l-hamdu lillâhi Rabbi'l-âlemîn: izzet sahibi Rabbin onların isnad etmekte olduklarından yücedir, münezzehtir. Selâm gönderilen elçilere. Hamd alemlerin Rabbi Allah'a" desin." Mecliste işlenmiş olan günahların keffareti için tavsiye edilen şu dua da birçok hadiste varid olmuştur: "Sübhâneke 'llâhumme ve bi hamdike lâ ilahe illâ en-te estağfiruke ve etûbu ileyk: Allah'ım! Seni bütün noksan sıfatlardan tenzih ederim. Hamd sana

mahsustur. Günahlarımdan dolayı senden bağışlanma diler, sana tevbe ederim." ¹⁶² Bu bitiş, surenin konularına uygun ve ele almış olduğu konuları özetleyen bir bitıştır.

Ayetlerden Çıkan Hüküm Ve Hikmetler:

Vehbe Zuhayli bu ayetlerden çıkardığı hususları özetle şöyle sıralıyor:

1- Peygamberlere hüccet ve galibiyet ile yardım edileceğine ve Allah'ın ordusunun -ki onlar peygamberler ve onların tabileridir- düşmanlarına karşı yardım göreceğine dair ilâhî vaad bulunmaktadır. Bu vaad, genel itibariyledir. Burada vaad edilen yardım ya hüccetin kuvvetli olması veya devlet ve hakimiyet veyahut da Allah'ın emirleri üzere devam ve sebat verilmesi şeklindedir.

2- Hz. Peygamber (s.a.) ve müminler, hicret öncesi Mekke'deyken müşriklere saldırmamak, onlardan yüz çevirmek, onların eziyetlerine sabretmek ve kendileriyle mücadeleyi terk etmekle emrolunmuşlardı.

3- Yüce Allah müşrikleri kendilerine ulaşacak olan dünya ve ahiret azabıyla tehdit etmiştir. Görmenin hiçbir fayda vermeyeceği o gün onlar başlarına geleni göreceklerdir.

4- Kâfirlerin, Allah Tealâ'nın azabının hemen gelmesini istemeleri derin bir ahmaklık örneğidir. Zira söz konusu azabın hemen gelmesi için bir sebep yoktur. Çünkü azabın onlar hakkında vaki olduğunda herhangi bir şüphe yoktur. Bu, şiddetli ve mahvedici bir azaptır. Onlara veya memleketlerine geldiği zaman azapla korkutulan o kimselerin sabahı ne kötüdür!

5- Namaz ve meclislerin, "Sübhâne Rabbike Rabbi'l-izzeti amma yesıfûn ve selâmun ale'l-mürselîn ve'l-hamdu lillâhi Rabbi'l-âlemîn." ayetiyle bitirilmesi sünnettir. Bu ayette Allah Tealâ'nın sıfatlarının üç çeşidi zikredilmektedir:

a) Yüce Allah'ın, ulûhiyyet sıfatlarına lâıyk olmayan her şeyden takdis ve tenzihi ki bu, "Sübhâne" kelimesidir.

b) Cenab-ı Hakk'm ulhuhiyyet sıfatlarına lâıyk olan her şeyle vasedil-mesi ki bu da "Rabbu'l-izzeti" sözüdür.

c) Allah Tealâ'nın herhangi bir eşi ve benzeri bulunmaktan münezze olmaı.

Buradaki "Rabbu'l-izzeti" kavı-i ilâhisi Yüce Allah'ın, yarattığı her türlü hadiseye kadir olduğuna delâlet etmektedir.

¹⁶² Zuhayli, s.159-161.

"Sübhâne Rabbike Rabbi'l-izzeti amma yesıfûn" kavı-i ilâhisi, bu alemin İlâhının marifeti konusunda en yüksek dereceleri ve en mükemmel sonuçları ihtiva eden bir sözdür. Önemli olan, akıllı kimsenin, dünyada kendisine ve insanlara karşı nasıl muamele edeceğini bilmesidir.¹⁶³

¹⁶³ Zuhayli, s.161-162

SONUÇ

Saffat suresinde murad-ı ilahiye anlama maksadıyla yapmış olduğumuz bu çalışmamızın sonunda özetle şunları söyleyebiliriz:

Saffat suresi konu olarak üç ana bölüme ayrılmaktadır.

Birinci bölümü, surenin bir takım melekler taifesine yeminle açılışını ihtiva ediyor. Sıra sıra duran ve önlerindeki sürdükçe süren ve Allah'ı andıkça anan meleklerle yeminle, doğu ve batının Rabbi olan, göğü yıldızlarla süsleyen, Allah'ın vahdaniyetine, varlığına, birliğine delil getiriyor. Bunun akabinde şeytanlar konusu geliyor. Onların mele-i âlâyı dinleyemeyecekleri, her yönden kovulup sürülecekleri, delip geçen bir alevin onları izleyeceği belirtiliyor. Sonra onlara bir soru soruluyor. "Yaratılıştaki kendileri mi daha çetin? Yoksa bunca mahlukat mı?" Melekler, gök, yıldızlar, şeytanlar... Bununla ölümden sonraki hayat hakkındaki sözleri çürütölüp, vukuunu yadırgayıp eğlenceye aldıkları uhrevi hayatın ispatı yoluna gidilmektedir. Dolayısıyla öldükten sonra dirilme, hesaba çekilme, cennet ve azap konularına geniş yer verilmektedir.

İkinci bölüm, bu gibi sapıkların eskiden beribenzeleri bulunduğunu, kendilerine gelen Peygamberleri dinlemeyerek çoğunun dalalette düştüğünü bildirerek başlıyor. Sonra da gönderilen peygamberleri dinlemeyen Hz. Nuh, İbrahim, Musa, Hamza, İlyas ve Yunus (as) kavimlerinin kıssaları, uyarılmış olanların ve mü'minlerin akıbeti beyan ediliyor.

Üçüncü bölüm, zikri geçen uydurma masaldan bahsetmektedir. Cin ve meleklerle ilgili masaldan. Ayrıca, Allah'ın Peygamberlerine olan zafer ve galebeleri yolundaki vaadi teyit edilmektedir. Dolayısıyla tez suredeki bu bölümlere göre 3 bölüme ayrılarak incelenmiştir.

Sure, Yüce Allah'ı tenzih, Peygamberlerine selam, âlemlerin Rabbi olan Cenab-ı Hakkın rububiyetini itirafla sona ermektedir.

KAYNAKÇA

- ABDÜSSETTAR Fettullah, Said, *el-Medhal, ile't-Tefsiri'l-Mevzûi*, Kahire, 1986
- ASLAN, Ali, *Hülasatü't Tefasir Büyük Kur'an Tefsiri*, (I-XVI), Arslan Yayınları, İstanbul, ts.
- ATEŞ, Süleyman, *Kur'an Ansiklopedisi*, (I-XXX), Kuba Yayınları, İstanbul, 1997
- _____, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, (I-IX), İstanbul, 1988
- BAYRAKLI, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, (I-XIII), Bayraklı Yayınları, İstanbul, 2007
- BURSEVÎ, İsmail Hakkı, *Rûhu'l Beyan*, (I-X), Matbaa-i Osmaniye, 1330
- CESSAS, Ebu Bekir Ahmet B. Ali Er-Razi, *Ahkamü'l Kur'an*, (I-III), Evkaf-ı İslamiyye Matbaası, İstanbul, h.1335
- ÇAKAN, İ.LÜTFÜ, *Kur'an-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi*, Altınoluk Yayınları, İstanbul, 1994
- DEMİRCİ, Muhsin, *Konulu Tefsire Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2006
- _____, Muhsin, *Kuran'ın Temel Konuları*, M.Ü.İ.F.Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000
- DERVEZE, M. İZZET, *et-Tefsiru'l Hadis (Nüzul Sırasına Göre Kur'an Tefsiri)*, (I-VII), Ekin Yayınları, İstanbul, 1997
- DRAZ, Muhammed Abdullah, *Kur'ân'ın Anlaşılmasına Doğru*, (çev: Salih Akdemir), Mim Yayınları, İstanbul, 1983
- DUMAN M. Zeki, *Beyân'ul Hak*, (I-III), Fecr Yayınları, Ankara, 2006
- DUMLU, Ömer, *Konulu Tefsir ve Düşündürdükleri*, Samsun, 1992
- EBU'L Â'LÂ MEVDÛDÎ, *Tefhimu'l Kur'an*, (I-VII), İnsan Yayınları, İstanbul, 1987
- EL-FERMAVÎ, Abdulhayy, *el-Bidayetü fi't-Tefsiri'l-Mevzûi*, Kahire, 1998

- EMİROĞLU H. Tahsin, *Esbab-ı Nüzul, Kur'an Ayetlerinin İniş Sebepleri ve Tefsirleri*, y.y, Konya, 1966
- EREN, Cüneyt, *Konulu Tefsir Metodu*, İstanbul, 2000
- ES-SABUNİ, Muhammed Ali, *Safvetü' Tefasir*, (I-VII), Ensar Neşriyat, İstanbul, 1993
- GÜNGÖR, Mevlüt, *Kur'an Araştırmaları I*, Kur'an Kitaplığı, İstanbul, 1995
- GÜVEN, Şahin, *Konulu Tefsir Metodu*, Şura Yayınları, İstanbul, 2001
- HİCAZİ, Muhammed Mahmud,(çev.Mehmed Keskin) *Furkan Tefsiri*, (1-VI), İlim Yayınları, İstanbul, Ts.
- , *el-Vahdetü'l -Mevzûiyyeti fi'l-Kur'ani'l Kerim*, Dârü'l Kütübî'l-Hadise, Kahire, 1970
- İBN KESİR, Ebu'l Fida İsmail İmamüddin İbn Ömer ed- Dımaşki, (çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, *Hadislerle Kur'an'ı Kerim Tefsiri*, (I-XVI), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1986.
- KARAMAN, Hayrettin vd, *Kur'an Yolu Türkçe Meal Ve Tefsir*, (I-V), Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004.
- KAZANCI, A.Lütfi, *Peygamberler Tarihi*, Nil Yayınları, İstanbul, 1997
- KONYALI, Mehmet Vehbi (Çelik), *Hülasatül Beyan fî Tefsiri'l Kur'an*, (I-XVI), Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1966
- KÖKSAL, M. ASIM, TDV. Yayınları, Ankara, 1995
- MÜSLİM, Mustafa, *Mebahis fit-Tefsiri'l Mevzûi:Kur'an Çalışmalarında Yöntem:Konulu Tefsire Metodik Bir Yaklaşım*, (Çev: Salih Özer), Fecr Yayınevi, Ankara, 1993
- ÖNER, Necati, *Klasik Mantık*, İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1986
- RAZİ, Fahrüddin, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb*, (I-XXIII), Akçağ Yayınları, Ankara, 1993.
- SABUNİ, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefasir:Tefsirlerin Özü*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1992.

- Said Havva, El-Esâs fi't Tefsir, (XVI), Şamil Yayınevi, İstanbul, 1992
- SEYİT MURSİ, İbrahim el-Beyyumi, *Menahicü't-Tefsir Beyne'l Kâdîm ve'l - Hadis*, Kahire, Ts
- , *Dirasat fi't-Tefsiri'l-Mevzûi*, Beyrut, Ts
- SEYYİD KUTUB, *Fîzilâl'il Kur'an*, (I-XVI), Dar'ül Arabiyye, Beyrut, ts.
- ŞATIBÎ, Ebu İshak İbrahim b. Musa b. Muhammed el-Gırnatî (terc. Mehmet Erdoğan), *Muvafakat*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1993.
- ŞİMŞEK, M.Said, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 1993
- TABBÂRA, Afif Abdülfettah, Gonca Yayınevi, İstanbul, 1982
- TABERÎ Ebu Cafer M. b. Cerir b. Yezid b. Galib, *Tefsiru't- Taberi*(ihtisar ve tahkik: M.Ali Es-Sabuni, Salih A. Rıza. Terc: Mehmet Keskin), (I-VI), Ümit Yayınları, İstanbul, ts.
- YAVUZ, Ö.Faruk, *Kur'an ve Kıyamet*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1997
- YAZIR, H.Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, (I-X), Zaman Yayınları, 1992
- YILDIRIM, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, (I-XIV), Anadolu Yayınları, İzmir, 1986
- YİĞİT, İsmail, *Peygamberler Tarihi*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2004
- ZUHAYLİ, Vehbe, *Tefsir'ul Münir*, (I-XV), Risale yayınları, İstanbul, 2005

ÖZGEÇMİŞ

Sevim Uludağ, 20 Nisan 1985 de Kayseri’de doğdu. İlköğrenimini Kılıçaslan İlköğretim Okulu’nda okudu. Ortaöğrenimini Karamancı İHL de, liseyi ise Ali Rıza Özderici AİHL de tamamladı.

Yükseköğrenimini Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümünde 2007 yılında tamamladı.

2,5 yıl Yozgat’ın Şefaatli ilçesinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği yaptı. Şimdi Kayseri’de Ülfet Kızıklı İlköğretim Okulu’nda görev yapmaktadır.

Evli ve bir çocuk annesidir.

İLETİŞİM ADRESİ:

Ülfet Kızıklı İlköğretim Okulu. MELİKGAZİ/ KAYSERİ

Tel: (0352) 222 14 05

Mail: uludagsevim@hotmail.com